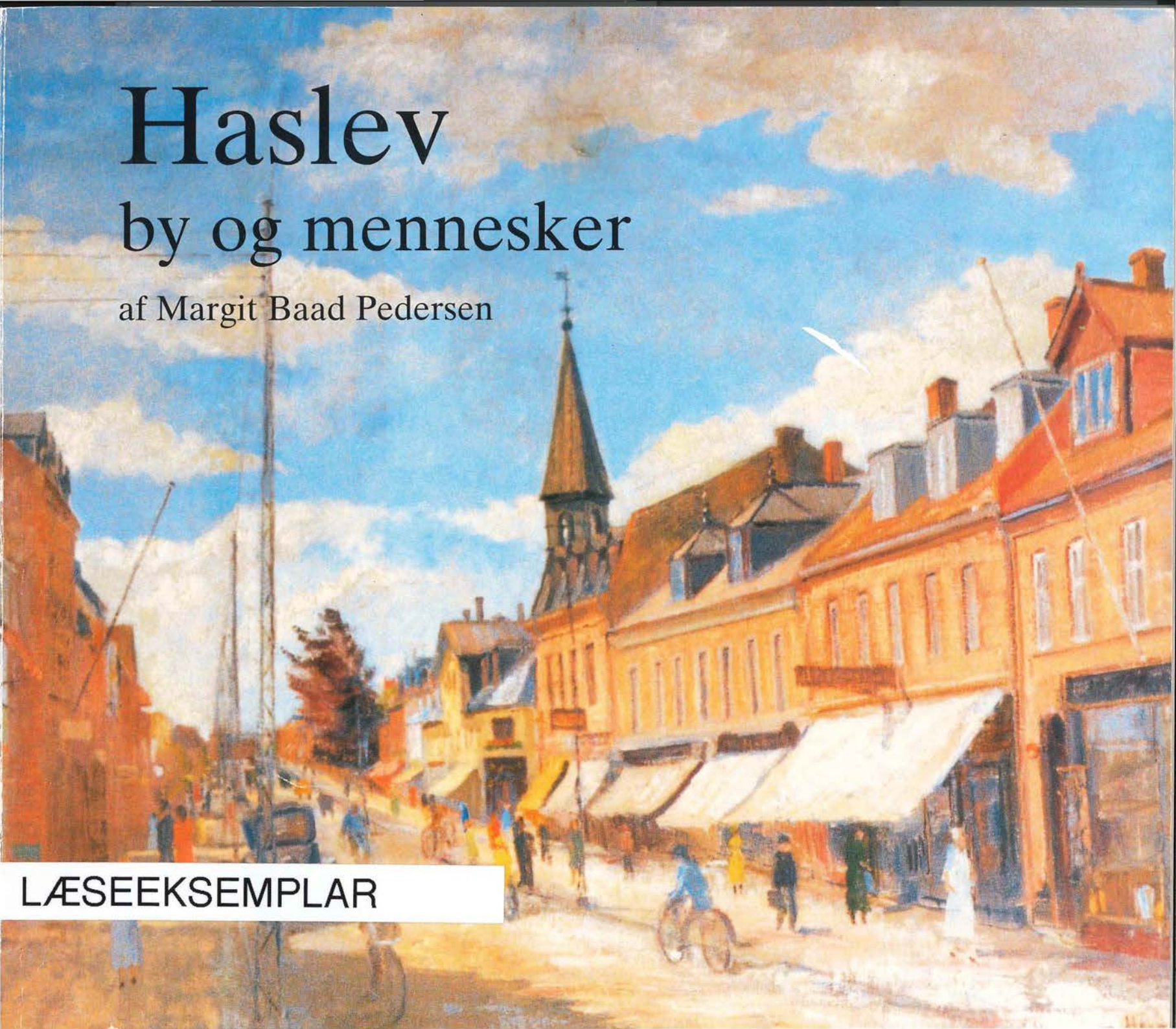

Haslev by og mennesker

af Margit Baad Pedersen

LÆSEEKSEMPLAR

Haslev

by og mennesker

Haslev by og mennesker

af Margit Baad Pedersen
Haslev Museum og Haslev Kommune 1995

© Copyright: Margit Baad Pedersen
og Haslev Museum
Tryk: Jean Petersen Bogtryk & Offset, Haslev
Tilrettelægning: Margit Baad Pedersen
Kort og bygningstegninger: Preben Bækhave
ISBN 87-984637-2-1

Omslag: Jernbanegade. Maleri af Herman Petersen på Haslev Rådhus.

Indholdsfortegnelse

Forord	7
Indledning	9
Byen	10
Befolkningsmæssig udvikling	10
Problemer med byplanlægningen	11
Byplanerne	13
Nye veje og nye kvarterer	17
Byens huse	21
Bygherrer	21
Byggestil	22
Byens mennesker	29
Levnedsløb	29
Kvarterer	30
Boliger	31
Haver	35
Børnene	36
Grupperinger	38
Foreninger, fester og forlystelser	39
Den missionske by?	43
Erhvervslivet	47
Oplandsby	47
Butikshandel	51
Håndværk og industri	53
Fagskoler	58
Haslev-Freerslev kommune	60
Sognerådets politiske sammensætning	60
Sognerådets arbejdsform	64
Kommunesammenlægninger	65
Sognerådets arbejdsområder	66
Skolevæsen	66
Haslev Folkebibliotek	67
Kommunen og idrætten	68
Tekniske anlæg	69
Socialvæsen	70
Købstad?	73
Kilder	77

Forord

I 1868 begyndte anlægget af den sjællandske sydbane, og den 4. oktober 1870 åbnede banestrækningen Roskilde - Køge - Næstved - Masnedsund. Blandt landstationerne blev der bygget én 3/4 km fra landsbyen Haslev. Hermed var placeringen givet for den nye oplandsby, der få år senere skulle vokse op mellem stationen og den gamle landsby. Byens opvækst er skildret i "Haslev fra landsby til stationsby", der blev udgivet af Haslev Museum i 1993.

Denne bog skal ses som en fortsættelse. Der tages udgangspunkt i situationen omkring 1920, og udviklingen følges frem til omkring 1970. Ikke alle aspekter er kommet med. Der er stadig nogle emner, der endnu ikke er undersøgt til bunds, og som derfor har fået en noget summarisk behandling, men det er mit håb, at bogen alligevel vil opfylde et behov for at få noget at vide om denne periode i byens historie.

En stor tak skal lyde til Haslev kommune, der i anledning af byens 125-års jubilæum har givet en ekstra bevilling til museet til indsamling og bearbejdning af materiale og har bekostet trykning af bogen.

En meget stor del af kildematerialet stammer fra Haslev lokalhistoriske Arkiv, og jeg er arkivets personale med Lillian Hovman i spidsen stor tak skyldig for hjælp med fremskaffelse af arkivalier samt for de gode arbejdsvilkår, jeg har haft på arkivet. Der skal også lyde en tak til personalet på Teknisk Forvaltning, som har hjulpet med opklaring af mange spørgsmål om bygninger m.m.

Endelig vil jeg gerne her takke de mange, der beredvilligt har fortalt om Haslev og besvaret mine talrige spørgsmål.

*Margit Baad Pedersen
Haslev Museum, august 1995*

Indledning

Stoltheden over Haslev by var ikke til at tage fejl af i det jubilæumsskrift, redaktør C. Bagger udgav ved byens 50 års jubilæum den 4. oktober 1920. Der findes bemærkninger som "Nu er Haslev jo langt større end mange gamle Købstæder" og "Pragtfulde Butiker ligger Side om Side i den lange smukke Hovedgade og i mange af Sidegaderne, og Haandværket trives paa moderne Vis med den elektriske Motor som Drivkraft. Forretningsbyen tæller nu en Mængde dygtige og initiativrige Handlende og Haandværkere, der helt og fuldt er konkurrencedygtige i de forskellige Brancher".

Haslev var ganske rigtigt blevet en stor by - i 1911 havde byen nået førstepladsen

blandt stationsbyerne, hvad angik indbyggertal. På det tidspunkt boede der 3.668 mennesker i Haslev by. I 1921 var folketallet steget til 4.132.

Byen havde stadig ikke fået købstadstatus. Det var der andre stationsbyer, der opnåede - Herning i 1912, Struer i 1917 og Brønderslev i 1921. Men som i alle andre stationsbyer havde man i Haslev stræbt efter, at byen skulle ligne en købstad så meget som muligt. Denne såkaldte ambitiøse periode i stationsbyernes udvikling faldt sammen med den store vækstperiode fra slutningen af 1880'erne og frem til omkring 1910.

I 1921 sluttede en epoke i Haslevs historie. Det år genopstillede lensgreve Fr. C. Moltke, Bregentved, ikke til sognerådvalget. Han var blevet valgt ind i 1879 og havde siddet som formand siden da. Fr. C. Moltkes formandstid faldt sammen med

stationsbyens fremvækst, og formanden havde praktiseret en udpræget patriarkalsk styreform gennem hele perioden. Det havde betydet en billig administration, men også en form for afhængighed af Bregentved, som tiden var ved at løbe fra. Efter 1921 fik kommunen et mere partipolitisk domineret styre.

Der er mange fælles træk i stationsbyernes udvikling, og Haslevs historie adskiller sig på en række områder ikke fra andre store stationsbyers. På den anden side kan der i Haslev - som i alle andre byer - findes udviklingstræk, der er helt specifikke for netop denne by. I de følgende kapitler vil forskellige aspekter af byens udvikling blive behandlet i et forsøg på at indkredse både de træk, der er generelle, og de træk, der er specielle for Haslev.

Jernbanegade ca. 1920. (Lokalhistorisk Arkiv).

Byen

Befolkningsmæssig udvikling

Ifølge Danmarks Statistiks opgørelser havde Haslev i 1921 et folketal på 4.132. Det var kendetegnende for de store stationsbyer, at de i begyndelsen af 1920'erne nåede et befolkningsmæssigt mætningspunkt. Det var også tilfældet med Haslev by, hvor væksten gik i stå i sidste halvdel af 1920'erne. I 1925 nåede indbyggertallet et foreløbigt maksimum med 5.162. Desværre er opgørelserne for disse år behæftet med

temmelig megen unøjagtighed, hvilket først og fremmest ser ud til at bero på, at det var meget forskelligt, hvor grænsen for den bymæssige bebyggelse blev lagt ved folketællingerne. Indbyggertallet i Haslev sogns landdistrikter (Bregentved, Troelstrup og Lysholm) viser nemlig nogle helt urealistiske udsving: 1911: 520, 1916: 935, 1921: 840, 1925: 536, 1930: 637, 1935: 369 og 1940: 640. Man må altså erkende, at udviklingen i folketallet for hele Haslev sogn sikkert giver et mere troværdigt billede også af byens udvikling end de officielle tal for selve byen. Trods den usikkerhed, der præger tallene, er det sandsynligt, at de to

nye skoler fra 1922 - Håndværkerhøjskolen og Haslev udvidede Højskole - har bevirket en stigning i byens indbyggertal. Skolernes lærerstab og andre medarbejdere samt deres familier har givet et godt befolkningstilskud.

Fra midten af 1930'erne begyndte folketallet igen at stige lidt. Det fremgår dog ikke af tallene fra Danmarks Statistik, idet man i 1940 gik over til udelukkende at tælle den hjemmehørende befolkning, d.v.s. dem, der var tilmeldt folkeregisteret. Dette betød, at de mange elever, der var på højskole en kortere periode, og som ikke havde meldt permanent flytning, ikke blev talt med. Det drejede sig f.eks. pr. 1. november 1940 om 711 personer.

I de følgende 30 år - fra 1940 til 1970 - skete der en jævn stigning i indbyggertallet, og den samlede folkemængde i byen nåede op på 6.925. I denne periode foregik den store afvandring fra landet i takt med landbrugets mekanisering, og det registrerede fald i landdistrikternes folketal fra 640 i 1940 til 341 i 1970 virker sandsynligt.

Efter 1970 skete der nærmest en eksplosion i byens befolkningstilvækst. Frem til 1981 blev indbyggertallet forøget med 32 % til 9.146. Den største stigning skete i de første fem år. I disse år voksede der helt nye parcelhuskvarterer op. Beboerne var for en stor dels vedkommende tilflyttere, der efter sydmotorvejens åbning i 1970 opdagede Haslev som en attraktiv mulighed for at flytte uden for hovedstadsområdet med en overkommelig transporttid til og fra arbejde. Selv om nybyggeriet i denne periode syner af meget rent fysisk - parcelhuse tager meget plads op - kom vækstraten dog ikke op på højden fra byens opvækstperiode omkring århundredskiftet. I tiåret fra 1880 til 1890 lå befolkningstilvæksten på 69,5 % og de følgende ti år på 80,6 %.

År	Haslev sogn	Stigning i %	Haslev by	Haslev by antal husstande	Land-distrikter
1911	4188		3668		520
1916	4662	11,3	3727		935
1921	4972	6,6	4132		840
1925	5698	14,6	5162		536
1930	5701	0	5064	1173	637
1935	5671	-0,5	5302	1325	369
1940	*5375	-5,2	4735	1415	640
1945	5681	5,7	5020	1528	661
1950	6070	6,8	5468	1679	602
1955	6266	3,2	5680	1998	586
1960	6496	3,7	**6155		341
1965	6757	4,0	6421		336
1970	7266	7,5	6925		341
1976	8918	22,7	8631		287
1981	9437	5,8	9146		291

Folketal 1911-1981

* herfra er "midlertidigt nærværende" ikke talt med - i Haslev omfatter denne gruppe de fleste af højskoleeleverne.

** herfra incl. Troelstrup landsby

Landdistrikterne omfatter Lysholm og Bregentved samt indtil 1960 også Troelstrup

I pinsen 1971 indledte bygmester Ole Christiansen et salgsfremstød for 153 byggegrunde i den nye udstykning Vestparken mellem Lys-holm Alle og jernbanen. Der blev navnlig annonceret i aviser i Københavnsområdet, og ved prøvehusene var det afbildede skilt sat op. Allerede i september samme år var 95 af grunden solgt, og et år senere kunne bygmesteren melde alt udsolgt. (Lokalhistorisk Arkiv).

Problemer med byplanlægningen

Som de fleste andre stationsbyer var Haslev en selvgroet by. Initiativet til vækst lå hos private grundejere, og sognerådet forsøgte ikke på nogen måde at styre udviklingen. Ulemperne ved den manglende planlægning begyndte imidlertid at melde sig. To områder blev genstand for heftig debat gennem de følgende mange år: jernbanen, der skar byen midt over, samt kirkens omgivelser, som efter de flestes opfattelse misklædte byen.

Haslevs centrum havde udviklet sig mellem jernbanen og den gamle landsby omkring kirken, men allerede fra slutningen af 1800-tallet kom der også boligkvarterer ud langs Ringstedvej samt på den del af præstegårdsmarken, der lå nord for banen (Slagterivej, Fredensvej, Nordborgvej m.fl.). Forbindelsen mellem de to bydele blev generet af jernbanen - navnlig fordi rangering med godsvogne foregik ind over Ringstedvej, så overkørslen jævnligt var spærret i lang tid ad gangen.

I 1920 foreslog Statsbanerne, at problemet ganske enkelt blev løst ved, at stationen blev flyttet et stykke mod sydvest i retning mod Bråby. Det var man dog ikke interesseret i fra byens side. De fire toneangivende foreninger: Borgerforeningen, Håndværkerforeningen, Handelsstandsforeningen og Grundejerforeningen indbød til et borgermøde, hvor det blev vedtaget at henstille til Statsbanerne, at problemerne blev løst uden at flytte personbanegården. Foreningerne henledte også opmærksomheden på, at der stadig skulle være mulighed for at tilslutte nye banelinier - på det tidspunkt var der planer om en bane fra Haslev til Fakse Ladeplads og fra Haslev over Fuglebjerg til Korsør. Gennem det næste års tid arbejdede Statsbanerne dog videre med planerne om stationsflytning, og de nåede så langt, at der på finansloven blev afsat midler til at købe jord til den nye station.

I januar 1922 diskuterede man i Haslev igen planerne om at flytte stationen. Der blev holdt et stort møde på Jernbanehotellet, hvor omkring 1.000 mennesker mødte frem for at give deres mening til kende. Diskussionen blev lang og livlig. Fra flere af byens handlende blev der udtrykt nervøsitet for, at en banegårdsflytning ville forrykke byens centrum. Andre henviste til eksempler på byer, hvor der ikke var sket nogen skade ved, at banegården var bygget uden for byen. Manufakturhandler Georg Jensen gik ind for flytningen, som han mente ville bringe udvikling til byen, og modstanderne fik denne opsang: Sov bare videre og drøm behageligt! Mødet endte denne gang med en resolution, der gik ind for planerne om flytning af stationen ud vest for Ringstedvej.

I 1924 åbnede Statsbanerne imidlertid en station i Bråby, kun 4 km fra Haslev, og dermed var planerne om at flytte Haslev station i den retning foreløbig skrinlagt.

Byens foreninger

Sognerådet var langt fra ene om at varetage byens tarv. Helt tilbage fra før århundredskiftet havde byens borgere selv taget hånd i hanken med udviklingen gennem foreningsdannelser. Handels- og Industriforeningen blev stiftet i 1892 med det hovedformål at fremme byens interesser, først og fremmest gennem forhandlinger med sognerådet. Foreningen blev i 1900 delt i Handelsforeningen (fra 1919 Handelsstandsforeningen) og Borgerforeningen. Handelsstandsforeningen eksisterer stadig, medens Borgerforeningen blev nedlagt i 1967 med en beklagelse af, at nu forsvandt "byens frie talerstol" og "sognerådets samvittighed".

En tredje vigtig forening var Håndværkerforeningen, stiftet 1882. Den skulle naturligvis navnlig arbejde for håndværkernes interesser og havde fra begyndelsen to vigtige virkeområder: lærlingeuddannelsen og hjælp til gamle håndværkere. Håndværkerforeningen blev nedlagt i 1984. Den fjerde var Grundejerforeningen, der blev stiftet i 1918, og som stadig eksisterer. De fire foreninger tog i 1933 sammen med foreningen Dansk Arbejde initiativ til at oprette Turistforeningen for Haslev og Omegn, der også stadig eksisterer.

Disse fire foreninger bragte gang på gang sager, som de fandt af betydning for byen, frem i den offentlige debat. Blev en sag taget op i den ene forenings bestyrelse, rettede denne henvendelse til de tre andre, hvorefter der enten blev holdt fælles møder for bestyrelserne eller egentlige borgermøder med de fire foreninger som initiativtagere. Hensigten var hver gang

at påvirke sognerådet til at træffe beslutninger, som foreningerne mente ville gavne byens udvikling.

De fire foreninger arbejdede på tværs af partipolitiske skel. Hvor lidt partipolitik betød i denne sammenhæng, kommer til udtryk i valg af Borgerforeningens formænd, der i perioden 1907-1955 var radikale, medens medlemmerne som regel var konservative. Da Paul Opstrup gik af som formand i 1955, skete det med en formaning om at undgå, at politiske eller kirkelige retninger skilte foreningens medlemmer.

I 1921 besluttede Handelsstandsforeningen at opstille en kandidat til sognerådet. Købmand Bernhard Poulsen blev opstillet på den fælles borgerlige liste, og der blev gjort opmærksom på, at han var handelslivets kandidat. På generalforsamlingen i 1933 spurgte formanden, om der var stemning for, at foreningen tog stilling ved det kommende sognerådvalg, men det var der ikke, og siden markerede foreningen sig ikke direkte politisk.

Et par gange blev det foreslået, at Borgerforeningen blev sluttet sammen med Håndværkerforeningen for at få et højere medlemstal, men som Opstrup bemærkede i 1946, ville det ikke hjælpe meget på medlemstallet, for det var stort set de samme mennesker, der var medlemmer af de to foreninger! Det var til en vis grad rigtigt, men der var dog forskel. Borgerforeningen blev vistnok opfattet som lidt finere end Håndværkerforeningen. Ud over at arbejde med sager af interesse for byen var den borgerskabets selskabelige forening, hvor også nogle af godsernes funktionærer samt forpagtere fra omegnens store gårde var medlemmer.

Bebyggelsen i den øverste ende af Jernbanegades vestside fotograferet kort før nedrivningen i 1959. (Lokalhistorisk Arkiv).

Problemerne med forbindelsen mellem de to bydele var dog stadig ikke løst. I 1935 rejste det socialdemokratiske sognerådsmedlem, slagteriarbejder Jens Hansen, spørgsmålet på et sognerådsmøde. Han foreslog en gangtunnel eller en bro fra Jernbanegade til Slagterivej, og sognerådsformanden, den konservative seminarieforstander N.H. Rasmussen, mindede forslagsstilleren om, at når nu Lillebæltsbroen åbnede, blev der en gangbro til overs i Strib, og den kunne man måske få til Haslev! Tanken om en gangbro ved posthuset havde i øvrigt allerede været fremme i 1920.

I de følgende år dukkede disse tunnel- eller gangbroplaner jævnlige op. I 1941 var de så langt fremme, at sognerådet skulle tage stilling til, hvor tunnelen skulle placeres. Men der blev aldrig bygget hverken bro eller tunnel, selv om planerne stadig kommer frem med mellemrum.

I 1948 forelå der et vidtgående forslag

fra DSB til afhjælpning af problemerne ved overkørslen på Ringstedvej. Både stationsbygningen og sporene skulle hæves og Ringstedvej sænkes, så banen kunne føres hen over vejen. Stationsvej ville ende blindt ved Tingvej, og en ny vej fra Tingvej til Enighedsvej skulle sørge for forbindelsen til byens centrum. En helt ny godsbanegård var planlagt vest for Ringstedvej.

Heller ikke denne plan blev nogensinde gennemført. Det varede ikke længe, før godsmængden faldt så meget, at den kostbare hævnning af stationen ville blive økonomisk uforsvarlig, og i 1955 kom DSB med en spareløsning gående ud på, at der skulle bygges en ny overkørsel umiddelbart vest for tinghuset. Det var man til gengæld overhovedet ikke interesseret i fra byens side, da det ville skære byen endnu mere over, hvis man på det nærmeste skulle ud af byen for at komme fra den nordlige til den sydlige bydel.

Det endte med, at overkørslen blev lig-

gende, hvor den var anbragt i 1870. Den eneste forbedring blev den vestlige omfartsvej, der blev åbnet i 1977, og som har fjernet den gennemkørende trafik fra den sårbare overkørsel på Ringstedvej. Problemerne med rangering af godsvogne løste sig selv, da godstransporten med jernbane stort set ophørte til og fra Haslev Station.

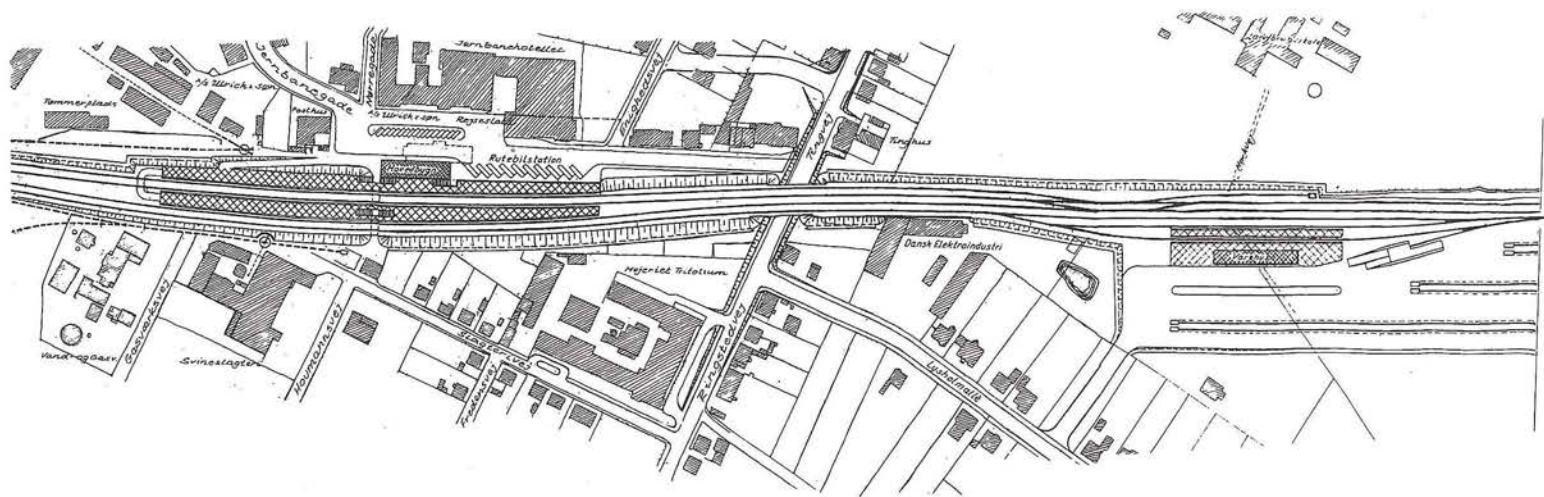
Kirkens omgivelser udgjorde det andet store byplanproblem. Ved kirkens udvidelse i 1914-16 var skibets nordende blevet bygget helt ud til vejkanten. Lige over for kirken lå et gammelt bindingsværkshus, der havde hørt til præstegården. Det var efterhånden faldefærdigt og blev revet ned ca. 1930. Bebyggelsen fortsatte lidt ned ad Jernbanegades vestside. Her lå nogle af gadens ældste huse, som slet ikke stod mål med, hvad der ellers var bygget i Jernbanegade. Allerede i 1919 foreslog sagfører

Th. Weber på Borgerforeningens generalforsamling, at disse grimme huse blev revet ned. Neden for denne bebyggelse, hvor biblioteket nu er opført, havde amsvejvæsenet sin stenplads ud mod Jernbanegade, hvilket heller ikke pyntede på byens hovedgade. Der blev taget mange tilløb til at få bragt dette område i en stand, som byen kunne være bekendt. I 1931 tog Borgerforeningen initiativ til en indsamling med det formål at erhverve husene på hjørnet af Jernbanegade og Kirkepladsen til nedrivning. Der skulle etableres et anlæg over for kirken, og stenpladsen kunne udstykes til byggegrunde. Samme år omdannede kommunen imidlertid stenpladsen til anlæg, men de gamle huse lå stadig på hjørnet, og der skulle gå endnu næsten tredive år, før de blev revet ned. Det skete først i 1959.

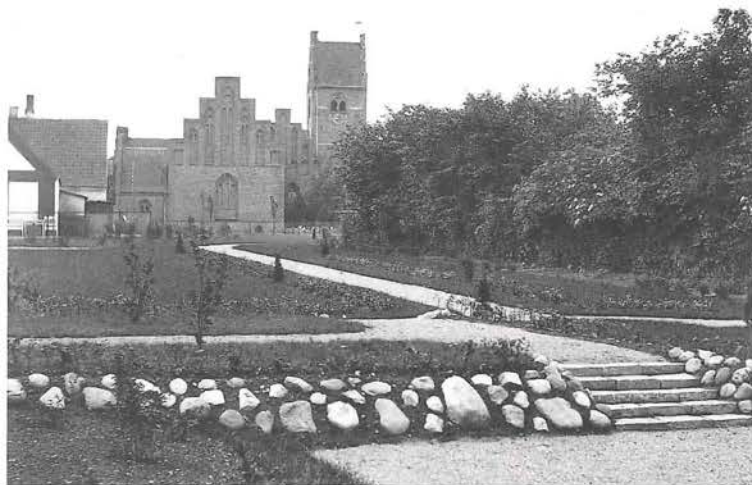
Byplanerne

Foreningen Bedre Byggeskik havde i en betænkning fra 1918 taget planlægningsproblemerne i de nye bydannelser op til diskussion. Med udgangspunkt i en række konkrete eksempler - heriblandt Haslev - havde man påvist de uheldige følger af den manglende planlægning. Betænkningen sluttede med et forslag til lov om tilvejebringelse af bebyggelsesplaner for landkommuner. Haslev havde i øvrigt været repræsenteret i udvalget gennem tømrermester Rasmus Brüel.

I Haslev-Freerslev kommune viste den første spæde interesse for byplanlægning sig i 1922, da sognerådet besluttede at lade sig repræsentere ved et byplanmøde i Odense. Sognerådets bygningskyndige medlem, murermester Chr. Jensen, tog af sted. Året efter tog arkitekt Frede Halleløv spørgsmålet om en byplan op ved et be-

DSB's plan fra 1948 til afhjælpning af problemerne omkring Haslev Station. Nord vender nedad. (Rentegnet efter tegning i Lokalhistorisk Arkiv).

Anlægget på den gamle stenplads ved Jernbanegade. Anlægget nåede helt op til Kirkepladsen mellem de gamle huse på hjørnet og præstegårdens have. Ud mod Jernbanegade udgjorde det kun en godt tyve meter bred strimmel. (Lokalhistorisk Arkiv).

styrelsesmøde i Håndværkerforeningen, hvor han havde inviteret en københavnsk arkitekt til at give en orientering. Men der skete tilsyneladende ikke videre i sagen. Halleløv arbejdede også på at få en af byplanlaboratoriets foredragsholdere til Haslev. Foredraget skulle holdes med Grundejerforeningen og Borgerforeningen som arrangører, men det lykkedes vistnok aldrig at få en aftale om et sådant foredrag i stand.

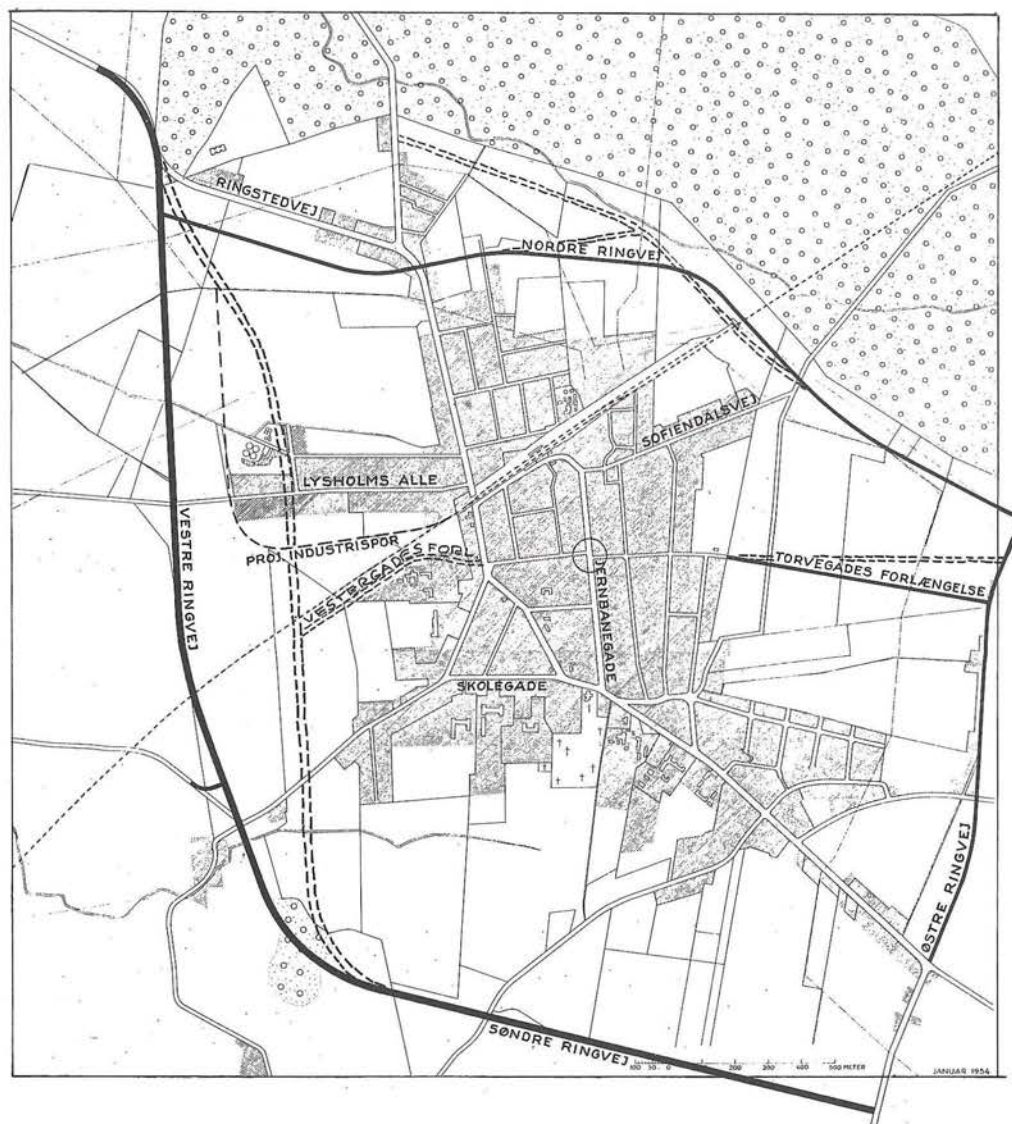
Byplanloven fra 1925 gav kommunerne adgang til at udarbejde byplaner, og i 1927 tog sognerådet igen en eventuel byplan på dagsordenen. Det blev besluttet at undersøge, hvilke omkostninger der ville være forbundet med at få udarbejdet en plan. Interessen kølnedes åbenbart hurtigt igen, for først da byplanloven i 1938 pålagde kommuner med bymæssig bebyggelse på over 1.000 indbyggere som et minimum at udarbejde en dispositionsplan, fik sognerådets byggeudvalg til opgave at varetage de byplanmæssige foranstaltninger og forbedre en samlet byplan. Mandatet blev fornyet i 1941, og året efter blev der langt om længe også sat penge af til arbejdet. I de følgende år behandlede sognerådet jævn-

ligt sager, der blev afgjort med henvisning til den kommende byplan. I 1943 gav man f.eks. en virksomhedsejer besked på, at han måtte forvente, at byplanen ville være til hinder for, at han kunne udvide den virksomhed, han havde etableret i Søndergade.

Kommunen engagerede byplanlaboratoriets sekretær, civilingeniør V. Malling til i samarbejde med kommuneingeniør P. Hagenborg at udarbejde en dispositionsplan. Forslaget blev endelig gjort færdigt og vedtaget af sognerådet i 1947. Da der kun var tale om en dispositionsplan, blev der udelukkende taget fat på hovedlinierne i byens fremtidige udvikling. En diskussion af problemerne med jernbaneoverskæ-

Det var ikke kun sognerådet og byens foreninger, der arbejdede med planer om forskønnelse af kirken omgivelser. Også menighedsrådet havde tanker i den retning. I 1939 besluttede menighedsrådet at bygge en ny præstegård og rettede henvendelse til sognerådet om en samlet løsning for hele området. Arkitekt Otto Brüels tegnestue leverede flere forslag til præstegårdens placering samt til anvendelse af præstegårdsjorden. Arkitekt Niels Hegelund malede nogle akvareller for at illustrere forslagene. Her ses selve kirkepladsen med en stribe parkeringspladser til venstre i billedet sammen med den nye præstegård, et åbent anlæg med en bybrønd i midten og til højre en planlagt beboelsejendom, der skulle ligge ned mod den eksisterende husrække på Jernbanegade. Den gamle bebyggelse på hjørnet af Kirkepladsen og Jernbanegade skulle rives ned, og hjørnet skulle ligge helt åbent, så kirken kunne ses på afstand. Den nye præstegård blev bygget i 1941, men den øvrige del af denne plan blev ikke gennemført. (Haslev Museum).

ringen ved Ringstedvej fik selvfølgelig en central plads i planen. Malling betegnede jernbanen som en spærring mellem de to bydele på linie med en fæstningsvold, der kun havde en enkelt byport! Han så dog ingen mulighed for at rette op på forholdene for alvor - tanken om flytning af stationen var jo på det tidspunkt opgivet, og hans løsning på trafikproblemerne gik ud på at bygge en omfartsvej. Han fremlagde en skitse til en næsten fuldstændig ringvej med adgang til byens centrum både fra øst og vest. Mod øst skulle Torvegade føres ud over markerne til en østre omfartsvej ved Solhjem. Mod vest skulle Vestergade forlænges tæt forbi landbrugsskolen. Denne del af projektet stødte på stærk modstand i sognerådet, hvor et flertal mente, at vejen ville ødelægge landbrugsskolen. Formanden for byplanudvalget, seminarielærer Olaf Østerø, og byplanarkitekten påpegede, at den nye vej gav landbrugsskolen mulighed for at udstykke byggegrunde. Værdiforøgelsen af skolens jord, som dette medførte, kunne opveje omkostningerne ved en flytning af skolen. Et kompromisforslag placerede den nye vej mellem landbrugsskolen og seminariet, men det endte med, at enhver tanke om at forlænge Vestergade blev taget helt ud af dispositionsplanen.

Et af hovedformålene med dispositionsplanen var at udlægge områder til industri. Der blev peget på et stort område nordøst for SEAS's anlæg nord for banen ud mod den projekterede omfartsvej. Syd for banen, mellem denne og Sofiendalsvej/Schwartzgade, lå Carl J. Ulrich & Søn A/S's grovvare- og tømmerplads. Også dette område blev meget naturligt udlagt til erhverv. Endvidere udpegede man et stort nyt industriområde inden for den projekterede vestlige omfartsvej (hvor nu Bækvej ligger) samt et areal mellem banen og Lysholm Alle (nu parcelhuskvarteret Vestparken).

Projekterede ringveje i dispositionsplanerne fra 1947 og 1956. De stiplede veje er fra det første forslag fra 1947. Vestergades forlængelse forbi Landbrugsskolen blev droppet i den endelige plan, og den vestre ringvej blev rykket længere mod vest. Byplanarkitekten så helst ringvejene bygget som facadeløse veje - derfor var den nordre ringvej projekteret til at gå parallelt med Ringstedvej på det første stykke fra vest.

 Områder udlagt til industri i dispositionsplanerne fra 1947 og 1956.

Byplanen havde været længe undervejs, og egentlig havde udviklingen på visse områder forlængst indhentet planlægningsarbejdet. F.eks. var et helt nyt boligkvarter ved at opstå på Stengårdens jord, og det var overhovedet ikke nævnt i planen. Efter denne kunne kommunen hindre større udstykninger i områder, der lå dårligt for vand- og gasforsyning samt kloakering, men i planen var der ikke udpeget områder, der rent faktisk var velegnet til nye boligkvarterer. Derimod advarede byplanarkitekten mod bebyggelse på arealerne syd for skolerne. Disse skulle friholdes for byggeri og ligge hen som en grønning i forbindelse med skolernes parkagtige haveanlæg. Senere svingede han sig op til at sammenligne med de grønne områder i de berømte engelske skolebyer!

Byplanen blev revideret i 1956, og denne gang blev det skitseret, hvor man havde tænkt sig, at byudviklingen skulle finde sted. Et stort boligområde blev planlagt på Haslevgårdens jord, som kommunen havde købt i 1949 (byggeriet var dog på det tidspunkt i fuld gang), og samme sted var det tanken, at Haslevs nye skole skulle ligge. Der var også udlagt boligområder øst for Stengårdskvarteret samt ved den senere Grøndalsvej. Det var tanken, at Themstrupvej, der dengang gik fra Torvegade og halvvejs op mod Gamle By, skulle forlænges nordpå mod Sofiendalsvej. Endelig blev det foreslået, at kvarteret omkring Parcelvej kunne udbygges mod nord.

Industriområderne gik igen fra den første plan. Der blev nu også skitseret et jernbanespor gennem det planlagte industriområde mellem banen og Lysholm Alle og videre ind over det store areal vest for boligbebyggelsen på Haslevgården. Sporet nåede aldrig at blive bygget - i mellemtiden havde lastbilerne overtaget godstransporten. De blå pigespejdere fik i 1959 lov til at bygge en hytte på jordstrimlen ved Lysholm Alle.

Hverken i 1947 eller i 1956 gjorde man noget forsøg på at arbejde videre med Torvet, der var anlagt ved Nygade i 1893. Dette område var aldrig kommet til at indgå i forretningskvarteret, og i 1956 blev det direkte anført, at tiden var løbet fra torvehandel.

I årene 1966-68 blev der udarbejdet en ny dispositionsplan. Den omfattede hele den nye store Haslev kommune, der var dannet ved sammenlægningen af Haslev-Freerslev kommune med Bråby, Øde Førslev og Terslev kommuner i 1966. Byudviklingsområderne i Haslev by lå ifølge denne plan primært inden for den projekterede ringvej, men der var taget højde for en næste etape, nemlig et stort nyt boligkvarter sydvest for ringvejen med bycenter og skole.

Parkeringforholdene var blevet nævnt i de to første byplaner. På det tidspunkt var det navnlig i forbindelse med store arrangementer i byen, som f.eks. slagteriets generalforsamling, at behovet for parkeringspladser viste sig. Senere nødvendiggjorde bilismens udvikling, at dette spørgsmål fik en central placering i planlægningen. Byplanarkitekterne foreslog, at Nygades vestside efterhånden blev omdannet til parkeringspladser. Det ville medføre en dæmpning af trafikken i Jernbanegade. Endvidere var det tanken, at der skulle anlægges baggader inde i Jernbanegades strøgkarreer. Hermed ville Jernbanegade være forberedt til evt. senere at blive omdannet til gågade. Så drastiske indgreb i den eksisterende bebyggelse blev dog aldrig gennemført.

Nye veje og nye kvarterer

Med sine godt 4.000 indbyggere var Haslev omkring 1920 en by med en tydelig kvarterdannelse. Hovedgaden Jernbanegade udgjorde sammen med Vestergade forret-

Gårdnavne i Haslev. Mange af gårdnavnene indgår i dag i vejnavne eller navne på bebyggelser.

ningsstrøget. Den ældste af Jernbanegades parallelgader, Nygade, var domineret af arbejderes og håndværkeres små beboelseshuse fra omkring århundredskiftet, og

det samme gjaldt de første af vejene nord for banen: Slagterivej, Fredensvej og Nordborgvej. På Sofiendalsvej dominerede de store villaer. Også på Allegade og i byens

Gadenavne

De gamle gade- og vejnavne i Haslev var så at sige opstået af sig selv. Navnene kunne fortælle, hvor vejen førte hen: Ringstedvej, Rønnedevej og Troelstrupvej. Da stationen var bygget, kaldte man selvfølgelig vejen fra den gamle landevej hen til stationen for Stationsvej. Jernbanegade blev navnet på gaden fra landsbyen til stationen. Den første gade bag ved Jernbanegade blev kaldt Baggaden, men da det var agent Ulrich, der havde udstykket gaden, fik en del af den navn efter ham (Baggade - Ulrichsgade skiftede navn til Nygade i 1906).

Sognerådet tog for første gang stilling til et gadenavn i 1893, da provst Weber foreslog Vestergade som benævnelse på den gade, han var i færd med at anlægge. Da først det ene verdenshjørne var brugt, fulgte de andre hurtigt efter: Nørregade, Østergade og Søndergade. Østergade udgik dengang fra Jernbanegade over for Vestergade.

Det ser ellers ikke ud til, at alle nye veje blev officielt navngivet. Man kaldte bare vejen det, der nu faldt naturligt: Slagterivej, Gasværksvej, Savskærivej og Elektricitetsgaden (nu Frederiksgade, hvor der var elektricitetsværk i den nuværende museumsbygning).

Nogle få gader fik navn efter personer. Ulrichsgade er nævnt, men efter at den skiftede navn, har der ikke været en gade opkaldt efter agent Ulrich, selv om det er blevet foreslået med mellemrum. Schwartzgade og Houmannsvej er andre eksempler. Schwartzgade er opkaldt efter en tømrermester og Houmannsvej efter ejeren af det sav-

skæreri, der lå der. Det eneste gadenavn, der bevidst er givet for at hædre en person, er Frederiksgade. I forbindelse med, at lensgreve Frederik C. Moltke i 1921 fratrådte som sognerådsformand, foreslog Ths. Opstrup, at gaden ved det nyopførte alderdomshjem fik navnet Frederiksgade efter lensgreven.

I 1925 vedtog sognerådet nogle nye navne på delstrækninger af den gamle landevej gennem byen. Vejen skulle hedde Ringstedvej fra den nordlige bygrænse til baneoverskæringen. Derfra og til Vestergade blev den kaldt Tingvej efter tinghuset, og fra Vestergade til Skolegade blev vejen benævnt Præstevænget. Østpå ud af byen skulle det første stykke indtil Freerslevvej hedde Bregentvedvej (tidligere Rønnedevej). Fra Freerslevvej og videre i retning mod Bregentved foreslog sognerådet Peder Oxes Vej. Beboerne protesterede - de ville hellere have Moltkesvej, og de fik deres vilje. En anonym læserbrevsskribent foreslog, at det gamle navn på bebyggelsen, Snagen, blev bibeholdt i gadenavnet, men forgæves.

Da Allegades træer blev fældet i 1933, foreslog en af beboerne, at gaden fik nyt navn, men det var der nu ikke stemning for i sognerådet.

Navngivningen af det lille vejstykke fra Ringstedvej til Rønalle blev genstand for megen debat. Der kom forslag om Sofievej og Rundinsvej, sidstnævnte efter tidligere fasanjæger på Gisselfeld Th. Rundin, der boede i Bøttemose Skov. Paul Opstrup havde studeret de gamle kort og foreslog Degnetoft, fordi vejen lå på den gamle degnejord. Det endte med Rundinsvej.

I 1939 fik sognerådet to forslag fra

beboerne på kommunens nyanlagte vej bag Allegade om vejnavn. Sognerådet foretrak Themstrupvej frem for Rolighedsvej.

Udstykningen på Stengården var den første, hvor vejene skulle navngives under ét. Stamvejen kom til at hedde Stengårdsvej, og sidevejene fik fuglenavne. Her blev der for første gang valgt navne, der ikke havde nogen form for tilknytning til lokaliteten, men i stedet havde en fællesnævner. Samme princip blev brugt ved navngivningen af Haslevgården i 1955 og 1964. Stamvejene fik navn efter gamle lokaliteter - Peberkildevej og Teglværksvej. Sidstnævnte fulgte stort set en gammel vej til Troelstrup Teglværk. De øvrige veje fik navn efter kornsorter - i alfabetisk rækkefølge fra Ringstedvej.

Næsten alle senere udstykninger er navngivet på samme måde.

sydvestlige udkant, på Søndergade og Troelstrupvej, samt på Bredgade blev der bygget villaer i denne periode.

De større erhvervsvirksomheder lå placeret omkring jernbanen, medens håndværkerne havde etableret sig spredt over hele byen.

Udviklingen foregik omkring 1920 navnlig på Allegade og nogle nyanlagte veje nord for banen - Parcelvej, Bøttmosevej og Røn Alle, men vi skal op i 1930'erne, før disse veje var blot nogenlunde udbygget, og i 1960'erne havde de stadig plads til enkelte nye huse.

Alle disse steder var der tale om private udstykninger. Så sent som i 1938 gik kommunen for første gang ind og købte jord til udstykning, idet man erhvervede en del af jorden bag Allegade og anlagde en vej, som i 1939 fik navnet Themstrupvej. Der var dog som tidligere nævnt kun tale om en lille del af den nuværende Themstrupvej, nemlig fra Torvegade og halvt op mod Gamle By, og der var hverken forbindelse til Sofiendalsvej eller Gamle By.

I 1940'erne opstod der boligmangel, og for første gang påtog kommunen sig for alvor at hjælpe til med at få sat byggeri i gang. Det skulle ske gennem kommunal udstykning af byggegrunde. Man havde flere muligheder for at købe jord til en større udstykning, nemlig Stengården i byens sydøstlige udkant og Kildebakkegården i Troelstrup. Også Haslevgården vest for Ringstedvej var inde i billedet på dette tidspunkt. Forhandlingerne endte med kommunens køb af Stengården i foråret 1945. Kommuneingeniøren fremlagde forskellige forslag til vejplaner for området. Af disse valgte sognerådet at anlægge en stamvej - Stengårdsvej - parallelt med udstykningens nordlige skel mod Kroggården (hvor nu Københavnsvej ligger), og fire sideveje - Ørnevej, Glentevej, Vibevej og Tranevej - der var projekteret, så de senere

Flyvefoto fra maj 1972 af den nordlige bydel. Nederst kommunens parcelhusudstyknin fra Kildebakkegården (Rosenvænget m.m.). Omfartsvejen er endnu ikke bygget. Den åbnede først i 1977. Midt i billedet Vestparken, der er under udbygning. Yderst til venstre ved Lysholm Alle ligger Chr. Jensens store møbelfabrik, og over den ses Nordisk Bogproduktion. (Lokalhistorisk Arkiv).

kunne forlænges mod nord ned over Kroggårdens og Frøgårdens marker parallelt med Themstrupvej. Denne del af projektet blev dog aldrig realiseret, idet de senere udstykninger her fik en helt anden udformning. Kommunen stod også for byggemodningen af Stengårdsgrundene, og her så man det første tegn på, at gasværkets dage var ved at være talte. Efter forhandlinger med SEAS blev det nemlig besluttet ikke at føre gasledninger ud, men satse på elektricitet også til brug i køkkenerne.

I de følgende år var det kommunen, der foretog de fleste store udstykninger i byen. Den næste fandt sted på Haslevgårdens jord. Kommunen havde fået tilbudt jorden

så tidligt som i 1937, men var på det tidspunkt ikke interesseret i at købe. Som nævnt havde Haslevgården været inde i billedet i 1945, men først i 1949 blev kommunen ejer af jorden, der blev købt til overtagelse pr. 1. januar 1950. Byggemodning og udstykning foregik i etaper, den første i 1951/52, den næste i 1954, men først i 1955 vedtog sognerådet vejnavne for området - Havrevænget, Humlevænget, Hvedevænget, Hørvænget, Klørvænget og Rugvænget. Samme år blev Hvedevænget og Hørvænget anlagt.

Denne oprindelige del af udstykningen på Haslevgårdens jord gik mod syd kun til Peberkildevej. I 1962 blev Gillesbækken

rørlagt, og kommunen kunne begynde at byggemodne syd for Peberkildevej. Forlængelsen af vejene mod nord skete i 1965.

Efterhånden var Troelstrupvej så tæt bebygget, at den bymæssige bebyggelse rakte helt ud til landsbyen Troelstrup. Troelstrup bys beboere blev som tidligere nævnt talt med under Haslev for første gang i 1960. I 1961 købte kommunen jord fra Kildebakkegården i Troelstrup. Herfra blev der dels udstykket industriarealer (Finlandsgade og en del af Islandsgade), dels et område til parcelhusbebyggelse, Rosenvænget med tilstødende veje. Byggegrundene her var i øvrigt den første udstykning i byen, der ikke lå på jord fra den gamle Haslev landsby. Rosenvænget blev anlagt ud mod den projekterede, men endnu ikke byggede Vestre Ringvej.

De store private parcelhusudstykninger hører 1970'erne til, hvor bygmester Ole Christiansen, OC-Huset, kom til at dominere nybyggeriet i Haslev.

I større byer kunne man i perioder med stor boligmangel møde kvarterer, der var udlagt til kolonihaver, men hvor havehusene blev udnyttet til permanent beboelse. Sådanne bebyggelser har der aldrig været i Haslev. I kolonihaverne her blev der ikke bygget beboelseshuse - kun skure til opbevaring af haveredskaber, højest udvidet, så eftermiddagskaffen også kunne indtages indendørs. En enkelt havekoloni skilte sig ud fra de øvrige ved for det første ikke at ligge på kommunal jord, for det andet ved at have permanent bosættelse som endeligt mål. I 1948 stiftedes haveforeningen Kildevang, der købte et areal af Kildegården øst for Stengården. Tanken bag haveforeningen var, at området senere skulle byggemodnes, så haveejerne kunne bygge helårshus på deres grund, som de altså hver især ejede og ikke lejede, hvilket ellers var tilfældet i kolonihaverne. Her var det billigt at købe en grund, men til gengæld måtte

Holger Larsens købmandsforretning på Stengårdsvej fotograferet ca. 1965. Købmandsforretningen eksisterer stadig, men er nu den eneste dagligvareforretning, der er tilbage i byens boligkvarterer. (Foto i privateje).

ejerne regne med senere at få udgifter til anlæg af veje og til byggemodning. Det var da heller ikke alle de oprindelige ejere, der selv byggede, da det i 1961 blev muligt. Inden vand- og kloakforhold var i orden, blev anmodninger om at bygge helårshuse på Kildevang i øvrigt konsekvent afslået af kommunen.

Da byplanerne blev udarbejdet i 1947 og 1956, var det stadig en selvfølge, at der til et beboelseskvarter hørte nogle butikker, men det blev understreget i planerne, at der kun burde placeres de dagligvarebutikker, som naturligt hørte til i kvarteret. I forbindelse med planlægningen af Stengårds-kvarteret sørgede det ene af de involverede boligselskaber for, at der også blev bygget butiksejendomme. Her kom der købmand og slagter, ligesom der blev etableret brødsalg. Det varede dog ikke mange år, før

købmanden var alene tilbage. På Haslevgården forlangte kommunen så sent som i 1965, at der i forbindelse med en ny udstykning blev reserveret grunde til butikker, men de blev aldrig udnyttet, og siden har der ikke været tale om butikker i byens parcelhuskvarterer. Kommuneplanen fra 1968 forudså da også en tilbagegang i detailhandelen i de ydre bykvarterer, navnlig blandt de spredte enkeltbutikker.

Byens huse

Bygherrer

Fra 1940'erne kom boligselskaberne ind i billedet i forbindelse med gennemførelse af større boligprojekter. De landsdækkende boligselskaber Dansk Almennyttigt Boligselskab og Lejerbo blev stiftet i henholdsvis 1942 og 1944, og allerede i 1943 forelå der en henvendelse fra DAB om boligbyggeri i Haslev. Boligselskabet købte en del af kolonihaverne mellem Lysholm Alle og rensningsanlægget, som lå nord for Lys-

holm Alle med indkørsel fra den nuværende Maglemosevej. Året efter stod fjorten kædehuse klar til indflytning. Sammenlægningen af beboerne i dette første sociale boligbyggeri udviste stor social spredning. Her kom bl.a. til at bo et par ingeniører, en lærer, en arkitekt, en politibetjent, en chauffør, en slagter og en arbejdsmand.

Umiddelbart efter krigen - i oktober 1945 - blev der stiftet et lokalt boligselskab. Initiativtagerne var direktør H. Holst fra Carl J. Ulrich & Søn A/S, herreekviperingshandler N. Jespersen-Skree og skotøjshandler Rasmussen, der var indehaver af firmaet Julius Petersen. Frede Halleløv

blev knyttet til selskabet som arkitekt. Ud over at direktør Holst var medlem af sognerådet (konservativ), fik boligselskabet en formel forbindelse til kommunen gennem to bestyrelsesmedlemmer udpeget af sognerådet.

Haslev sociale Boligselskab fremlagde hurtigt en plan for en bebyggelse med kædehuse på en del af Stengårdsjorden. Selskabet byggede i 1947 35 kædehuse på Ørnevej og Glentevej, medens den lokale afdeling af Lejerbo opførte 27 fritliggende huse ved Vibevej og Tranevej i 1949. Et par år senere byggede Haslev sociale Boligselskab yderligere 10 parcelhuse ved Duevej.

Også da Haslevgården skulle bebygges, meldte boligselskaberne sig straks med ønske om jord til parcelhuse. Allerede inden byggemodningen var begyndt, fremlagde Haslev sociale Boligselskab en plan for 50-60 enfamiliehuse. Da den første del af arealet var byggemodnet i 1952, kom der også andre interesserede købere: Lejerbo samt en nystiftet håndværkersammenlutning, Haslev Byggeselskab af 1952, som arkitekt Lars Halleløv var medindehaver af. Boligselskaberne ville bygge til udlejning, medens byggeselskabet havde planer om at sælge husene, så snart de var opført. Ikke alle fik deres ønsker om grunde opfyldt, men bebyggelsen på Haslevgården blev præget af større eller mindre serier af næsten ens huse. Kommunen solgte dog også en stor del af grundene til private, der selv stod for byggeriet, i nogle tilfælde som selvbyggere.

Lovgivningen havde allerede fra 1898 givet mulighed for at oprette byggeforeninger, der med statsstøtte kunne opføre boliger til foreningens medlemmer. Det var ofte medarbejdere fra en stor arbejdsplads, eller medlemmer af en fagforening, der slog sig sammen i en forening med henblik på at skaffe gode boliger til medlemmerne.

Det nybyggede Stengårdskvarter ca. 1950. Nederst Glentevej, derefter Vibevej og Tranevej. Øverst i billedet Johansgade med Solhjem yderst til venstre. Fra Johansgade førte en gangsti - Østre Gangsti - ind til byen. Den var en del af den oprindelige kirkesti fra det gamle Stataf på Køgevej til Haslev. (Lokalhistorisk Arkiv).

Ensartet bebyggelse på Hvedevænget fotograferet ca. 1965. Venstre side af vejen blev bebygget 1959 af Haslev sociale Boligselskab, højre side to år senere af håndværkersammenslutningen Haslev Byggeselskab. Boligselskabets huse lejes ud, medens byggeselskabet solgte sine huse straks efter opførelsen. (Lokalhistorisk Arkiv).

Byggeforeningshusene var typisk villaliggende ejendomme, der rummede 4-6 mindre lejligheder. Den type boliger fik Haslev aldrig. Det eneste tilløb til boligbyggeri med basis i en stor virksomhed blev SEAS's personaleforenings ejendom Nordgården på Ringstedvej. Personaleforeningen gjorde i 1947 en indsats for at hjælpe medlemmerne til at få en bolig. Man prøvede først at få lov til at bygge på Nygade, men her hindrede byplanens bestemmelser byggeri i tre etager. I stedet blev der i 1950 bygget på Ringstedvej 56. SEAS støttede byggeriet med lånegarantier, men er ikke ejer af bygningen. Nordgården er organiseret som et selvstændigt boligselskab.

Først omkring 1940 begyndte kommunen selv at opføre boliger i lidt større måle-

stok. Den første større kommunale ejendom var aldersrenteboligen i Allegade 40-42, der blev bygget 1938-39 og som kom til at rumme tolv toværelses og seks etværelses lejligheder til kommunens ældre borgere.

I 1941 besluttede sognerådet at opføre et større antal boliger, der kunne anvendes til husvilde, børnerige familier. Byens arkitekter blev bedt om at udarbejde tegning til tofamilies huse med en treværelses lejlighed i stueetagen og en toværelses lejlighed på første sal. Der blev indhentet overslag på et hus tegnet af Otto Brüel, men det viste sig at blive for dyrt, og i stedet tegnede Brüel en enkelt blok med tolv lejligheder. Det havde været meningen at bygge ved Lysholm Alle langs vejen hen til rensningsanlægget, og uden at det på noget

tidspunkt blev sagt åbenlyst, må placeringen ses som udtryk for en kvarterdannelse ud fra sociale kriterier - naboskab til rensningsanlægget har ikke været attraktivt, men der kunne man godt placere dem, som kommunen skulle skaffe lejlighed. Der blev rejst kritik af beliggenheden, og i sidste øjeblik inden byggeriet gik i gang, fik kommunen mulighed for at købe en grund mellem Freerslevvej og den nye vej, der et par år tidligere var anlagt ud til hovedvejen (nu Køgevej). Den nye boligblok blev i stedet bygget der med den officielle begrundelse, at Lysholm Alle skulle forbeholdes vilabebyggelse.

Byggestil

Omkring 1920 var stationsbyernes ambitiøse periode ved at rinde ud. I arkitekturen havde den sat sig spor gennem en efterligning af købstædernes byggestil, og Jernbanegade havde fået flere markante bygninger i de historiske stilarter, der var moderne i denne periode. Det gælder f.eks. hjørnebygningen ved Torvegade fra 1899 med den tårnlignende opbygning samt Haslev Banks bygning fra 1911 med kamtakkede gavle.

En mere enkel byggestil slog nu igennem, og navnlig gjorde Foreningen Bedre Byggeskiks synspunkter sig for alvor gældende. Foreningen var stiftet af en gruppe arkitekter i 1915 med det formål at genoplive gammel dansk byggeskik. Bedre Byggeskik-stilen var først og fremmest kendetegnet ved, at proportioner og materialer skulle være enkle og gedigne. Der blev opstillet regler for, hvad man forstod ved gode proportioner og ærlige materialer, og talrige håndværkere fik disse regler indterpet på de tekniske skoler. Stilens udbredelse var altså ikke afhængig af arkitekters medvirken, og elementer fra den dukkede også op i de talrige muremsterhuse.

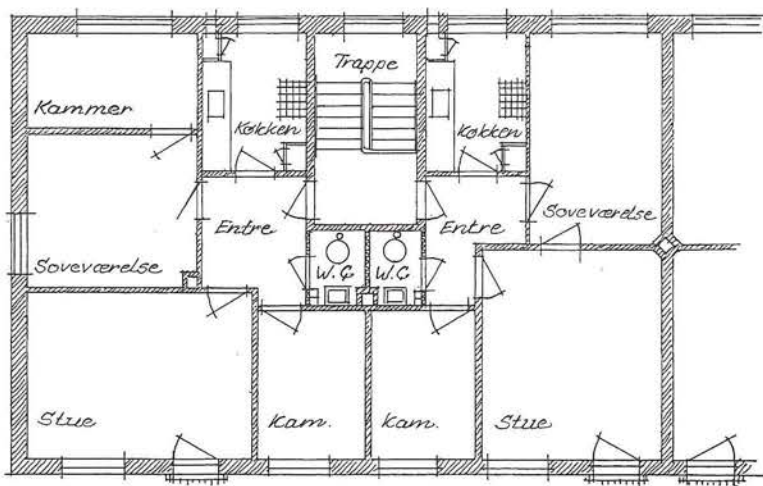
I Haslev findes Bedre Byggeskik-husene med røde eller pudsede mure, hvide vinduer, karnap og halvt afvalmede gavle i stort tal i Allegade, der var anlagt i 1910, men som hovedsageligt blev bebygget i 1920'erne og 1930'erne. Også mange af husene på den inderste del af Lysholm Alle er præget af Bedre Byggeskik.

I 1924 besluttede sognerådet at bygge husvildeboliger på to grunde, som kommunen ejede. Den ene lå på hjørnet af Nordborgvej og Houmannsvej, og her tegnede arkitekt Kr. Søndergaard et i det ydre typisk Bedre Byggeskikhus, der blev indrettet til to familier. Udefra er det ikke til at se, at der her er tale om decideret billigt

byggeri, og at kommunen måtte dispensere fra sin egen byggevedtægt. Det tilsyneladende pudsede murstenshus er nemlig en pudset træbygning med meget tynde ydervægge. Haslev kommune brugte her samme fremgangsmåde, som man f.eks. møder i København, hvor kommunen også efter første verdenskrig byggede billige boliger

Facade

Plan

Gislingehus tegnet af arkitekt Otto Brüel og bygget 1941. Ejendommen skulle oprindeligt hedde Røde Hus efter den nye vej, hvor huset ligger. Vejen går fra Haslev til Rødehus ved hovedvejen, men et af sognerådsmedlemmerne, postassistent Johansen, påpegede det uheldige i, at der var to "Røde Hus" inden for postdistriktet, og han foreslog i stedet henholdsvis Gislingehus og Køgevej. Huset ligger på den gamle Gislinge Ager. (Rentegnet efter arkitekttegning på Teknisk Forvaltning)

Bedre Byggeskik-huse i Allegade. (Lokalhistorisk Arkiv).

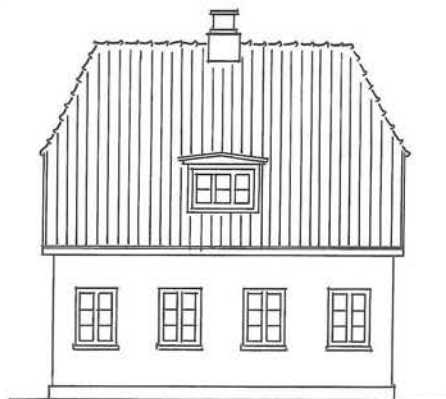
for at afhjælpe bolignøden, men lod en god arkitekt stå for udformningen, så husene i hvert fald var til at holde ud at se på, selv om byggemåden var yderst skrabet, og det ikke var meningen, at bygningerne skulle holde i en længere årrække.

Det er karakteristisk for denne periodes villaer i Haslev, at deres bygherrer ikke havde råd til at bo i hele huset selv. De blev næsten allesammen bygget med enten et eller flere værelser til udlejning eller med en egentlig lejlighed på første sal.

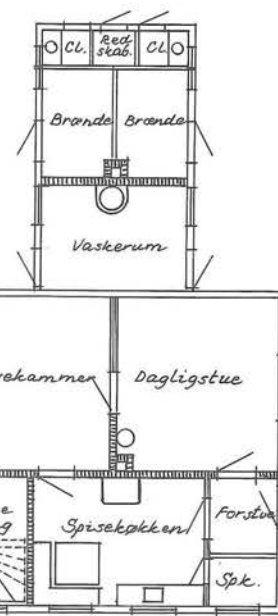
Også en mere moderne villatype fra 1930'erne og 1940'erne er rigt repræsenteret i Haslev. De moderne villaer fra denne tid fik helgavle og stort tagudhæng, og det var slut med de småsprossede vinduer. Nu så man også gule facadesten, som ellers havde været næsten helt forsvundet i bybillede.

Funkisstilen, der kom frem i 1930'erne, er derimod kun svagt repræsenteret i Haslevs villabyggeri. Det mest rendyrkede eksempel i byen finder vi på Parcelvej, hvor murermeister Emil Rasmussen i 1943 byggede en stor toetages pudset villa med næsten fladt tag.

I 1930'erne kom den lille bungalow, der også var inspireret af funkisstilen, på mode. Bungalowen er et kvadratisk hus med lavt pyramideformet tag. Det lave blev ofte

Facade

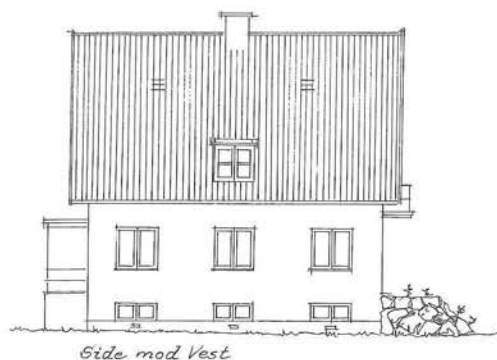

Plan

Kommunens tofamiliehus Nordborgvej 18. Bygget 1924 efter tegning af arkitekt Kr. Søndergaard. Søndergaard brød med de gældende normer for planløsning, efter hvilke stuerne altid lå ud mod vejen. Huset vender mod nord, og Søndergaard placerede trapperum og køkken i denne side. Stuen og soveværelset ligger bagved og har vindue i gavlene. Stuelejligheden har kun en enkelt stue, men til gengæld er køkkenet så stort, at der er plads til spisebord, noget temmelig usædvanligt på den tid. Førstesalens lejlighed har et mindre køkken, men til gengæld to stuer og et soveværelse. Bemærk de tynde ydervægge. Der er tale om et pudset træhus. (Rentegnet efter arkitekttegning på Teknisk Forvaltning).

understreget gennem brede vinduespartier. Der blev bygget flere bungalower på Bøttmosevej og Lysholm Alle, og her var der for første gang tale om egentlige enfamiliehuse. Med det næsten flade tag var der simpelthen ingen overetage at leje ud.

Efter anden verdenskrig blev parcelhusbyggeriet i høj grad tilpasset de bestemmelser, der kom om støtte i form af billige statslån. Private kunne få finansieret helt

Side mod Vest

Gavl mod Syd

Troelstrupvej 35. Håndværkerhøjskolens forstander, bygmester N.C. Christensen, opførte et moderne hus med helgavle og stort tagudhæng til sig selv, da han forlod skolen og dermed forstanderboligen i 1935. Huset blev indrettet efter de gældende normer for borgerskabets boliger: i stueetagen spisestue, dagligstue og herreværelse samt køkken, på første sal soveværelse (med en moderne altan), kammer, gæsteværelse og pigeværelse - sidstnævnte husets mindste værelse. (Rentegnet efter arkitekttegning i privateje)

op til 85 % af byggeudgifterne gennem statslån til en særlig lav rente. Meningen fra statens side var at søge boliganglen afhjulpel - der skulle bygges mange boliger, men det var ikke meningen, at luksuriøst byggeri skulle finansieres på denne måde. For at opnå de gunstigste statslån skulle bygherrens indkomst ligge under "sygekassegrænsen" (man blev udelukket fra at være medlem af en almindelig sygekasse, hvis indtægten lå over et vist beløb), og der var sat en overgrænse for håndværkerudgifternes størrelse. Alle kunne i øvrigt opnå statslån, men med en højere ydelse, hvis husets størrelse blev holdt under 130 m². Det kunne medføre, at en bygherre blev hindret i at udnytte førstesalen på sit hus, selv om dette var bygget med høj rejning. For at hindre en senere ombygning blev det tilmed påbudt, at taget skulle lægges på gitterspær. Det er f.eks. tilfældet med nogle huse fra 1952 på Lysholm Alle, der udefra ligner toetages huse med værel-

ser ovenpå, men hvor førstesalen er helt uudnyttet.

I årene efter anden verdenskrig blev der også eksperimenteret med helt nye byggemetoder. Ved at bygge med elementer i stedet for teglsten kunne man spare på håndværkerudgifterne, idet meget af montagen kunne foretages af ufaglært arbejdskraft.

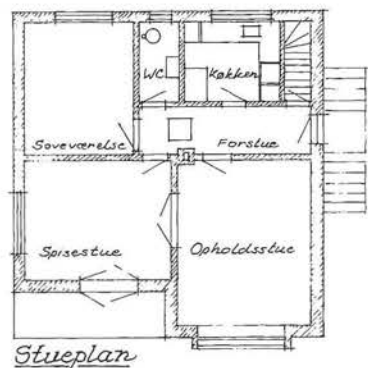
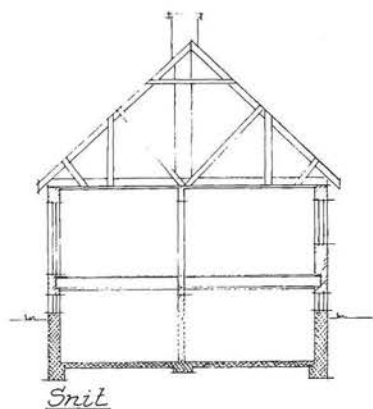

Selvbyggere kunne også på denne måde få et hus til en rimelig pris.

Tømrermester William Strøyer Christophersen opfandt allerede i slutningen af 1930'erne et byggeelement i form af en hul betonsten med et X i. I 1942 stiftede han og daværende socialinspektør Gustav Larsen byggefirmaet X-Beton. Betonstenen kom dog aldrig i produktion, men Strøyer gik videre med sine opfindelser, og i 1944 fik han tilladelse til at opføre et prøvehus i en helt ny konstruktion med ydervægge af træribber beklædt med træbetonplader eller pudset rørvæv. Strøyer patentanmeldte denne konstruktion, som han benævnte X-B-metoden. Da Stengårdsjorden skulle udstykkes i 1945, søgte en kreds på 54 borgere i byen om at få lov at købe grunde til opførelse af disse billige huse, som der kunne opnås statslån til. Kommunen valgte dog som nævnt at sælge størstedelen af grundene til boligselskaberne, og der blev aldrig opført større bebyggelser af X-B-huse i byen. X-Beton fortsatte som typehusfirma til 1976, men med konstruktioner, der blev tilpasset tidens behov.

En anden form for elementbyggeri findes især på den tidligst bebyggede del af Haslevgården. Her gik en gruppe medarbejdere på SEAS sammen og hjalp hinan-

Parcelvej 6. Murermeister Emil Rasmussen tegnede selv den store pudsede funkisvilla i 1943. Det næsten flade tag og den kvartrunde karnap er typiske træk for denne stil. I stueetagen er der to stuer, der begge har åbning ud mod karnappen. På førstesalen har soveværelset udgang til en altan over karnappen. Førstesalen rummer desuden to store og et mindre kammer. Huset blev opvarmet med centralkomfur, d.v.s. et centralvarmesystem, hvor fyret var identisk med komfuret i køkkenet. Der var installeret både madelevator og brændselevator fra kælderen til køkkenet. (Foto i privateje).

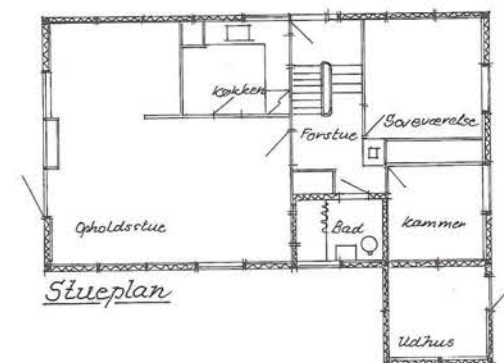
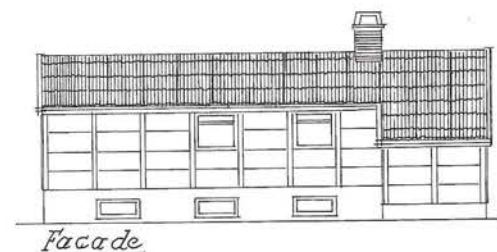
Lysholm Alle 51. Huset er det ene af fem ens, der blev opført i 1952. De kommende husejere havde hos en arkitekt i Fensmark fundet et hus, som de gerne ville have, men det var med næsten fladt tag, og de syntes, der skulle rejning på taget, så det så mere præsentabelt ud. Det kunne de sagtens få, men for at kunne opnå statslån måtte de ikke udnytte førstesalen. Taget blev derfor lagt på gitter-spær, og der er kun en lem i loftet, ingen trappe. Til gengæld blev kælderen indrettet efter samme plan som stueetagen, og selv om det ikke har været meningen, kunne der laves børneværelse her. For at holde byggeudgifterne nede, gravede de selv grunden ud og støbte fundamentet. (Rentegnet efter arkitekttegning i privateje).

den med at bygge eget hus. De var faglærte håndværkere inden for forskellige fag, og de fandt frem til en byggemetode, som egnede sig for selvbyggere, nemlig Durisol-elementer, der blev fremstillet af træbeton på FDB's fabrikker i Aalborg. Materialer-

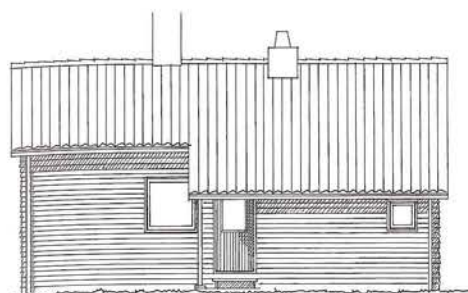
ne kendte SEAS-folkene fra de sommerhuse, som de havde bygget ved Kobæk Strand i begyndelsen af 1950'erne.

I årene umiddelbart efter krigen led alt byggeri under udbredt mangel. En handelsaftale mellem Finland og Dan-

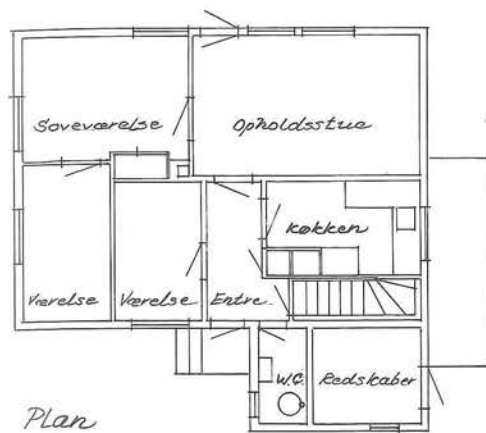
mark muliggjorde import af materialer til små, billige træhuse, der kunne være med til at afhjælpe boligmangelen. Sognerådet besluttede i 1947 at købe seks af disse såkaldte finnehuse, hvoraf de to blev opført på Stengårdsvej og lejet ud. Den type, kommunen købte, var på 68 m², og rummede to værelser og to kamre. De var altså ikke større end de moderne sommerhuse, som de ligner, men de blev forsynet med fuld kælder.

Durisolhus på Humlevænget 20, opført som selvbyggerhus i 1955. Durisolelementerne blev stablet oven på hinanden, og de lodrette sammenføjninger dækkedes af brædder, så huset ligner en slags bindingsværk. (Tegnet efter arkitekttegning i privateje).

Facade

Plan

Et af de finnehuse, som kommunen byggede på Stengårdsvej. (Tegnet efter arkitekttegning på Teknisk Forvaltning).

De første årtier efter krigen var boligbyggeriet i Haslev domineret af parcelhusene - med de begrænsninger i størrelse, som statslånsbestemmelserne medførte. Der var tale om enfamiliehuse, og det ser ud til, at familierne nu havde råd til at bo i husene. Ifølge vejviseren fra 1964 var det absolut undtagelsen, at der blev lejet værelser ud i husene på Havrevænget, Humlevænget, Hvedevænget og Hørvænget.

Vængerne, som vejene på Haslevgården kaldes under ét, blev forlænget nordpå i 1965. De billige statslån var nu afskaffet, og den stigende velstand bevirkede, at også større enfamiliehuse var attraktive. Arealet

nord for den oprindelige udstykning blev købt af Haslev Byggeselskab, og selskabets arkitekt Lars Halleløv tegnede et rummeligt hus, der med sin halve kælder også havde den udenomsplads, som mange af de små etplanshuse fra 1950'erne manglede.

Sognerådet prioriterede helt klart parcelhuse og rækkehuse frem for etagebyggeri. Det kom allerede til udtryk i 1941, da Gislingehuset skulle opføres - økonomien var den eneste grund til, at der ikke blev bygget et antal tofamiliehuse i stedet. Det var også en selvfølge, at kommunens nye udstykninger skulle bebygges med parcelhuse. Da Lejerbo i 1950 søgte om at bygge blokke ved siden af Gislingehuset på Køgevej, blev dette projekt udskudt til fordel for byggeri af parcelhuse på Haslevgården. To år senere blev et projekt på Køgevej med to blokke (i alt 28 lejligheder) dog anbe-

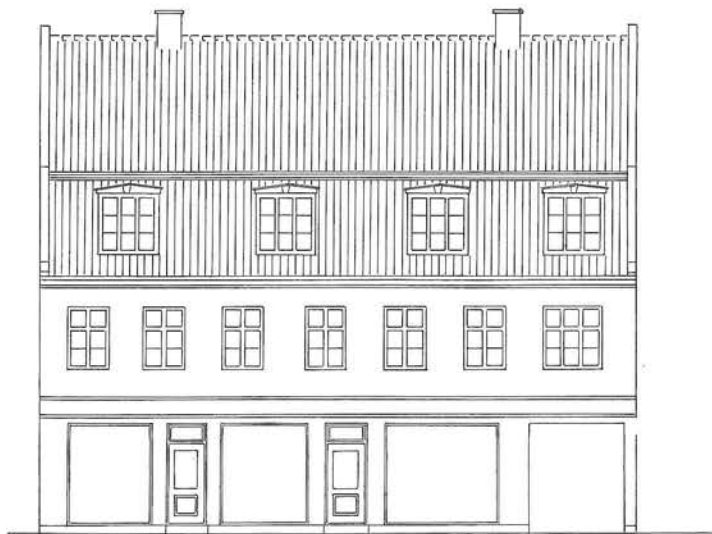
falet i sognerådet, selv om der igen rejste sig røster til fordel for parcelhusbyggeri.

Der kom da også kun meget lidt etagebyggeri i Haslev uden for hovedgaden. På Ringstedvej lå SEAS-medarbejdernes Nordgården fra 1950, og i 1954 byggede Haslev sociale Boligselskab Præstemarksgården på hjørnet af Ringstedvej og Nordborgvej. På det tidspunkt var det som tidligere omtalt stadig en selvfølge, at der skulle være butikker i boligkvartererne, og Præstemarksgården kom til at rumme elleve lejligheder og to butikker, der nu begge er nedlagt.

Ved den nyanlagte Grøndalsvej byggede Haslev sociale Boligselskab i 1968 de første blokke. Der er her tale om decideret parkbebyggelse i en stil, der kendes fra 1930'erne med store åbne arealer omkring husene. På samme tid byggede Lejerbo de

Kommunen udstykkede den nederste del af Themstrupvej i 1962, og området blev bebygget i løbet af få år. (Lokalhistorisk Arkiv).

Blikkenslager Henriksens nye ejendom fra 1929 i Jernbanegade 24. Henriksen brugte selv den lille forretning. Den store blev lejet ud til andelssvineslagteriet, der havde udsalg her. (Haslev Museum).

første blokke i Frøgården. Også her blev der lagt vægt på, at området skulle fremstå som en parkbebyggelse med legepladser og grønne områder - og så skulle der være både garager og parkeringspladser.

Bymidten var stort set udbygget omkring 1920, men der skete stadig ændringer, navnlig i Jernbanegade. I nr. 13-15 lå en gammel bygning fra 1880'erne. Den var trukket lidt tilbage på grunden og lignede mest af alt stuehuset til en gård med en række træer foran. I ejendommen havde Chr. Pedersen siden 1880'erne drevet en mangeartet virksomhed - kreaturhandel, slagteri med udsalg samt et øltapperi. En senere ejer, H. Hansen, der også ejede brødfabrikken Stormøllen på Moltkesvej, rev den gamle ejendom ned og opførte i 1930 en stor rødstensbygning med seks små butikker i stueetagen, treværelses lejligheder på første og anden sal og mindre lejligheder i loftsetagen. På den anden side af gaden, nr. 24, rev blikkenslager Henriksen sit lille hus ned og byggede i 1929 en tre-

etages ejendom med to butikker. Begge disse nybygninger var holdt i en meget enkel, lidt gammeldags stil.

Længere oppe ad gaden, Jernbanegade 69, erstattede tandlæge M. Jacobsen i 1934 et gammelt pionertidshus med det mest moderne hus i Jernbanegade fra denne periode. Frede Halleløv tegnede her Jernbanegades eneste repræsentant for funkis-stilen. Det treetages hus blev opført i gule sten med jernrammer i vinduerne, stor sydvestvendt altan på øverste etage og næsten fladt tag. Ejendommen skiller sig markant ud fra den øvrige bebyggelse i denne del af Jernbanegade og fik aldrig følge af andre i samme stil.

Men trods disse og senere nybygninger har bebyggelsen i Jernbanegade bevaret sit præg af stationsbygade fra århundredskiftet.

Jernbanegade 69. Denne moderne bygning i funkisstil fra 1934 ligger stadig som den eneste fra sin tid omgivet af huse fra byens pionerperiode i 1880'erne. Huset er tegnet af arkitekt Frede Halleløv, der virkede i Haslev fra 1915 til sin død i 1969, fra 1955 i kompagniskab med sønnen Lars Halleløv. (Fra Halleløvs fotoalbum, Lokalhistorisk Arkiv).

Byens mennesker

Levnedsløb

Haslevs karakter af nybyggersamfund var forsvundet omkring 1920. Pionergenerationen var blevet ældre mennesker, og det var nu for en stor dels vedkommende anden generations stationsbyborgere, der boede i byen.

Tilflytningen var dog langt fra standset. F.eks. var der stadig ældre gårdmandsfolk fra omegnen, der flyttede til byen og levede af deres penge efter at have solgt gården. Dem var der mange af i alle stationsbyer, også i Haslev.

De mange skoler i byen bevirkede også en stadig tilflytning af lærere, og det var dengang en selvfølge, at de boede i byen i stedet for at pendle til og fra, sådan som mange gør i dag.

Der var også en del unge fra oplandet - børn af landmænd eller håndværkere - der kom i lære i Haslev og siden blev boende. Andre var begyndt som tjenestefolk på gårde i oplandet, men da de blev gift og var nødt til at finde anden beskæftigelse, flyttede de til byen. Der var mange gode muligheder i Haslev, også for ufaglærte. F.eks. kom et ægtepar i 1931 til byen, hvor manden fik arbejde som chauffør hos købmand Wilh. Jensen på Ringstedvej. Senere blev han brødkusk, medens hans kone drev et brødudsalg for en af byens bagere.

Andre fandt mere specielle niches som f.eks. husmanden fra Lysholm, der i 1939 i en alder af 55 solgte sit landbrug og sammen med sin kone etablerede pensionat for seminarieelever i Bredgade.

Trods sin størrelse var Haslev helt op til 1970'erne en by, hvor man kendte hinanden. Det gjaldt også i de nye boligkvarterer, der voksede op efter anden verdenskrig. Beboerne på både Stengården og

Haslevgården var for en stor dels vedkommende haslevitter, der flyttede til de nye huse fra lejligheder andre steder i byen. Det var derfor ikke fremmede mennesker, der skulle til at etablere nye naboskaber - man vidste, hvem de andre var, og hvor de kom fra.

Situationen var en helt anden, da bygmester Ole Christiansen i begyndelsen af 1970'erne solgte grunde til parcelhuse i Vestparken. Her var beboerne for halvfems procents vedkommende tilflyttere, de fleste fra Københavnsområdet, og en stor del af dem havde ikke deres arbejde i Haslev, men kørte (og kører stadig) hver dag til København.

SEAS var den største arbejdsplads i byen. I 1940'erne havde elseskabet godt 200 medarbejdere i Haslev, heraf ca. halvdelen på kontoret. SEAS-folkene blev ansat med vidt forskellig baggrund. Nogle havde en håndværkermæssig uddannelse, men mange var ufaglærte. F.eks. var en blikkenslager, der havde været arbejdsløs i nogle år, under krigen heldig at blive ansat som nattevagt. Han fik senere arbejde som maskinarbejder. En kontoruddannet haslevit, der bl.a. havde været nødt til at tage arbejde i tørvemoserne under krigen, kom i 1942 til SEAS som arbejdsmand. En del af disse medarbejdere fik efterhånden uddannelse som montører.

Montør Chr. Hansen fra SEAS fotograferet i 1938 med sit hold på fire ledningsarbejdere. Chr. Hansen står yderst til venstre. Ved siden af ham Karl Larsen, der var begyndt på SEAS i 1934. Han startede med at tjære master, men kom snart med på et ledningshold og endte selv som montør. Han stammede fra Jylland og var begyndt som landvæsenselev på nogle store gårde. Derefter var han chauffør forskellige steder i landet og kom i 1926 til Haslev, hvor han blev tjenerchauffør hos sagfører Ehlers Damgaard. Derefter arbejdede han som chauffør hos en vognmand i byen, indtil han fik arbejde på SEAS. (Foto i privateje).

Pause i storvasken. Mange kvinder i byen gik ud og gjorde rent og vaskede for folk. Billedet er taget i fabrikant Niels Johannessens gård Jernbanegade 59, formentlig omkring 1910-20. (Lokalhistorisk Arkiv).

I den her beskrevne periode tilstræbte man i langt de fleste tilfælde, at konen i familien kunne hellige sig husarbejde og børnepasning. Det var naturligvis ikke altid, at det kunne lade sig gøre af økonomiske årsager. Egentlige kvindearbejdspladser var der relativt få af. Det kom der først i 1960'erne, da Nordisk Bogproduktion flyttede til byen, og Haslev Kraftbox (nu Danapak) blev etableret. Butikker og kontorer beskæftigede en del kvinder, men det var mest ugifte. Skulle en kone supplere mandens indkomst, var rengøringsarbejde i private hjem eller på kontorer mange gange den eneste mulighed. Andre

udnyttede mulighederne for sæsonarbejde i landbruget og i frugtplantager, bl.a. i Dalby. Hakning af roer i forsommeren og kartoffeloptagning om efteråret beskæftigede mange kvinder, måske navnlig fra byens yderkvarterer - Johansgade, den gamle husmandsbebyggelse Snagen (omkring Moltkesvej) og Nordskoven. Organiseret børnepasning eksisterede ikke, og flere husker, hvordan de som små blev taget med moderen på arbejde. Når børnene blev lidt ældre, kunne de også hjælpe til med f.eks. kartoffeloptagning og dermed øge indtjeningen.

Omkring 1930 blev der gennem nogle år drevet en helt privat børnehaven i en villa på Skolegade. Byens første børnehaven med offentlig støtte blev oprettet af en forening i 1940 og havde i begyndelsen til huse på Borgerskolen (nu Grøndalsskolen). Børnehaven var kun åben fra 9 til 12, men forældre, der havde brug for det på grund af deres arbejde, kunne aflevere børnene klokken 8 og vente med at hente dem til klokken 14. Børnehaven eksisterer stadig, nu under navnet Lillebo.

Malkekone på Skovgaard. Konen boede i et af de gamle huse på Moltkesvej. I 17 år - fra 1919 til 1936 - malkede hun to gange daglig de ca. 20 køer på gården. (Haslev Museum).

Byens yderkvarterer mod nord og øst udgjorde en slags overgangszonzone mellem land og by, og det var også med til at præge beboernes levnedsløb. Mange af mændene var arbejdsmænd rundt om i byen. Men i perioder havde en del af dem arbejde på landet, f.eks. på Bregentved eller Gissel-feld. I et af de gamle huse på Moltkesvej boede der en familie, hvor manden i sine yngre dage havde arbejdet ved jernbanen. Da han blev ældre, blev han ansat i Bregentved Have. Hans kone var i 1920'erne og 1930'erne malkekone på Skovgaard, den yderste gård på Moltkesvej inden skoven. En af sønnerne blev tjenestedreng på samme gård, allerede medens han gik i skole. Efter konfirmationen fortsatte han som karl på gården. Han blev i landbruget i en årrække, men efter at være blevet gift flyttede han i 1941 tilbage til Haslev, hvor han fik beskæftigelse som arbejdsmand forskellige steder, bl.a. på briketfabrikken i Schwartzgade og ved kommunens vejvæsen.

Kvarterer

Forskellene i bebyggelsens karakter i byens kvarterer afspejlede også forskellene i beboernes økonomiske status. Det viste sig tydeligt i forbindelse med revision af byplanen i 1956. Året forinden blev der udarbejdet en oversigt over adresser på skatteydere med en årlig skattepligtig indtægt på over 10.000 kr. og 12.000 kr. Byplanarkitekten havde ønsket en oversigt over, hvor byens store skatteydere boede, men da han fik listen over de adresser, hvor beboerne havde over 10.000 kr. i indtægt, kunne han konstatere, at grænsen var sat for lavt - så mange af Haslevs indbyggere kunne vist ikke betegnes som store skatteydere. Derfor blev det markeret, hvilke der havde en indtægt på over 12.000 kr. Sammenholder man denne liste med vejviseren for 1956, viser det sig, at det stadig var

En af Sofiendalsvejs villaer (nr. 20). Huset blev bygget af tømrermester Rasmus Briël i 1909 ved siden af hans eget hus. I 1919 solgte han det til arkitekt Søndergaard, der boede her til 1939. Villaerne på Sofiendalsvej er vidt forskellige, og denne skiller sig yderligere ud fra de andre ved at være opført af kalksten fra Fakse Kalkbrud - det eneste kalkstenshus i Haslev. (Foto i privateje).

gaderne nord for banen samt Nygade, Savskærivervej, Schwartzgade, Bregentvedvej og Moltkesvej, altså byens gamle arbejderkvarterer, der havde den laveste procentdel store skatteydere.

På Stengården, hvor boligselskaberne havde bygget, boede der ifølge vejviseren påfaldende mange funktionærer, og her havde en stor del af beboerne en indtægt på mellem 10 og 12.000 kr.

En enkelt vej, nemlig Rysagervej, skilte sig ud med en bemærkelsesværdig stor andel skatteydere, der havde over 12.000 kr. i skattepligtig indkomst. Her boede der mange gymnasie- og seminarielærere, og næsten halvdelen af dem kunne henregnes til de store skatteydere. Husene her var forholdsvis nye, og de var bygget - og blev brugt - som enfamiliehuse. Kun i et par af husene boede der nogle seminarieelever til leje.

I de fleste andre gader i byen var billedet

yderst broget på grund af den boligmangel, der stadig herskede i 1950'erne. Der boede simpelthen folk overalt, som det havde været tilfældet gennem mange år, selv om situationen var blevet bedre med det nybyggeri, der var sat i gang efter krigen. I Søndergade ligger der f.eks. en stor palæ-lignende ejendom (nr. 19), hvor orgelfabrikant og organist Leo Rechnagel boede. I et lille forhus, der nu er indrettet til garage, boede der i 1930'erne et ægtepar med fem børn. Manden var arbejdsløs, og konen gik ud og gjorde rent. Denne lejlighed havde to små rum, men intet køkken - kun en lille gang, hvor der stod en primus. Ifølge vejviseren fra 1948 blev lejligheden nu ikke længere anvendt til familiebeboelse, men senere boede der seminarieelever i de to værelser.

Sofiendalsvej er domineret af store villaer, men kun få af dem var oprindeligt enfamiliehuse. Det gav en større social spredning, end bebyggelsens ydre giver indtryk af. F.eks. boede arkitekt Kr. Søndergaard med sin familie i villaen Sofiendalsvej 20 fra 1919 til 1939. Der havde oprindeligt været en selvstændig treværelses lejlighed på første sal, men familien brugte selv de to af værelserne. En gammel enke, der kun havde sin aldersrente, boede i det sidste værelse og havde også adgang til førstesalens lille køkken.

På den første halvdel af Sofiendalsvej ligger der flere mindre huse. I et af dem boede en petroleumskusk, hvis kone drev en lille købmandsforretning. Både manden og konen døde i 1930'erne, men børnene blev boende i huset og lejede forretningen ud. De ældste i den store søskendeflok var voksne, den yngste ikke mere end fem år. En af de store piger blev formiddagspige hos arkitektfamilien skråt overfor. Denne familie var med til at understrege Sofiendalsvejs sociale spredning.

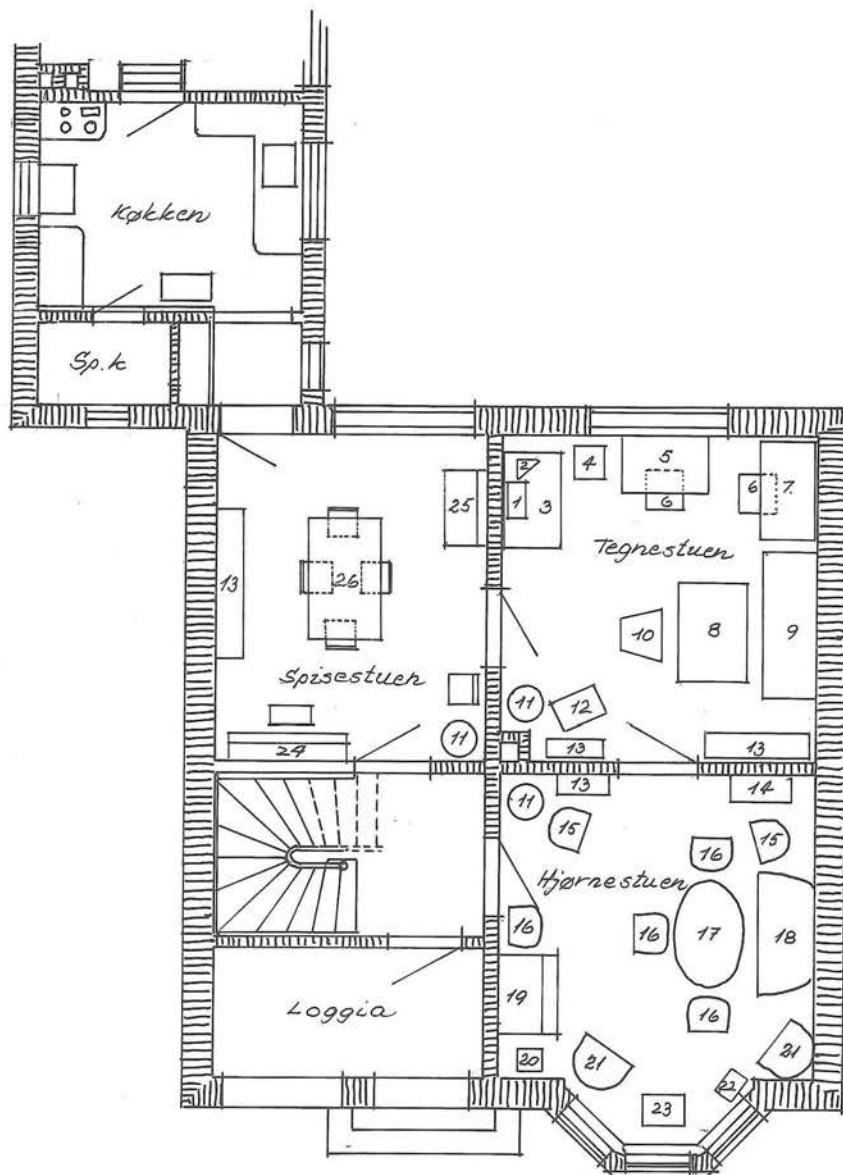
Baggårdshuse hører ellers storbyer til,

men også i Haslev kunne man finde beboelseshuse i Jernbanegades og Vestergades gårde. F.eks. ligger der et bindingsværkshus bag blikkenslager Henriksens store etageejendom fra 1929 (Jernbanegade 24). Her var der indrettet en lille toværelses lejlighed, hvor der i 1930'erne boede en arbejderfamilie. I baghuset til en etageejendom i Vestergade boede der i samme periode en familie med tre børn samt mandens mor i en meget lille toværelses lejlighed. Lejligheden blev først nedlagt i 1964 - da konstaterede sognerådet, at den var ubeboelig, og der blev givet tilladelse til nedlæggelse.

Boliger

Der fandtes en lille overklasse i byen, hvis rummelige boliger fuldt ud opfyldte borgerskabets normer. F.eks. boede en af byens store købmænd i 1920'erne i en lejlighed, hvor der i stueetagen var en stor dagligstue, en spisestue og et herreværelse. Derudover var der soveværelse og børneværelse. Ovenpå var der indrettet to pigenværelser samt tre gæsteværelser. I kælderen lå køkkenet med elevator til stueetagen. Hjemmet var udstyret med centralvarme, og der var indrettet badeværelse med toilet foruden et gæstetoilet. Familien spiste i spisestuen og brugte herreværelset som daglig opholdsstue. Dagligstuen derimod var "søndagsstuen", som kun blev taget i brug, når der kom gæster. Kokkepigen og stuepigen spiste sammen med gårdskarlen i køkkenet, medens de ansatte i forretningen, der lå i umiddelbar tilknytning til boligen, var henvist til at spise i et af byens mange pensionater.

Arkitekt Kr. Søndergaard hørte til byens middelklasse. Familien havde tre stuer til deres rådighed i villaen på Sofiendalsvej. Der var spisestue og dagligstue, som også her var den fine stue, der sjældent blev brugt. Den tredje stue havde Søndergaard

Møbleringsplan for arkitekt Søndergaards stuer, Sofiendalsvej 20, o. 1930. 1) højttaler, 2) radio, 3) arkivskab, 4) taburet, 5) arbejdsbord, 6) stole, 7) skrivebord, 8) "Grundtvigs bord", 9) divan, 10) armstol, 11) kachelovne, 12) gyngestol, 13) bogreoler, 14) bogskab, 15) kurvestole, 16) salonstole, 17) bord, 18) sofa, 19) sekretær, 20) blomsterstativ, 21) lænestole, 22) blomsterstander, 23) sybord, 24) klaver, 25) dameskrivebord, 26) spisebord med stole. (Frode Søndergaards erindringer, Haslev Museum).

Murervend Viggo Christiansens hus på Lys-holm Alle 26. Viggo Christiansen tegnede selv sit hus. Han havde gået på Teknisk Skole i Haslev og senere på Håndværkerhøjskolen, og vi kan se af hans efterladte materiale fra skoleopholdene, at han havde fået grundigt indblik i Bedre Byggeskik-stilen. Der er senere blevet bygget en kvist på huset. (Foto i privateje).

indrettet som tegnestue med tegnebord, skrivebord og arkivskab. Her stod også husets radio, og henne ved kachelovnen var der blevet plads til en boghylde og en gyngestol, hvor moderen ofte sad. Mange aktiviteter foregik i øvrigt omkring bordet i spisestuen. I spisestuen stod også moderens skrivebord, hvor hun selv disponerede over den store skuffe, medens de fire mindre var fordelt på husets fire sønner. Klaveret havde også sin plads her.

Den fine stue var møbleret med mahognimøbler - bord, salonstole, sekretær og sybord samt nogle lænestole, blomsterstandere m.m. Stuen kunne bruges om sommeren, men om vinteren blev den lukket af. Der blev kun tændt op omkring jul, samt når familien havde bridgeklub, eller der var fødselsdag. Til daglig tændte man kun op i tegnestuen, og varmen derfra kunne også holde spisestuen nogenlunde lun.

Ovenpå boede der som nævnt en gammel dame til leje i et af de tre værelser. Forældrene havde det andet som soveværelse,

og det drejede sig om drenge. under skolen kunne kun anvendes ikke tændstikker brugt,

Der var en skur i haven, men den blev kun brugt til at tørre klæder på. I den første etage var der en le udenfor, men den blev aldrig brugt. I 1939, var der en rentebetalt indretning af disse pladser, men det blev aldrig ført, men det blev der.

Omkring 1939 blev der bygget en kvist på huset. I 1939, var der en rentebetalt indretning af disse pladser, men det blev aldrig ført, men det blev der.

En m... til sig selv... rettet mod... de første... lejligheder... ud. Sen... en trev... spisestue... ligheder... familien... hver af... var der... af tag... omkring... huset.

Nogle... deres b...

og det sidste var børneværelse til de fire drenge. Her var der bygget køjesenge ind under skråvæggen. Drengenes værelse blev kun anvendt til soveværelse, og der blev ikke tændt op i kakkelovnen - den blev kun brugt, når en af dem var syg og lå i sengen.

Der havde oprindeligt været lokum i et skur i haven, men omkring 1930 blev køkkenfløjen forlænget, og her blev der indrettet et nyt lokum, så man ikke længere skulle udendørs. Lejeren skulle dog stadig bruge det gamle i skuret. Da familien flyttede i 1939, var lejeren flyttet hen i den nye aldersrentebolig i Allegade. Der forelå planer om indretning af badeværelse med WC, men disse planer nåede ikke at blive gennemført, medens familien Søndergaard boede der.

Omkring 1930 blev der bygget flere nye ejendomme i Jernbanegade, bl.a. nr. 24 og 13-15. Begge steder blev der installeret WC, men det var kun to af lejlighederne i nr. 24, der havde deres eget WC, og kun en enkelt lejlighed havde også bad. Lejlighederne var ikke store i denne ejendom - den største af stuerne var kun på knap 19 m², og naboledigheds store stue var kun på 15 m².

En murersvend byggede i 1924 en villa til sig selv på Lysholm Alle. Den blev indrettet med to lejligheder, og familien boede de første år selv i den lille toværelses taglejlighed, medens stuelejligheden blev lejet ud. Senere flyttede de nedenunder og fik en treværelses bolig - fin stue, dagligstue/spisestue og soveværelse. En del af taglejligheden blev nogle år senere inddraget til familiens eget brug. Der hørte et lokum til hver af lejlighederne - fra stuelejligheden var der direkte adgang, medens beboerne af taglejligheden skulle udenfor. Først omkring 1950 blev der installeret WC i huset.

Nogle af de forretningsdrivende havde deres bolig i direkte tilknytning til butik-

ken, som regel på førstesalen. Men der var også nogle, der nærmest boede i baglokalet. Trikotagehandler Alvilda Borgelin var en af de ikke så få enlige kvinder, der levede af en lille forretning (Jernbanegade 54). Hun var jyde og kom til Haslev lige før anden verdenskrig. Hun drev sin forretning, til hun på grund af sygdom måtte give op i 1959. Set med vore dages øjne var hendes lejlighed meget beskedn. Den lå

umiddelbart bag butikken og bestod af en lille stue på 9,8 m² og et soveværelse på 8,2 m². Desuden var der et lille køkken med gasbord og køkkenvask samt et spisekammer. Den følgende indehaver boede ikke bag butikken, men inddrog lejligheden til baglokale og lager.

Arbejderkvarterernes små huse fra byens pionerperiode husede for en stor dels vedkommende to familier. Indretnin-

Professionelle interiørfotos fra private hjem er sjældne. Skulle der fotograferes i et hjem tidligere, blev hele familien normalt placeret i hjemmets bedste stue, og der blev taget et enkelt billede. Den her fotograferede lejlighed er fra etageejendommen Søndergade 5. Billederne er taget i 1929 af fotograf Lundbeck, hvis søn (kommis i en manufakturforretning) og svigerdatter som nygifte boede i en toværelses lejlighed. De havde indrettet sig i tidens stil med tunge, overpolstrede møbler, mønstret gulvtæppe og mørkt tapet. I denne stue var der ikke plads til spisebord, hvilket var usædvanligt. De næste lejere var en arbejderfamilie, der indrettede sig mere almindeligt med spisebord midt på gulvet, buffet ved den ene langvæg, sofa ved den anden og ved vinduet to kurvestole med et lille kurvestolbord. (Lokalhistorisk Arkiv).

Køkkenet i lejligheden Søndergade 5. Der var både brændekomfur og gasbord med et par gasapparater. På grund af stuens møblering var familien henvist til at spise ved et lille bord i køkkenet. (Lokalhistorisk Arkiv).

gen var gennem mange år den samme overalt: en fin stue og en daglig opholdsstue ud mod vejen og et soveværelse samt køkken bagtil. Ovenpå var der indrettet enten en lejlighed med et lille køkken eller et par værelser til udlejning. Enkelte af husene var så lange, at de rummede to stuelejligheder.

Efterhånden steg folks krav til boligstandard, og mange husejere ansøgte i 1950'erne kommunen om at få lov til at nedlægge taglejligheden, så familien kunne disponere over hele huset. Sognerådet afslog næsten

konsekvent alle disse ansøgninger. Først i 1960'erne blev der givet lidt flere tilladelser, men der blev stadig set på familiens behov, når en ansøgning om nedlæggelse af en lejlighed skulle vurderes. Der var således flere tilfælde, hvor en husejer kun fik lov til at inddrage et enkelt værelse af den udlejede lejlighed så længe, der var hjemmeboende børn. En familie med tre børn i Nygade fik lov til at inddrage den toværelses taglejlighed i fire år. Den ene stue nedenunder blev endda anvendt til systue. Nogle enkelte gange skønnede huslejeud-

valget dog, at en lejlighed faktisk var for ringe til beboelse. En anden husejer i Nygade fik således tilladelse til at nedlægge en lejlighed i 1959. Den var blevet synet, og udvalget havde konstateret, at det var umuligt at få møbler ind og ud af lejligheden. Et sted opdagede man, at indretningen af taglejlighedens køkken stred mod brandmyndighedernes bestemmelser, og der blev derfor givet tilladelse til nedlæggelse.

Fra slutningen af 1950'erne blev flere og flere ansøgninger om tilladelse til at nedlægge lejligheder begrundet med, at ejeren ønskede at installere WC. Da sognerådet i 1960 besluttede, at natrenovationsordningen skulle ophøre pr. 1. april 1965, havde husejerne nemlig også det argument, at de var nødt til at bygge om, så der var plads til toilet og bad.

Der havde hidtil været tvungen bortkørsel af natrenovation - kun i byens yderdistrikter var det tilladt husejerne selv at grave spanden indhold ned i jorden. "Natmanden" kørte rundt og tømte byens toiletspande om natten. Kom man meget sent hjem en aften, kunne man risikere at møde den stinkende natvogn.

Lidt uden for den egentlig bymæssige bebyggelse lå Johansgade. Her var der opført landarbejderhuse allerede omkring 1870. Husene er altså ældre end de egentlige stationsbyhuse, og de blev næsten alle sammen opført som bindingsværkshuse i modsætning til stationsbyens grundmurede huse. Johansgade hørte med til Haslev, men det var først i 1970'erne, at bebyggelsen kom til at hænge sammen med byen. Der blev ikke kloakeret og lagt vandledninger derud før 1952. Vejen er nu inddraget i et nyt parcelhuskvarter, og nogle af de gamle Johansgadehuse har i dag adresse på Haselvej og Gyvelvej.

De fleste af husene i Johansgade var to-families, men standarden her var betydeligt ringere end i småhusene inde i byen. F.eks.

Børnene i et hus på Moltkesvej fik om sommeren bad i sulekarret, som om vinteren havde været i brug til det saltede flæsk fra grisen. Fra Sofiendalsvej fortælles det, at gruekedlen kunne bruges til børnebadekar efter storvasken - så gik det gode sæbevand da ikke til spilde! (Haslev Museum).

boede her i 1940'erne en familie med seks børn. Familien havde en stue og et soveværelse samt et lille køkken. I stuen var der plads til et spisebord, en sofa, en lænestol, en kommode og et skab til porcellæn. I soveværelset havde forældrene hver et barn i sengen om natten, to sov i køjeseng i soveværelset, og de sidste to lå i stuen. I køkkenet stod der et køkkenbord og et brændekomfur, men der var på det tidspunkt hverken installeret vand, vask eller afløb. Vandet blev hentet ved en fælles

vandpumpe på vejen, og alt spildevand blev båret ud. Som lejere havde familien ikke adgang til vaskehus, og vasketøjet blev kogt på komfuret. Om sommeren kunne tøjet tørres udendørs, men om vinteren skulle det tørre inde, og børnene fik besked på at lade være med at svine tøjet til, fordi moden ikke kunne nå at få det vasket og tørret så hurtigt, som der var brug for det. Selv efter at der var lagt vand ind, måtte de stadig bære spildevandet ud, fordi der ikke blev installeret vask og afløb i denne lejlighed.

Kommunen har altid haft pligt til at anvise boliger til husvilde familier, og til det formål blev der skaffet mere eller mindre permanente løsninger. Den største af husvildeboligerne blev bygget efter anden verdenskrig. I 1947 købte kommunen en træbarak fra tyskernes lejr ved Tybjerg. Af materialerne blev der bygget et stort hus med tolv lejligheder over for rensningsanlægget ved Maglemosevej. Der var tale om små lejligheder, men de blev alle udstyret med eget toilet, hvilket jo langt fra alle boliger i byen havde på det tidspunkt. Toiletrummet var dog så lille, at der ikke var plads til en håndvask - lejlighedernes eneste vandhane sad i køkkenet. De største af lejlighederne havde en stue på 13,2 m² og et soveværelse på 11,5 m² samt et køkken

Nabokomsammen på trappen til barakken på Maglemosevej. (Haslev Museum).

på 9,6 m², d.v.s. med plads til et lille spisebord. I en anden type var køkkenet kun på 6 m². De mindste af lejlighederne havde en stue med alkove på ca. 17 m² samt et køkken på 6 m². Der var en større eller mindre entré til alle lejlighederne, som i øvrigt havde indgang fra en fælles korridor, således at ingen lejlighed havde vinduer til mere end ét verdenshjørne.

Der har været småt med plads til familier med børn i barakkens lejligheder, men til gengæld var der sørget for god udenomsplads. Huset var bygget på en stor grund, som lå hen i græs - et attraktivt sted for udendørs sammenkomster blandt beboerne og børnenes leg.

De første beboere i barakken kom fra indkvartering på Borgerskolen, hvor en familie havde boet i lærerværelset, medens andre havde været henvist til gymnastiksalen, der var blevet delt op i små rum med løse skillevægge. For disse mennesker var det naturligvis et stort fremskridt at få en lejlighed med eget køkken og toilet. Husvildebarakken var ment som en midlertidig løsning på et akut problem, men den blev først revet ned i 1976.

Haver

For de tidligste indbyggere i stationsbyen var det en selvfølge, at de videreførte en del af den selvforsyning, som de havde været vant til på landet, hvor de kom fra. De dyrkede deres køkkenhaver, og mange holdt høns og fedede en gris op. Helt op i 1930'erne blev der holdt gris i yderkvartererne - i Nordskovkvarteret og på Snagen, medens man inde i byen nøjedes med at holde høns på det tidspunkt. F.eks. havde arkitekt Søndergaard høns i haven på Sofiendalsvej. Fru Søndergaard var gårdmandsdatter og var også vant til at passe en hønseflok.

Der var stor forskel på, hvordan ud-

Murer Viggo Christiansen og hans familie ved hønsegården i baghaven på Lysholm Alle 26. Billedet er taget i 1936 af familiens lejer. (Foto i privateje).

nyttelsen af haverne i byen blev prioriteret. I arbejderkvartererne var det en selvfølge, at jorden blev udnyttet til det yderste til køkkenurter, og prydhaven var som regel indskrænket til et lille stykke med blomster foran huset og måske et par blomsterbede bagved. I Sofiendalsvejs villahaver var hovedvægten lagt på prydhaven. Men også her dyrkede man så vidt muligt en del af sine grøntsager selv. I Allegade ejede arkitekt Søndergaard en byggegrund, som familien brugte til køkkenhave, indtil der blev bygget på den. Sagfører Damgaard, der boede i Jernbanegade, ejede en del byggegrunde, og han brugte ligeledes en tom grund til køkkenhave.

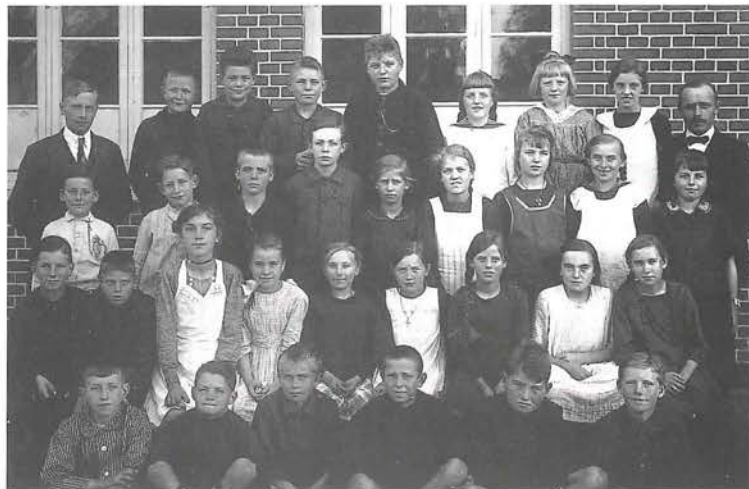
For beboerne i bymidtens etageejendomme var kolonihaven i mange tilfælde den eneste havemulighed, selv om der er flere eksempler på, at havestykket bag etageejendommene var delt op i små lodder til de respektive lejere. Kommunen havde helt tilbage fra 1920'erne stillet jord til rådighed til kolonihaver. De første 35 haver lå bag sygehuset. I 1932-33 blev der udstykket 80 haver nord for Lysholm Alle ved Gillesbækken samt 44 haver ud til Lysholm Alle. Efter at rensningsanlægget var

bygget, blev der i 1940 anlagt 36 kolonihaver ved siden af dette. Under anden verdenskrig voksede behovet for at være selvforsynende, og kommunen købte yderligere jord op til 82 haver, der lå ved Parcelvej. Efter krigen kølnedes interessen igen, og en del af de sidst tilkomne haver blev nedlagt.

Som det var tilfældet i andre byer med lejede kolonihaver, måtte også en del af haverne i Haslev vige for nybyggeri. Det skete f.eks. med haverne ved Lysholm Alle, da kædehusene blev opført i 1944. Bag sygehuset måtte en del haveejere give afkald på deres haver, da Grøndalsparken blev bygget i 1960'erne. Men der var stadig behov for kolonihaver, og i 1963 blev der ved Troelstrup indrettet en helt ny havekoloni, som stadig eksisterer.

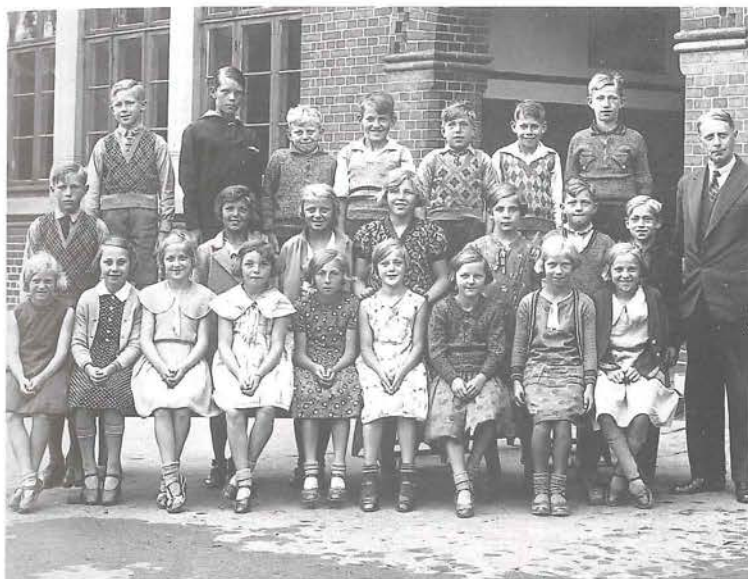
Foruden de kommunale kolonihaver har der været haver ved jernbanen samt overalt i byen, hvor der var en ledig plet jord. I 1960'erne kunne medarbejderne på Nordisk Bogproduktion også leje et stykke af den store grund, virksomheden disponerede over, til kolonihave.

Klassebillede fra kommuneskolen 1922. Lærerne er K.J. Grandahl til venstre og H.O. Nielsen til højre. De fleste af pigerne har på det tidspunkt stadig langt hår med fletninger, og mange har forklæde over kjolen. (Lokalhistorisk Arkiv).

Børnene

Haslevbørnenes opvækst var præget af, at de kunne færdes overalt i byen. F.eks. fortælles det fra 1930'ernes Vestergade, hvordan børnene gik ind på et lille urmagerværksted for at se på, hvordan urmageren arbejdede, de kom hos en skomager, hos bogbinderen, hvor de kunne være heldige at få affaldspapir til at tegne på, på soda-vandsfabrikken CITO og hos slagteren. En af pigerne fra Vestergade gik også somme tider hen på et af vaskerierne på Tingvej, hvor moderen arbejdede en eftermiddag om ugen med at stryge manchetskjorter. De mest modige af børnene vovede sig ned i Nørregade, når der blev slagtet kreaturer i slagtehuset bag Restaurant Stataf. Vestergade var temmelig trafikeret, men i Nørregade kunne børnene sagtens spille rundbold på gaden, og der var altid børn nok til spillet. Der var også de børn, der syntes, det var dejligt at klatre op i tømmerstakkene på Carl J. Ulrich & Søn's tømmerplads nede ved banen og bare sidde stille og filosofere lidt. For mange børn lå skoven fristende nær, og deres lege blev ofte henlagt hertil.

Klassebillede af 4.b og lærer K.J. Grandahl på kommuneskolen 1933. Børnene fik at vide i forvejen, at de skulle fotograferes, og de har finere tøj på, end de havde til daglig. Men heller ikke til daglig gik pigerne længere med forklæde i skolen. Nu er de også allesammen blevet klippet korthåret. (Foto i privateje).

I de nye parcelhuskvarterer var der ikke meget trafik. Børnene kunne lege ude på vejen som her på Klørvængen i 1964. (Foto i privateje).

Men ikke alle børn havde så gode legeomuligheder. Nogle var nødt til at tage plads som bybud eller avisbud, ikke for at skaffe lommepenge til sig selv, men for at bidrage til familiens samlede økonomi. Mange forretninger havde et bybud, der bragte varer

ud til kunderne, både i byen og i omegnen. Således mødte en 11-årig dreng i 1930'erne på arbejde hos en manufakturhandler, så snart han havde været hjemme med sin skoletaske. Ugens fire første dage arbejdede han om eftermiddagen til klokken seks,

og fredag og lørdag var han der også om aftenen, når forretningen havde længe åbent. En anden dreng startede også som bybud. Senere arbejdede han i alle skolefrierier som mælkedreng fra klokken 6 om morgenen til klokken 14 og derefter i en tørvemose resten af dagen.

En lille pige med sine kyllinger i en have på Tranevej i begyndelsen af 1950'erne. (Haslev Museum).

Vinterleg på gadekæret. I 1930'erne satte kommunen undertiden en lampe op, så der også kunne løbes på skøjter om aftenen. Fra vinteren 1951-52 var der i en årrække skøjtebane på fodboldbanen bag sportshallen. Kommunen betalte for overrisling af banen. (Lokalhistorisk Arkiv).

I en tid med skarpe sociale skel var det uhørt, at børn fra mere velstillede familier havde arbejde ved siden af skolen. I 1950'erne havde tiderne imidlertid ændret sig, og en ældre kvinde, der havde opdraget sine børn i et udpræget borgerligt miljø,

måtte med misbilligelse se på, at hendes barnebarn løb med aviser for at skaffe lompenge. I dette miljø kunne det heller ikke accepteres, at børnene f.eks. gik rundt og sang fastelavn. En dreng fra et andet af byens borgerlige hjem havde prøvet det omkring første verdenskrig - det gjorde de andre børn jo, men i en forretning blev han spurgt om sit navn, og episoden blev rapporteret til hjemmet. Han fik besked på at gå rundt og levere de indsamlede penge tilbage, og da han undslog sig for en så ydmygende tur, blev enden på historien, at beløbet skulle lægges i kirkebøssen den følgende søndag.

Da store dele af byen var blandet rent socialt, fandt børnene også deres legekammerater på tværs af de sociale skel. Det skete f.eks. i Søndergade, hvor en af sønnerne fra arbejderfamilien, der boede i den lille udhuslejlighed ved "palæet", legede med orgelfabrikantens søn. Men efter konfirmationsalderen skiltes børnenes veje som regel. Kun få af arbejderfamiliernes børn fortsatte i skolen. I nogle tilfælde pressede lærerne på over for forældrene, hvis de fandt, at et barn havde evner for at gå videre i eksamensskolen. Kommunen kunne tilbyde friplads i mellemskolen på gymnasiet, men det var ikke altid nok for en familie, at der ikke skulle betales skolepenge. Forældrene kunne være så dårligt stillet, at de ikke havde råd til at blive ved med at betale kost og tøj til barnet efter konfirmationsalderen, og så hjalp en friplads ikke meget. Der eksisterede også en kulturelt betinget barriere over for gymnasiet. Haslev Gymnasium var dengang en kostskole, der søgte at efterligne stilen fra de gamle skoler som Sorø Akademi og Herlufsholm. Under en stor debat om Haslevs fremtidige skoleordning i 1932 påpegede et af de socialdemokratiske sognerådsmedlemmer, at det langt fra var alle arbejderbørn, der befandt sig godt på gymnasiet

Gymnasieelev i skoleuniform i begyndelsen af 1940'erne. Skoleuniformen, som kosteleverne gik med, kunne være med til at understrege forskellen mellem dem og eleverne fra byen. På grund af vanskeligheder med at skaffe stof blev uniformskravet i øvrigt opgivet under anden verdenskrig. Men endnu i 1950'erne kunne man købe den sorte skolekasket samt knapper med skolens mærke i forretningerne i Haslev. Skolekasketten blev brugt af både kostelever og dagelever. (Lokalhistorisk Arkiv).

på grund af forskellene både i påklædning og sprog mellem dem og kosteleverne. Endelig var det jo heller ikke alle, der sympatiserede med gymnasiets indremissionske grundholdning.

Grupperinger

Byens folk grupperede sig på kryds og tværs efter sociale, religiøse og aldersmæssige skel. For nogle var bibelkredsen en vigtig social referencegruppe. Her mødtes man som regel hveranden torsdag aften på skift hos de forskellige deltagere. Der blev indledt med en sang og en bøn, derefter var der en, der læste et stykke fra biblen og kom med sin udlægning af teksten. Den blev diskuteret, og der blev sunget et par salmer eller sange igen. Men der var også tid til at drikke kaffe og sludre om alt muligt andet. For tilflyttere med tilknytning til Indre Mission kunne bibelkredsen være blandt de første sociale kontakter i byen. Det gælder for en familie, der kom til Haslev i 1930'erne. De fik en lejlighed i huset hos et par ældre mennesker og blev straks optaget i deres værtsfolks bibelkreds. Denne kreds bestod for en stor del af ældre mennesker, men der skete en kontinuerlig udskiftning, så der hele tiden kom yngre ind.

Mange kom regelmæssigt sammen for at spille kort en aften. Man hører ofte omgangskredsen defineret som dem, man spillede kort med. En sådan kortspilkreds kunne i 1930'erne f.eks. bestå af en arkitekt, to dagbladsredaktører og en proprietær på en gård i omegnen. Her spillede man bridge og anvendte kortkassens overskud til teaterture. I en anden bridgekreds deltog en af byens store købmænd, en direktør fra et stort firma, en overretssagfører og en tidligere proprietær, der nu boede i byen. En tredje kreds, hvor de spillede l'hombre, bestod i samme periode bl.a. af en materialist, en herregårdschauffør og en forvalter fra Carl J. Ulrich & Søn A/S.

Naboskab kunne selvfølgelig også give anledning til sammenkomster, som i en udlejningsejendom i Vestergade, hvor konerne slog sig ned på græsset under tørresnorene og drak kaffe sammen, når

det var godt vejr. De havde allesammen arbejde, men ikke fuldtids, så der var tid til sådanne uformelle sammenkomster. Beboerne i ejendommen arrangerede også en fælles årlig skovtur med madkurv.

Et fællesskab kunne også være baseret på en større fælles anskaffelse. I 1950'erne var vaskemaskiner endnu ikke blevet almindelige, men man kunne slå sig sammen i en såkaldt vaskekreds, der anskaffede en maskine, som blev kørt rundt blandt kredsens medlemmer efter en fastlagt plan. En vaskekreds på seks medlemmer i Nygade købte i 1957 en Ferm vaskemaskine. Der blev optaget et samlet sparekasselån til betaling af maskinen, og hver deltager indbetalte et månedskontingent, der blev samlet sammen på en sparekassebog til terminsafdrag på lånet. Vaskemaskinerne kunne fås i flere udgaver. En vaskekreds på Stengården fik en maskine uden varmelegeme, og tøj et skulle derfor stadig koges i gruekedlen. Vridemaskinen var heller ikke elektrisk på denne maskine, men blev drevet med håndsving. Det var noget af et arbejde at transportere vaskemaskinen rundt, især de steder, hvor der var kældertrapper.

Foreninger, fester og forlystelser

Mange fester foregik i foreningsregie, og foreninger som f.eks. Håndværkerforeningen og Svendeforeningen huskes i dag først og fremmest som festarrangører, selv om de naturligvis begge havde et seriøst formål, som de også arbejdede for.

Både Håndværkerforeningen og Svendeforeningen holdt hvert år juletræsfest på Jernbanehotellet. Det var en stor begivenhed, navnlig for børnene. Her var der dans om det store juletræ og uddeling af godter. Ved den lejlighed trak hele familien i det stiveste puds, og pigernes fine kjoler fra sidste års afdansningsbal blev luftet igen. Gen-

N. Heldt Specialforretning i Herre-Lingeri. - Tlf. 245.
H. Johansens Efterl. - Jernbanegade 24.

16.

Lad andre kun synge om alt, hvad der er stort,
nu synger jeg om dem, som slet 'ngenting har gjort:
Først er der Vilhelm Becker, som drejer os en Knap,
saa er der Emil Brandt, som altid er saa flink og rap.

Ja, Skrædermester Grass,
som bor paa Kirkeplads,
og Jørgensen paa Axelhus,
som ta'r et ekstra Glas.

Vi nævner Torkild Frantzen fra Sparekassen a',
samt Malermester Grandahl, som alting male ka'.
Hos Snedker Vilhelm Hansen, der kan man Møbler faa,
og mangler du en Plads, du bør til Alfred Møller gaa.

Hvis du vil være glad
saa hold Hr. Baggers Blad,
og bli'r du tørstig, ta' dig saa
en Carlsberg Øl fra Fad.

Hvis du har Brug for Penge, lad Damgaard klare den,
og hvis du mangler Senge gaa til Georg Jensen hen.
skal der en Plade tages, Hr. Lundbeck kaldes til,
og skal en Kage bages, Hr. Ebeling det vil.

Vil du en Tur i Bil,
Hr. Nielsen kører snild,
og bli'r du træt, saa tag dig i
Stat af et lille Hvil.

Du kære Haslevborger hør hvad jeg siger dig:
Har du for mange Sorger saa kom kun her til mig,
For alting har jeg Raad, og jeg er, som her du ser,
parat med Raad og Daad i alt, hvad end der for dig sker.

Du kære Haslev By,
nu slutter vor Revy,
men næste Aar da skal vi atter
møde med en ny.

Finalesangen fra den første den første svendevy i 1920.

nem mange år blev der på Håndværkerforeningens generalforsamling klaget over for ringe deltagelse i festerne og dermed underskud for foreningen. Andre af årets arrangementer blev aflyst, hvis der ikke var tilmeldinger nok, men juletræet turde bestyrelsen ikke røre. Først i 1960 blev det besluttet at opgive denne gamle tradition.

Håndværkersvendenes Syge- og Hjælpeforening for Haslev og Omegn - i daglig tale Svendeforeningen - blev stiftet 1909 og ophævet i 1975. Svendeforeningens egent-

lige formål var at skaffe midler til at drive en hjælpekasse, der kunne udbetale støtte til medlemmerne i tilfælde af sygdom. Der var også knyttet en begravelseskasse til foreningen. Foruden juletræsfesterne arrangerede foreningen udflugter for medlemmerne med efterfølgende bal på Axelhus. En overgang foregik det sammen med arbejdersangkoret Gefion, hvis medlemmer blev hentet i den samme kreds af håndværkersvende. I 1920 begyndte foreningen at opføre en lokal revy. Der var offentlig adgang til disse revyer, hvor årets lokale begivenheder blev behandlet i visir og sketches. Nogle af visirerne blev skrevet til lejligheden, andre blev lånt rundt omkring og fik om fornødent en lokal drejning. Revyerne gav som regel et pænt overskud, men der var også år med underskud. Foreningen arrangerede med mellemrum dilettant eller andespil, begge dele med efterfølgende bal. Også her lykkedes det de fleste år at samle et beløb sammen til foreningen.

Foreningernes juletræsfester var interne fester, hvor kun medlemmerne og deres familie deltog. Men mange af byens foreninger arrangerede også store, offentlige fester med det formål at samle penge ind til at styrke foreningens formål. Foreningernes festprogram var både omfattende og alsidigt, og undertiden opstod der nærmest festtrængsel, så nogle ideer måtte opgives, fordi der ville blive for mange arrangementer oven i hinanden.

Blandt de mest opfindsomme festarrangører var Håndværkerforeningen med snedkermester Wilhelm Hansen som formand. Et af de første rigtig store arrangementer fandt sted i juli 1919. Teknisk Skole havde vanskeligheder på grund af dyrtiden efter første verdenskrig, og for at skaffe et tilskud til skolen samt til selve foreningen blev der afholdt en stor håndværkerfest den 12.-13. juli.

Wilhelm Hansens beretning om håndværkerfesten i Håndværkerforeningens forhandlingsprotokol:

Resumé af Haandværkerfesten i Haslev den 12. og 13. Juli 1919. Efter store og indgaaende Forhandlinger om denne storstilede Folkefest, specielt om Vogntoget, kom Dagen, som skulde ophjælpe Foreningens Status, og dette lykkedes i fuldt Maal.

Festen var vældig opreklameret, og Folk fra By og Land, fra Nabobyer og København gav Møde i Tusindtal. Vogntoget udgik fra Torvet gennem Byen 2 Dage i Træk for at ende paa Festpladsen i Skoven ved Temstruphus. Vejrguderne var os naadig. Vejret var straalende, og Humør over alle Bredder. Vi havde mange Strengte paa Buen, Forlystelser som ikke var særlig kostbare at fremstille gav Penge i Kassen. Vogntoget blev fotograferet flere Gange, og en Del af disse Billeder er indrammet og ophængt paa teknisk Skole.

Ved Festens Afslutning havde vi ca. 32.000 Kr. i Kassen. Omkostningerne var jo ikke billige, men Festens Overskud blev ca. 13.000 Kroner. En Del af de ældre Haandværkere blev filmet og vil ved Lejlighed kunde ses i Baggers Biograf.

Denne Fest er et Bevis paa, hvad Sammenhold formaar. Mestrene, Svendene og Lærlinge løftede alle i flok, og Resultatet blev godt og tjener alle medvirkende til stor Ære og Tak.

Skrædernes vogn fra optoget ved håndværkerfesten i 1919. Hvert fag havde sin pyntede vogn. (Lokalhistorisk Arkiv).

Wilhelm Hansen så klart, at de store fester også skulle appellere til landboerne. Den kombinerede håndværker- og ringriderfest en week-end i september 1925 er et godt eksempel på dette. Håndværkerforeningen samarbejdede her med Ringriderforeningen, hvis medlemmer navnlig var

omegnens unge landmænd, men som i øvrigt havde købmand Axel Røber fra Haslev som formand. Selve ringridningen foregik på en bane umiddelbart øst for byen og trak 6-7.000 tilskuere. Bagefter kunne de mere sig med forlystelser og tombola i Jernbanehotellets have. Svende-

*Fra finalen på
svenderevyen
1954.*

*(Lokalhistorisk
Arkiv).*

Lærer Thures orkester ved en koncert ca. 1925. Orkesteret rummede et par professionelle musikere, men bestod ellers af en skare amatører. (Lokalhistorisk Arkiv).

foreningen genopførte vinterens revy på Hotel Axelhus om lørdagen, medens der var dilettant om søndagen. På Carstensens Hotel spillede DUI's orkester, desuden gav den lokale lærer Thures orkester koncert, og der var oplæsning ved Sophus Erhardt. Bysbarnet, den senere rejsejournalist Hakon Mielche, der i denne periode bl.a. ernærede sig ved at optræde som hurtigtegner, overgik sig selv med improviserede kridttegninger ifølge avisreferatet. På alle tre hoteller var der dans begge aftener. Hele festen gav et overskud på 6.000 kr. til Håndværkerforeningen.

Det var dog ikke alle arrangementer, hvis økonomiske resultat stod mål med det arbejde, der blev lagt for dagen af de implicerede. I 1932 gik Håndværkerforeningen med som økonomisk garant for en folkefest med friluftsspil, og til gengæld skulle foreningen have del i overskuddet. Adjunkt Langballe, der tidligere havde været lærer på Haslev Gymnasium, tilbød sin turnéfore-

stilling "Hjortens Flugt" med professionelle skuespillere. Der blev etableret friluftsscene ved Pallehøj i Haslev Urne, og mange blev involveret i det praktiske arbejde. Den ene af spilledagene var Grundlovsdag, som det år faldt på en søndag, og den dag blev der indsat ekstra tog fra København. Besøget var fint - til premieren om lørdagen

Dette fodboldhold spillede i 1943 Haslev ind i danmarksturneringen. Det skete med et brag af en kamp mod Hvidovre i idrætsparken bag Sofiendalsvej. Tolv minutter før tid var Haslev bagud 1-3, men fik udlignet, så det stod 3-3. I kampens allersidste sekund scorede Erik Christensen sejrsmålet - og 1200 tilskuere jubled. Haslevs fodboldhold havde tidligere spillet i danmarksturneringen og havde i en lang årrække gjort byen kendt som fodboldby over hele landet. (Haslev Fodbold Club).

var der ifølge Folketidendes referat ca. 2.000 tilskuere, mest folk fra omegnen. Om søndagen blev der holdt bålfeest med tale, musik og recitation efter forestillingen. Den dag kom der 3-4.000, men det var alligevel færre end forventet. Dagbladet Politiken havde arrangeret udflugt med tog fra København, og der var anmeldt over 600 tilskuere, men der var kun 80 med toget. Både Jernbanehotellet og Hotel Axelhus holdt offentligt bal efter teaterforestillingerne begge aftener, og Axelhus havde også restaurationstelt på festpladsen. Da regnskabet efter den store fest var gjort op, viste det sig dog, at der kun blev 106,68 kr. til Håndværkerforeningens kasse.

Gennem mange år holdt Haslev Idrætsforening store fester for at skaffe penge. I 1930 var der f.eks. rundskue og høstfest med en af de populære opvisningsfodboldkampe, hvor det mest gjaldt om at lave skæg og ballade. Denne gang var det en oldboys kamp mellem land og by. Festen omfattede også høstoptog med folkedansere m.m., og begge aftener var der bal på alle tre hoteller. En af hovedgevinsterne i festens tombola, en tyrekalv, understregede det sædvanlige træk ved Haslevs fester: de skulle appellere til landboerne.

I hvert fald fra 1947 til 1957 holdt idræts-

foreningen høstfest hvert år med optog gennem byen og efterfølgende bal i sports-hallen. Opfindsomheden var stor med hen-syn til tema for optogene: Scener fra H.C.Andersens eventyr, forskellige nation-er, Gullivers rejse, Danmarkshistorien, Norden, Morten Korch-motiver o.s.v.

Byens teaterforestillinger hørte som regel til i den lettere genre, og det var ofte en af foreningerne, der havde engageret et omrejsende teaterselskab. Landboforenin-gens generalforsamlinger var lagt op som store fester, der blev holdt på Jernbaneho-tellet med efterfølgende fællesspisning, teaterforestilling samt bal. F.eks. opførte Svend Wedels teaterselskab i 1930 "Landsbyprinsessen" af Morten Korch.

Samme teaterselskab annoncerede i 1950 med Hostrups lystspil "Under snefog"

Fra Haslev Idrætsforenings høstfestoptog 1950. Temaet var det år danmarkshistorien, og en af vognene viste et optrin fra Jeppe på Bjerget med Holberg siddende i baggrunden. (Lokalhistorisk Arkiv).

i forbindelse med slagteriets general-forsamling. Slagteriets bestyrelse mente dog ikke, at de havde noget med teaterfo-restillingen at gøre, og stykket blev opført for omkring kun fyrrer tilskuere. Allerede fjorten dage senere bød Venstres Ungdom på lystspillet "Harvey" med Peter Malberg.

Siden 1907 havde der været en lille bio-

Den gamle biograf på Jernbanegade ca. 1920. (Lokalhistorisk Arkiv).

graf i Haslev. Den lå Jernbanegade 16 og var opført og blev drevet af redaktør Bag-ger fra Haslev Folketidende. I 1924 fik tøm-remester Rasmus Brüel også bevilling til at drive biograf, og året efter opførte han "Det nye Teater" på Sofiendalsvej. De to

Den nye biograf på Sofiendalsvej 1969. (Lokalhistorisk Arkiv).

biografer kørte side om side i de næste fem år, men i 1930 solgte Brüel sin biograf til fru Bagger, der i mellemtiden havde over-taget sin afdøde mands bevilling. Fru Bag-ger nedlagde den gamle biograf, og deref-ter var der igen kun en enkelt biograf i byen. Bevillingen overgik til fru Baggers svigersøn, redaktør Ernst Klinker i 1942. Klinker havde store planer om en helt ny biograf bag den gamle i Jernbanegade, men projektet blev aldrig realiseret.

Mange foreninger arrangerede foredrag inden for deres specielle område, men siden 1906 havde der også eksisteret en decideret foredragsforening, der engagere-de tidens kapaciteter. F.eks. tilbød fore-dragsforeningen den 4. februar 1930 et foredrag i Jernbanehotellets sal af magister Jens Rosenkjær om krisen i Indien og den 27. februar samme år en aften med pro-fessor Vilh. Andersen, der læste op og ko-mmenterede værker af Oehlenschläger. Til det første foredrag mødte kun 150 tilhøre-re, og formanden, sagfører Th. Opstrup, beklagede det ringe fremmøde - hvis det ikke blev bedre, ville det betyde, at fore-dragsforeningen måtte indstille sin virk-somhed. Foreningen havde på det tids-punkt kun 182 medlemmer, fem år tidlige-re havde der været over det dobbelte, og sæsonen 1929-30 blev da også den sidste.

Arbejdersangkoret Gefion eksisterede 1912-62. Blandt korets ejendele var dette skab, som blev brugt til opbevaring af noder. Koret optrådte rundt omkring, deltog i sangerstævner og arrangerede også ud-flugter og forskellige fester for korets med-lemmer med familie. Skabet står nu på Haslev Museum.

Den missionske by?

Haslev Højskole.

Sommerskole for unge Kvinder 3. Maj—31. Juli og 3. Maj—31. August. — Almindelig Højskoleundervisning, Haandgerning og Kjolesyning. — Vinterskole for unge Mænd 3. November—31. Marts.

- 1) Almindelig Højskoleafdeling.
- 2) Landbrugsafdeling.
- 3) Husflidsafdeling.

— Program tilsendes. —

P. C. Davidsen.

H. Thorlø.

Kvindelig Industriskole

Statsanerkendt.

Paa Haandværkerhøjskolen i Haslev afholdes Sommerkursus for unge Kvinder fra Maj til Oktober i Haandvævning, Linned- og Kjolesyning, finere Haandarbejder, Knipling, Tegning, Maling m. m.

Statsunderstøttelse hertil maa søges inden 15. Februar. Ansøgningsskema hertil samt Program og nærmere Oplysninger faas hos

Arkitekt Jens Bruus-Jensen. Bygm. Christensen.

M. A. A. Forstandere.

Haslev Landbrugsskole.

5 Maaneders almindelig Landbrugskursus begynder 3. Novbr. J. K. Jensen.

Haslev Husholdningsskoles Kursus i Madlavning, Vask, Strygning og Haandgerning fra 3. Maj til 30. September, J. K. Jensen.

Den udvidede Højskole i Haslev.

Sommerskole for kvindelige Elever 3. Maj—30. Juli.

Vinterskole for mandlige og kvindelige Elever 3. November—31. Marts.

Amtsunderstøttelse kan søges.

Program ved

Pagh Petersen.

Udgivet af Elevforeningen.

Redaktør: H. Thorlø.

Torkildsens Bogtrykkeri (Nielsen & Pedersen) Haslev

Fælles annonce for nogle af Haslevskolerne fra Haslevbladet september 1935. Bladet blev udsendt sammen med elevblade for de enkelte skoler. (Lokalhistorisk Arkiv).

Mange har gennem tiden forbundet Haslev med Indre Mission, de mange skoler - og pastor Bartholdy! Man skulle somme tider tro, at Bartholdy havde virket i Haslev gennem en menneskealder, men han var kun præst i byen i elleve år, fra 1943 til 1954. Da han blev pensioneret, flyttede han til Kolding, hvor han døde i 1976.

Indre Mission var gennem sin skolevirksomhed blevet endog meget synlig i Haslev. Fra 1922 flankerede rækken af missionens store skolebygninger byen mod syd og vest: Haslev Højskole (1891), Haslev udvidede Højskole (1922), Håndværkerhøjskolen (1922) Haslev Gymnasium (1915-1916), Haslev Seminarium (1905) og Haslev Landbrugsskole og Husholdningsskole (1904 og 1908). Skolernes oprindelse og tidlige virksomhed er beskrevet i "Haslev fra landsby til stationsby" og skal ikke gentages her. De fortsatte alle gennem hele perioden til 1970, og Håndværkerhøjskolen fik endda en "aflægger" i 1963, da undervisningen på Haslev Teknikum begyndte. Teknikum flyttede ind i egne nyopførte bygninger i 1967. Med undtagelse af Håndværkerhøjskolen beholdt alle skolerne tilknytningen til Indre Mission, selv om båndene efterhånden løsnedes nogle steder. Indre Mission brød med Håndværkerhøjskolen i 1949, og det var også på denne skole, at man mest mærkede de nye tider. Skolen fik ikke længere størsteparten af sine elever fra indremissionske kredse, og i slutningen af 1940'erne kunne man konstatere, at kun ca. 10% af eleverne deltog i bibellæsnings timerne. Fra bestyrelse og ledelse forsøgte man at bibeholde det kristelige højskolepræg. Der blev holdt både morgen- og aftenandagt, og højskoleforedrag indgik i undervisningsplanen. En aften om ugen var der bibeltime og søndag aften underholdning på højskolemaner. Men det blev vanskeligere og vanskeligere at fastholde dette præg. Håndværkerhøjskolen blev fra

Missionshuset Bethesda. Opført 1894 og senere udvidet flere gange. (Lokalhistorisk Arkiv).

1960 centralkostskole for lærlinge i snedker- maler- murer- og karosserifaget. Herefter kunne heller ikke den meget stramme disciplin håndhæves som tidligere, hvor det ikke var ualmindeligt, at elever uden videre blev bortvist fra skolen, hvis de overtrådte de gældende regler. Bortvisninger skulle nu forelægges de statslige myndigheder. Den tvungne deltagelse i morgenandagten måtte opgives i 1968.

Skolerne bidrog uvivlsomt til at fastholde Haslevs indremissionske præg. Skolerne havde i lærerstaben en række personer, der var med til at tegne den indremissionske profil i byen. Forstander P.C. Davidsen fra Haslev Højskole var leder af byens Indre Missions Samfund frem til sin død i 1935, og gennem mange år sad der lærere fra skolerne (eller deres ægtefæller) i menighedsrådet. Men det skal bemærkes, at Indre Mission ikke har haft flertal i Haslevs menighedsråd siden 1920.

Også i det politiske liv havde Indre Mission indflydelse, hvilket senere skal omtales nærmere. Her skal kun nævnes, at ikke mindre end fire sognerådsformænd blev hentet på Indre Missions skoler, nemlig den konservative seminarieforstander N.H. Rasmussen (1933-37 og 1946-52), venstremanden, højskolelærer Niels Borup (1954-

58), den radikale seminarielærer Olaf Østerø (1958-62) og den socialdemokratiske H.R. Christiansen, der ligeledes kom fra seminariet (1965-66).

Gennem hele perioden var den årlige missionsuge omkring 1. februar en begivenhed, der trak et stort antal deltagere. Missionsugen begyndte og sluttede en søndag med aftenmøde i kirken. Alle dage derimellem blev der holdt møder i missionshuset, hvor enten præster eller lægfolk talte.

Missionsugen

er som sædvanlig i ugen omkring den 1. februar. Hver aften kl. 20. Søndagene i kirken, ellers i missionshuset.

Søndag den 29.: Pastor Skjoldager og missionær Karlsen, Hillerød.

Mandag den 30.: Sognep. Engsig-Karup, Horsens.

Tirsdag den 31.: Samme.

Onsdag den 1. februar: Pastor H. E. Wisløff, Oslo.

Torsdag den 2.: Samme.

Fredag den 3.: Samme.

Lørdag den 4.: Missionær Garn, Slagelse.

Søndag den 5.: Sognepræst Georg Bartholdy, Kbhv.

Rutebil fra Frerslev

til denne missionsuge ventes at komme i gang igen i år som de to sidste år.

Program for missionsugen 1950. (Kirkeblad for Haslev og Frerslev sogne, januar 1950).

Under missionsugen i 1950 var pastor H.E. Wisløff, der var kendt fra den norske kirkes modstand mod tyskerne under besættelsen, det store trækplaster. I avisen blev der gjort opmærksom på, at der var etableret højtalerforbindelse mellem missionshuset og højskolens foredragssal, så ingen behøvede at gå forgæves. Der kom 13-1400 tilhørere. Ved arrangementets gentagelse de to følgende aftener var der også fuldt hus. Missionsugen fik rekordtilslutning det år med i alt 8-9.000 tilhørere til ugens møder.

KFUK-piger med formanden Rigmor Gøtzsche. Det var i fru Gøtzsches formandstid (1922-38), at KFUK fik egen bygning. Dr. Gøtzsche og hans kone skænkede grunden på Vestergade, og der blev samlet ind til bygningen, der stod færdig i 1931. (Lokalhistorisk Arkiv).

Der var flere søndagsskoler i byen, og det var meget almindeligt, at også børn fra hjem, hvor man ikke var kirkegængere, gik i søndagsskole. Mange gange var det børnenes kammerater, der fik dem med, og som regel mente forældrene, at det kunne børnene nok ikke tage skade af. Der blev holdt søndagsskole i missionshuset, hvor flere af byens forretningsfolk var søndagsskolelærere. Fra omkring 1940 hører man desuden om en søndagsskole hos varmesmed C. Davidsen på Ringstedvej og hos ing. Aage Hansen, "Sjølund Smed", på Lysholm Alle. Sidstnævnte søndagsskole fortsatte helt frem til ca. 1970. I søndagsskolen blev der sunget, læst fra biblen og somme tider vist film. Desuden var der juletræsfest samt tilbud om at komme med på sommerlejr på Fed.

For de større børn og unge fandtes et rigt udbud af aktiviteter med kristent indhold. Her kan nævnes foredrag og studiekredse med alment kulturelt eller kirkeligt indhold, bibelaftener, syskole samt fester. KFUM og K udgav sammen med KFUM- og KFUK-spejderne samt FDF gennem mange år et fælles blad, Haslev Ungdom, hvor alle tilbudene til de unge var samlet.

Indre Mission mistede som nævnt sit flertal i menighedsrådet ved valget i 1920, men det nye flertal accepterede, at sognepræsten tilhørte Indre Mission mod, at der blev ansat en grundtvigianer som residerende kapellan. Denne ordning eksisterede til omkring 1950 og bevirkede, at der eksisterede en reel valgfrihed med hensyn til, om man ønskede at bruge en IM-præst eller en grundtvigsk præst. F.eks. var den

Ungdomsforeningen indstuderede hvert år et teaterstykke, som, hvis vejret tillod det, blev opført som friluftsspil i Præstelunden, ellers på Jernbanehotellet. Her har nogle af de medvirkende i Genboerne været hos fotografen. (Foto i privateje).

grundtvigske Th. Bruun (kapellan 1936-49) meget populær blandt konfirmanderne. Med basis i sine store konfirmandhold stiftede han en ungdomsforening i begyndelsen af 1940'erne. De første år kørte den på helt uformel basis, først fra 1944 blev der valgt bestyrelse og ført forhandlingsprotokol. Foreningen blev sluttet til de grundtvigske ungdomsforeninger og tilbød sine medlemmer foredrag, udflugter med dans og fester med optræden. Bestyrelsen blev naturligvis valgt blandt foreningens medlemmer, men Pastor Bruun var formand,

indtil han forlod byen i 1949. Foreningen holdt i et par år til i den nedlagte biograf i Jernbanegade. Da den i 1946 skulle bruges til andet formål, rykkede man tilbage til kapellanboligens konfirmandstue. Ungdomsforeningen var et populært modstykke til ungdomsarbejdet i KFUM og K. I 1948 var de ældste medlemmer egentlig nået ud over den alder, hvor de kunne være medlemmer af ungdomsforeningen. De tog nu initiativ til at stifte en selvstændig afdeling for "ældre" unge, hvor de stadig kunne holde foredrags- og debataftener samt

Møgkiosken

Under et møde i KFUM i 1944 opfordrede pastor Bartholdy de unge til at gøre en indsats for at få indehaveren af "møgkiosken" i Vestergade til at holde op med at sælge, hvad Bartholdy betegnede som "lummer og underlødige" litteratur. Han havde selv prøvet at påtale det, da han var inde i kiosken med konfirmandlisten. Bartholdys udtalelse kom hurtigt kioskindehaveren for øre, og hun følte sig så generet af udtalelsen, at hun anlagde injuriersag mod Bartholdy - en sag, som hun vandt. Bartholdy blev idømt nogle dagbøder, som han forsøgte at få lov til at sidde af, men den gik ikke!

Episoden blev kendt landet over, ikke mindst da Jensenius tegnede den lille iltre pastor Bartholdy til en vise af Ærbødigt i Berlingske Tidende.

fester. Da pastor Bruun forlod byen, sygnede ungdomsforeningen imidlertid hen - den næste kapellan kunne ikke gå ind for Bruuns meget frisindede linie og ønskede ikke foreningens møder holdt i konfirmandstuen. Allerede i efteråret 1949 blev begge afdelinger af ungdomsforeningen opløst.

Chr. Bartholdy (1889-1976) havde været sognepræst i Ravnkilde i Himmerland gennem 19 år, da han i 1943 kom til Haslev, hvor han var sognepræst til 1954. 1929-59 var han medlem af Indre Missions bestyrelse, fra 1934 formand. (Lokalhistorisk Arkiv).

Chr. Bartholdy blev uden diskussion den af Haslevs præster, der gjorde sig bedst kendt uden for byen. Som præst var han afholdt, og der var stor søgning til hans gudstjenester. Som formand for Indre Mission var han en skarp samfundsdebatør, der forstod at kommentere tidens begivenheder, så det gav genlyd over hele landet.

Bartholdy har i sine erindringer også skrevet om det kirkelige liv i Haslev. Da

han i 1943 kom til Haslev, mødte han her "det store selvstyrende, virksomme Indre Missions samfund - og den selvfølgelige gudløshed". I øvrigt mødte han også forskellen på jyder og sjællændere. I Jylland havde menigheden taget mod hans små morsomheder i prædikenen med tavshed eller højst skyggen af et smil. I Haslev udløste hans bemærkninger en bølge af latter i kirken!

Efter hans opfattelse var først og fremmest Indre Missions skoler årsag til den usædvanligt store kirkegang i Haslev. Fra selve byen gik 2/5 i kirke, heraf halvdelen meget, medens 3/5 aldrig satte deres ben i kirken.

Bartholdy opfattede bibelkredsene som "rygraden" i Indre Missions samfund, og han husker, hvordan man torsdag aften kunne møde de mange mennesker i Haslevs gader på vej til samtalemøderne. Der eksisterede 25-30 kredse på Bartholdys tid, hver med 10-20 medlemmer - så mange som de enkelte hjem kunne rumme. I bibelkredsene mødtes folk på tværs af sociale skel, men der eksisterede også mere specielle kredse. F.eks. var Chr. Bartholdy selv medlem af den såkaldte "automobilbibelkreds". Blandt de øvrige medlemmer var forpagter Krarup fra Eskilstrup, grev Moltkes fra Bregentved og politimester Vagn Bro fra Køge. På grund af afstandene var det kun muligt at deltage, hvis man havde bil, deraf navnet. En anden kreds, der i hvert fald rækker tilbage til 1920'erne, kaldtes "parcellistkredsen" og bestod hovedsageligt af gymnasie- og seminarielærere, der havde det til fælles, at de havde købt parceller ved Skolegade og Troelstrupvej.

Medens pastor Bruun var i Haslev, startede han en arbejderbibelkreds. Denne kreds mødtes ikke i private hjem, men i kapellanboligens konfirmandstue. Medlemmerne var for en stor dels vedkommende de samme, som mødtes i Svendeforenin-

gen. Ved møderne sang de fra højskole-sangbogen og diskuterede derefter et stykke fra biblen. Denne kreds arrangerede også udflugter for medlemmerne og deres børn.

I 1948 faldt det Bartholdy for brystet, at de nye lodsejere i haveforeningen Kildevang arbejdede i deres haver søndag formiddag, og han standsede en søndag på vej fra Freerslev kirke og foreholdt dem, at de ikke burde arbejde i kirketiden. Da Bartholdy tog sagen op igen i sin prædiken juleaften, blussede der en vældig debat op, og det endte med et stort møde på Jernbanehotellet den 18. februar, hvor AOF havde indbudt Bartholdy. 7-800 mennesker mødte op, og bølgerne gik højt ifølge avisreferatet. Bartholdy fastholdt, at havearbejde kunne være godt, men at det ikke måtte stå i vejen for kirkegang.

Modsætningerne mellem tilhængere og modstandere af Indre Mission kunne være stærke i Haslev, og det er karakteristisk, at der tilsyneladende fandtes en decideret modstand mod Indre Mission, ikke kun en passiv ligegyldighed. Bartholdy mente, at han mødte denne modstand hos den dommer, som dømte ham i "møggiosk"-sagen. Efter Bartholdys opfattelse morede det dommeren på den måde at give Indre Mission "en på sinkadusen". Der kunne efterhånden dannes en lille sammensværgelse af dømte missionsfolk!

På trods af disse stridigheder kunne sognerådsformanden, sagfører Paul Opstrup, udtale i en avisartikel i anledning af byens 75-års jubilæum i 1945, at den foregående generations skarpe skillelinie mellem missionen og "os andre" i nogen grad var udvisket. Missionsfolkene var i højere grad gået ind i byens liv, og den anden part havde fået større forståelse for deres indsats i byens udvikling.

Erhvervslivet

Hovedtrækkene i Haslevs erhvervsstruktur havde udviklet sig i byens opvækstperiode frem til omkring 1910 og ændrede sig ikke væsentligt før efter anden verdenskrig, da antallet af industrivirksomheder blev forøget. Som skemaet over erhvervsfordelingen i 1930 viser, havde Haslev relativt færre beboere, der levede af landbrug, end stationsbyerne i øvrigt, hvilket naturligvis hænger sammen med byens størrelse. Håndværk og industri samt handel og omsætning lå stort set på linie med andre stationsbyer. Kommission og transport beskæftigede en mindre andel, da navnlig stationspersonalet tæller relativt mere i en mindre by end i en by af Haslevs størrelse. Haslevs særpræg som skoleby viser sig i tallene for immateriel virksomhed, idet ikke mindre end 21,1 % af byens befolkning havde deres erhverv inden for denne gruppe.

Oplandsby

Byen var helt op i 1960'erne en typisk oplandsby med en mængde små virksomheder, der i høj grad var rettet mod omegnens landboer. Oplandets udstrækning synes at have ligget nogenlunde fast gennem alle årene. En telefontavle for "Haslev og Opland" fra 1922-23 omfatter telefoncentraler i følgende sogne: Braaby, Ulse, Dalby, Terslev, Førslev, Teestrup, Aversi og Tybjerg. En statistisk oplandsundersøgelse fra 1960 definerer Haslevs handelsområde til de samme sogne.

I en undersøgelse af stationsbyernes næringsliv fra 1940'erne påpeges en udpræget forskel mellem specialiseringen i købstædernes og stationsbyernes detailhandel, men det er iøjnefaldende, at de specialforretninger, der omtales som karakteristiske for købstæderne, allesam-

	Landbrug	Håndværk & industri	Handel & omsætning	Kommission & transport	Immateriel virksomhed	Husgerning	Ude af erhverv	Uangivet
Haslev	309	1.605	683	324	1.069	505	492	77
89 stationsbyer	12.342	50.428	17.118	14.543	9.367	11.886	14.757	1.785
Haslev	6,1 %	31,7 %	13,5 %	6,4 %	21,1 %	10,0 %	9,7 %	1,5 %
89 stationsbyer	9,3 %	38,1 %	12,9 %	11,0 %	7,1 %	9,0 %	11,2 %	1,4 %

Erhvervsstatistik for beboerne i Haslev i 1930 set i relation til de samlede tal for 89 stationsbyer. Efter dispositionsplanerne for Haslev 1947 og 1956.

men fandtes i Haslev i denne periode. Det gælder f.eks. smørforretning, kaffe- og theforretning, tobaksforretning, damelingeriforretning, møbelforretning, musikhandel og hatteforretning. Hele dette specialiserede udbud af detailforretninger var med til at fastholde oplandets landboer som kunder.

Mange af de store, gamle specialforretninger i byen havde etableret ganske faste relationer til deres oplandskunder. Det var almindeligt, at når omegnens landmænd havde ærinde på andelsmejeriet eller slagteriet i Haslev, tog konen med for at handle. Således havde manufakturhandler Harald Østerbye sine faste kunder, der kom tre-fire gange om året. Blev der købt stort ind, bar forretningens bybud varerne over i Hotel Axelhus' rejsestald på den anden side af gaden, hvor han af staldforpagteren fik at vide, hvilken vogn, pakkerne skulle lægges i. Imedens havde kunden fået kaffe og kringler på kontoret i forretningen - eller i privaten, hvis de pågældende var personlige bekendte. Der kunne være tale om store indkøb i en sådan manufakturforretning. F.eks. blev der til en gårdmandsdatters brudeudstyr købt ind et halvt år i forvejen. Der skulle bl.a. bruges en hel rulle lærred, d.v.s. 56 meter til de fornødne lagner m.m.

De faste kundeforhold medførte også, at de handlende sendte hilsener til familiefester i kundekredsen. Dette var almindeligt endnu i 1950'erne, hvor en forretningsdrivende kunne møde en stor del af sine kolleger fra byen ved det efterfølgende andendagsgilde.

Vi kan levere Dem alt indenfor denne Branche, f. Eks. Tæpper, Gardiner, Sengeudstyr i alle Prislæg og Kvaliteter.
Flotte Dun-Dyner med Kanaler
 — Alt leveres med Garanti. — **39,00**

Forretningen er aaben Søndag den 1. Maj fra Kl. 4 til 8.

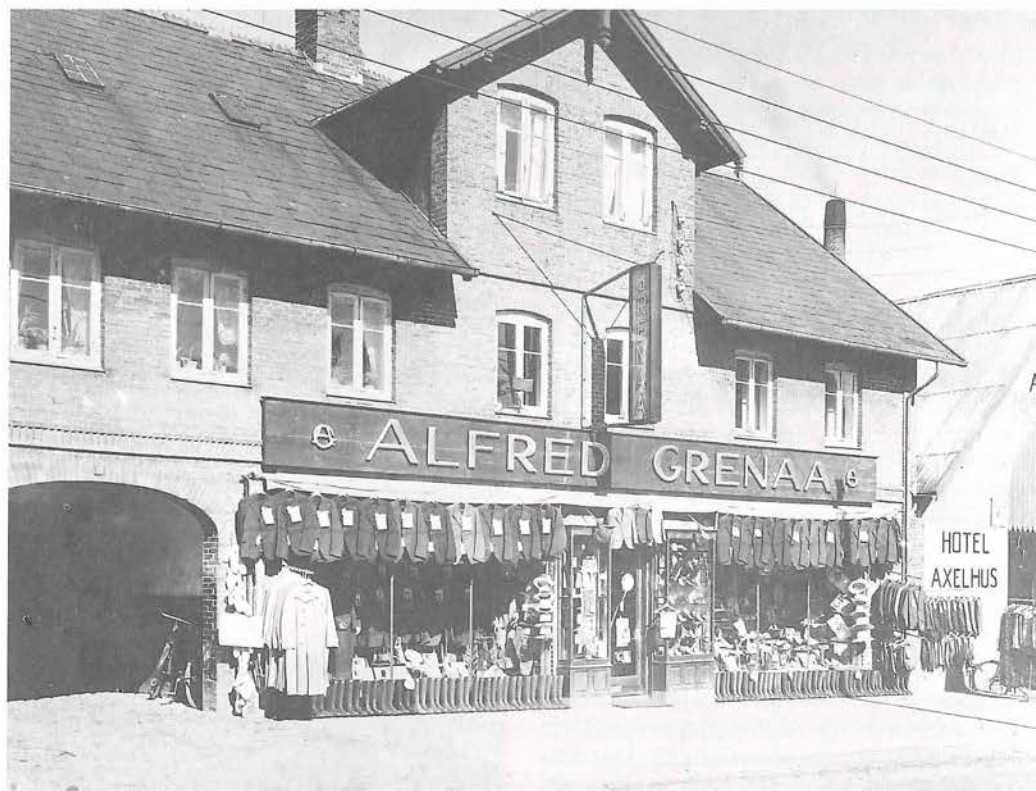
Gør Deres Indkøb af Manufakturvarer hos

Harald Østerbye, Haslev.

Telefon 169.

Leverandør til Lotterierne. Uld og uldne Klude købes.

Haslev Posten den 28. april 1938. Forretningerne holdt søndagsåbent til skiftedag.

Alfred Grenaas forretning 1935. Forretningen havde i meget høj grad sin kundekreds blandt omegnens landboer. (Lokallhistorisk Arkiv).

Snedkermester Wilhelm Hansen havde grundlagt sin virksomhed i 1894, og han lagde i hele sit virke stærk vægt på at pleje de gode forbindelser til oplandets kunder. Som formand for Håndværkerforeningen anbefalede han således på foreningens generalforsamling i 1934, at byens håndværkere og handlende tog mere del i landboernes festligheder i byen, f.eks. dyrskuer, generalforsamlinger og teaterforestillinger. I sin egen forretning, hvor der på dette tidspunkt blev solgt en stor del fabriksmøbler, gav han kunderne håndværksmesterens kvalitetsgaranti også på fabriksmøblerne. Det foregik gennem en - set med vore

dages øjne - noget omstændelig forretningsprocedure, der frem for alt var præget af, at tid ikke var nogen mangelvare. Kunderne havde først været inde i forretningen for at se på møbler. Det var ikke usædvanligt, at de efter besøget i forretningen fik middag i privaten. Nogen tid senere fik kunderne besøg af en repræsentant for møbelfabrikken, der sammen med Wilhelm Hansen brugte en dag på at køre rundt i omegnen til de kunder, mest gårdejere, som skulle have nye møbler. Repræsentanten fremviste tegninger af møbler samt evt. prøver på gulvtæpper, og når Wilhelm Hansen havde sagt god for kvaliteten, blev

ordren afgivet. I løbet af et halvt års tid fik han de bestilte møbler hjem fra fabrikken og kunne levere dem til kunderne. På den tid var der altid tale om hele møblementer - en dagligstue, en spisestue eller et soveværelse.

Butikkernes åbningstider måtte også rettes ind efter landboernes behov. Der var tradition for, at landboerne kom til byen fredag aften (tidligere havde lørdag været den store handelsdag). I 1946 kom der røster frem i Handelsstandsforeningen om, at det var for tidligt at lukke klokken 20 fredag aften, for de unge fra landet kunne ikke nå at handle inden da, når de også skulle til barber eller damefrisør.

1. maj og 1. november havde fra gammel tid været skiftedag på landet og samtidig den helt store handelsdag, og det fortsatte til op i 1960'erne. Det var affolkningen på landet, der fik skiftedagenes betydning til at mindskes, men i Haslev bevirkede omlægningen af Håndværkerhøjskolens og Haslev udvidede Højskoles undervisnings-terminer også, at der kom færre mennesker i byen til skiftedag. Tidligere havde skolerne fået nye elevhold til 1. maj og 1. november. Mange af disse elever skulle udstyres med gymnastiktøj og meget andet. Det var med til at give en travlhed uden lige i byens forretninger.

Den bevidste appel til omegnens kunder var måske tydeligst op til jul. I 1930'erne betalte handelsstandsforeningen frirejser for oplandets beboere søndag før jul, i begyndelsen med tog fra Tureby og Bråby, senere også med nogle af rutebilerne fra oplandet, f.eks. fra Kongsted og Vester Egede. I 1937 havde foreningen sendt 2.000 brochurer ud i oplandet, og det medførte 80 frirejsende fra Bråby og 119 fra Tureby. Julefrirejserne nævnes sidste gang i 1939 og er formentlig ophørt under krigen.

Ligesom i andre byer var Haslevs erhvervsdrivende meget opmærksomme på

Dyrskue på Frøgårdens jord. I baggrunden Frøgårdsladen. (Lokalhistorisk Arkiv).

den øgede omsætning, dyrskuer kunne medføre. Haslev og Omegns Landboforening holdt indtil 1931 dyrskuer i skoven ved Themstruphus, altså i byens udkant. Blev der arrangeret fællesskuer i samarbejde med andre landboforeninger, foregik det dog længere væk, nemlig på Bregentved. Det skete bl.a. i 1922, 1926 og 1929 samt igen i 1933. For at fastholde dyrskuerne i byens umiddelbare nærhed tog byens foreninger flere gange spørgsmålet om en fast dyrskueplads op. Forslaget var fremme på Borgerforeningens generalforsamling i 1923, hvor arkitekt Frede Halleløv foreslog, at der blev etableret en fast dyrskueplads kombineret med et lystanlæg. Formanden, sagfører Ths. Opstrup, lovede at tage sagen op i samarbejde med byens øvrige foreninger. Der skete åbenbart ikke videre i denne sag, for på et bestyrelsesmøde i Håndværkerforeningen i december 1925 genoptog formanden, snedkermester Wilhelm Hansen, "den tidligere tanke" om fast dyrskueplads, lystanlæg, sportsplads m.m. Arkitekt Halleløv, der også sad i Håndværkerforeningens bestyrelse, lovede at udarbejde et forslag, så der var noget konkret at komme til sognerådet med. Der-

efter ville de andre foreningers bestyrelser blive indbudt til et fælles møde. Det blev holdt i januar 1926, men det lykkedes ikke for det nedsatte udvalg at få forslaget gennemført.

I forbindelse med fællesskuet på Bregentved i 1929 søgte Haslev Handelsstandsforening at få byens andre foreninger med i endnu et forsøg på at få etableret en fast dyrskueplads i Haslev - for et dyrskue på Bregentved var efter de handlendes opfattelse ikke meget værd for byen, idet mange tilskuere slet ikke kom ind til

Haslev. Omsider lykkedes bestræbelserne, og fra 1935 brugte Landboforeningen en plads i byens østlige udkant, bag Allegade. I 1950 rykkede man lidt længere østpå, da Landboforeningen og Husmandsforeningen lejede en grund på Frøgårdens jord. Sognerådet gav økonomisk støtte til driften af dyrskuepladsen, og byens handlende udsatte ærespræmier på skuerne. I 1962 indhentede byudviklingen igen dyrskuerne - den nye kommuneskole skulle bygges på dyrskuepladsen. Kommunen tilbød en ny plads ved Lysholm Alle, men Landbofore-

Landboforeningens dyrskueudvalg 1943. Ikke mindre end syv af udvalgets medlemmer var forretningsdrivende i Haslev. Det var på forreste række nr. 3 fra venstre: købmand Wilhelm Jensen, nr. 5: manufakturhandler Harald Østerbye, yderst til højre manufakturhandler Georg Jensen, i midterste række nr. 6 fra venstre: depotejer Jørgen Jørgensen og yderst til højre snedkermester Chr. Jensen, i øverste række nr. 3 fra venstre: herreekviperingshandler Vigand Grenaa og nr. 5 isenkræmmer Georg Ulrik. (Lokalhistorisk Arkiv).

Andelsmejeriet lå midt i Haslev by - ved siden af Axelhus på Jernbanegade. Ved 50-års jubilæet i 1939 var man i færd med at opføre en ny mejeribygning. (Lokalhistorisk Arkiv).

ningen valgte i stedet at gå med i et samarbejde med landboforeningerne i Præstø amt om fællesdyrskuer på Bregentved, og dermed var det definitivt slut med dyrskuer i Haslev. Fællesskuerne på Bregentved fortsatte til 1968, og siden er der samme sted holdt børnedyrskuer hvert år.

Mejeri og slagteri blev normalt regnet for et aktiv for en by med hensyn til at fastholde de økonomiske forbindelser til oplandet. Det var ikke mange stationsbyer, der havde et slagteri, fordi denne type virksomhed krævede så stort et opland, at de normalt blev placeret i købstæderne. Takket været Haslevs gunstige oplandsforhold blev der dog etableret andelssvineslagteri i byen så tidligt som i 1896, og i 1943 berettes det, at slagteriets generalforsamling trak ikke mindre end 5-600 andelshavere til byen. I hestevognenes tid betød det trængsel i byens rejsestalde - og stor handel i butikkerne. Senere medførte de store generalforsamlinger og andre sammenkomster

Konditorierne havde stor søgning blandt landboerne, der kom til byen for at handle. Arkitekt Brüel nyindrettede Blochs konditori Jernbanegade 33 i funkisstil, formentlig i 1930'erne. Der var også servering på første sal. (Fra Brüels fotoalbum, Lokalhistorisk Arkiv).

af landmænd behov for mange parkeringspladser i byen.

Mælkekuskene, der hver dag kørte mælk til andelsmejeriet, ordnede ofte indkøb i byens forretninger for landmændene. Endnu i 1940'erne fortælles om den daglige arbejdsgang i Carl J. Ulrich & Sønns købmandsforretning på Stationspladsen, at både butik og magasiner åbnede om morgenen klokken syv. Her var det navnlig mælkevognene, der gav travlhed de første par timer. Fra Røbers købmandsgård over for kirken fortælles det, at mælkekuskene havde kornsække med om morgenen. Inden de igen kørte hjem, var kornet malet til svinefoder i foderstofforretningen.

De store fødevarerforretninger i byen havde deres faste varetur i omegnen, hvor de bestilte varer blev bragt ud. Andre forretningsdrivende kombinerede deres butikshandel med ture i omegnen, hvor de

simpelthen kørte fra gård til gård og solgte deres varer.

Da de erhvervsdrivende i så høj grad var afhængige af oplandskunderne, var der også megen opmærksomhed omkring oprettelse af busruter i oplandet. Man ville gerne have et omfattende net af ruter, der strålede ud fra Haslev, medens der blev protesteret voldsomt mod planer om ruter, der førte fra Haslev og til en af nabokøbstæderne - det kunne jo betyde, at kunderne rejste den forkerte vej! Gennem mange år blev der også arbejdet på at få en rutebilstation i byen. Det lykkedes endelig i 1949 at få en ordning med DSB, så der blev indrettet rutebilstation i den ene ende af stationsbygningen. En rutebilstation var på det tidspunkt først og fremmest et sted, hvor der kunne ind- og udleveres pakker transporteret med rutebiler. I 1956-57 blev der kørt følgende ruter: Haslev-Fakse, Haslev-Kæderup, Haslev-Rode-Fakse Ladeplads, Haslev-Terslev-Køge, Haslev-Tybjerg-Næstved, Haslev-Præstø, Haslev-Ørslev-Ringsted, Haslev-Herlufmagle-Glumsø-Sorø og Ringsted-Haslev-Store Heddinge.

Butikshandel

Byens forretninger koncentrerer i dag i Jernbanegade og Vestergade, men med en tydelig tendens til, at forretningsstrøget på Jernbanegade bliver stadig kortere, og at det bliver mindre attraktivt at have forretning i Vestergade. Det er en relativt ny udvikling. Så sent som i forbindelse med byplanarbejdet i 1947 blev det diskuteret, hvor forretningskvarteret skulle udvides - det var nu umuligt at opdrive et ledigt forretningslokale, som sognerådsmedlem L.P. Christiansen bemærkede. Som tidligere omtalt var det endnu omkring 1950 en selvfølge, at der skulle placeres dagligvareforretninger i nye boligkvarterer, og

overalt i byen lå der mindre købmandsforretninger og brødudsalg.

Jernbanegades forretningsliv vedblev at have det samme præg, som gaden fik i tiden omkring århundredskiftet: små og store forretninger ved siden af hinanden, og stadig mange med en eller anden form for håndværksvirksomhed i tilknytning til butikshandelen.

Wilhelm Hansens møbelforretning er et eksempel på en sådan gammel håndværksvirksomhed. Helt frem til 1984 blev butik og snedkerværksted drevet side om side. Møbelproduktionen var stort set overtaget af fabrikker, men bygningssnedkeriet fort-

Haslevs forretninger fulgte med tiden. Julius Petersens forretning fotograferet 1918 og efter en udvidelse og modernisering af facaden i 1928. (Lokalhistorisk Arkiv).

satte, og der blev i 1960'erne og 1970'erne udført inventar- og monteringsarbejder på f.eks. den nye kommuneskole, på seminariets og teknikums kollegier samt på pleje-

hjemmet på Grøndalsvej. Også det voksende parcelhusbyggeri gav arbejde til en lokal snedkervirksomhed, der efterhånden gjorde køkkener til et af sine specialer. Denne del af produktionen blev dog udkonkurreret af de nye elementkøkkener. Værkstederne lå i gården bag forhuset med butikken, men er nu inddraget som en del af butiksarealet. Firmaet har bibeholdt den traditionelle sideforretning til et snedkeri, nemlig bedemandsvirksomhed, selv om ligkisterne ikke længere bliver fremstillet lokalt.

Julius Petersens skotøjsforretning hørte også til byens gamle forretninger, men er

nu lukket. Julius Petersen kom til Haslev fra København i 1890. Det første år arbejdede han udelukkende som hjemmesko-mager for et københavnsk firma, derefter

åbnede han en lille butik med værksted og fem år senere en større butik i Jernbanegade 40. Virksomheden blev udvidet til også at omfatte produktion af hjemmesko og senere tillige sko og støvler. Fabrikken blev under første verdenskrig flyttet til København, men blev solgt efter Julius Petersens

død i 1925. En datter og svigersøn førte skoforretningen i Haslev videre sammen med et reparationsværksted.

Den ene af byens herreekviperingsforretninger vedblev også langt op i tiden at have værksted i tilknytning til butikken. Jespersen-Skree havde etableret sin for-

retning i 1890, og efter hans død i 1937 blev den videreført af sønnen. Da han afstod forretningen i 1979, blev skræderiet endeligt nedlagt, men de sidste år var der kun beskæftiget en tilskærer.

Mange af Jernbanegades små butikker er inden for de sidste 15-20 år slået sammen til større forretninger. En del af disse små butikker blev tidligere drevet af enlige kvinder, der handlede med broderier, hatte eller tricotage. Den type forretningsdrivende havde der helt fra starten været mange af i Haslev ligesom i andre stationsbyer. Alvilda Borgelins lille tricotageforretning i Jernbanegade 54 er et eksempel. Frk. Borgelin drev forretningen fra kort før anden verdenskrig til 1959. Hun handlede med garn, knapper, elastik, undertøj, strømper og babytøj. Hele varelageret var i butikken - frk. Borgelin boede som tidligere omtalt i to små rum bagved. I butikken havde hun en ung pige som lærling, men ellers ingen ansatte. Den unge pige hjalp også med lidt rengøring og hentede middagsmad til hende på et pensionat i byen. Efter at frk. Borgelin havde opgivet forretningen på grund af sygdom, blev den overtaget af den da 49-årige Elisabeth Nielsen, der hidtil havde ernæret sig som håndarbejds lærer på Tommerup Højskole om sommeren og ved aftenkoleundervisning i håndarbejde i Haslev og omegn om vinteren. Hun åbnede broderiforretning under navnet "Lisbeths Håndarbejder". Elisabeth Nielsen brugte hele lejemålet til butik og lager og har altså aldrig boet i baglokalerne som forgænger.

Det er karakteristisk for stationsbyer i modsætning til købstæder, at de store blandede købmandsgårde blev bevaret langt op i tiden. Det gjaldt også i Haslev, hvor specialiseringen i forretningslivet som tidligere omtalt ellers var slået helt igennem, ganske som i købstæderne.

I Haslev blev stationsbyens allerførste

Elisabeth Nielsen i sin broderiforretning, formentlig i 1960'erne. (Haslev Museum)

forretning, Carl J. Ulrichs købmandsforretning over for stationen, videreført helt til 1978-79. Siden 1898 havde den været organiseret som aktieselskab, de første år med Carl J. Ulrich selv som både bestyrelsesmedlem og direktør. Gennem alle de år, "Aktieselskabet", som forretningen i daglig tale kaldtes i byen, eksisterede, blev forbindelsen til oplandet understreget gennem en solid repræsentation af landboer i bestyrelsen, og i perioder også i formandsstolen. Virksomheden omfattede kolonial og isenkram samt tømmerplads med korn, foderstoffer og brændsel. Da selskabet holdt 50-års jubilæum i 1948, beskæftigede man ca. 26 i butikken og på kontoret og ca. 20 på pladsen.

En lignende forretning, omend i lidt mindre målestok, lå i den anden ende af byen. Her havde Axel Røber drevet en købmandsgård siden 1913, men forretnin-

Der var tradition for, at de forretningsdrivende en af de sidste søndage før jul arrangerede en særlig flot udstilling. Den dag var gaden sort af mennesker, selv om forretningerne holdt lukket, og man bare kunne kigge på. Der går stadig frasagn om Herman Jacobsens julebord engang i 1930'erne, hvor det var de slagtede grise, der sad til bords.

(Lokalhistorisk Arkiv).

gen var etableret allerede i 1880'erne. Også Røber handlede med kolonial, isenkram samt korn og foderstoffer. Forretningen ophørte, da bygningerne blev solgt til nedrivning i 1972.

Håndværk og industri

Nogle af byens håndværkere havde næsten kun selve byen som kundekreds, som det f.eks. fremgår af tømrer Emil Hansens kundekartotek fra 1950'erne. Andre henvendte sig navnlig til oplandskunder, medens atter andre havde fundet en niche, der tillod afsætning over hele landet, måske endda eksport.

H.F. Nielsens maskinfabrik hørte til sidstnævnte kategori og er på mange måder typisk for en stationsbyvirksomhed, der gennem en længere årrække bestandig har forstået at tilpasse sig tidens skiftende behov. H.F. Nielsen etablerede i 1901 som nyuddannet smed et maskinværksted i Haslev. Han forhandlede og fabrikerede landbrugsmaskiner, og desuden havde han

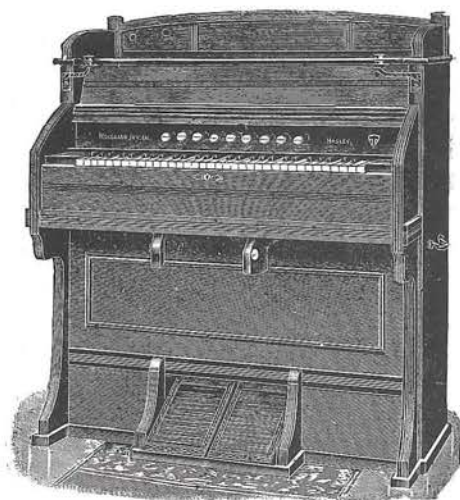

*Kvashugger fra H.F. Nielsen.
(Haslev Museum)*

sammen med tømrmester Rasmus Brüel en produktion af hejselader til de store landbrug. H.F. Nielsen og Brüel udviklede selv henholdsvis maskineri og tømmerkonstruktion til disse lader, hvor hele kornlæs kunne hejse op, transporteres på langs gennem laden og derefter læsses af. Konstruktionen blev yderligere forbedret gennem årene, men efter udbredelsen af mejetærskerne var der ikke længere behov for

HASLEV ORGELFABRIK
LEO RECHNAGEL
 Haslev " Tlf. 405

Stue-, Loge- og Kapel-Harmonium.

Model F. — Egetræ.

10 pCt. Rabat for kontant.

*Fra et af Haslev Orgelfabriks kataloger.
 (Haslev Museum).*

at sætte kornet på lade, og produktionen ophørte.

Under første verdenskrig etablerede H.F. Nielsen sammen med bl.a. Rasmus Brüel et kvashuggerselskab, der arbejdede i omegnens skove og moser. Efter krigen overtog H.F. Nielsen selskabets to maskiner og lejede dem ud til landmændene. Under anden verdenskrig fik kvashugningen en renæssance, og firmaet videreudviklede maskinerne, der nu blev sat i produktion og solgt over hele landet, efter krigen også til udlandet.

I 1930 gik man i gang med at konstruere en briketpresse, der blev videreudviklet under anden verdenskrig, hvor den bl.a. blev solgt til Bdr. Christensen i Skuderløse.

Den tætte forbindelse til oplandets kunder blev gennem alle årene holdt vedlige, bl.a. gennem udlejning af tærskewærker. Det var begyndt i 1920 og fortsatte gennem halvtreds år. På et tidspunkt havde firmaet fire "tærskesæt", der blev udlejet i sæsonen. Der fulgte to mand med hver maskine, og hele arrangementet kan ses som forløberen for maskinstationerne. Med udbredelsen af mejetærskerne faldt interessen naturligvis, og da denne del af virksomheden ophørte i 1970, var kun et enkelt tærskesæt i gang.

Fabrikken drog også nytte af SEAS's placering i Haslev og blev gennem mange år leverandør af transformatorårne.

Med den vægt, H.F. Nielsen lagde på hele tiden at udvikle nye maskiner var det naturligt, at sønnen Svend Nielsen foruden håndværkeruddannelsen også fik en uddannelse som maskiningeniør. Han overtog ledelsen i 1946 og solgte i 1971 fabrikken til Falck-Zonen, der fører virksomheden videre med specialfremstilling af mange typer redningskøretøjer.

Blandt de øvrige virksomheder, der var orienteret mod et større marked end Haslevs opland, kan nævnes Haslev Orgel-Harmoniums-Fabrik. Fabrikken var etableret i

1910 af instrumentmager N.P. Mølgaard-Jensen. Året efter ansatte han tømmer-svend Leo Rechnagel på værkstedet. Rechnagel blev kompagnon i 1917 og overtog fabrikken i 1923, medens Mølgaard-Jensen fortsatte med udelukkende at drive instrumenthandel. Virksomheden havde sin storhedstid omkring første verdenskrig. I perioden 1916-20 blev der solgt 989 instrumenter, hvoraf langt den overvejende del var harmonier. I den periode nåede medarbejderstaben op på 18-20 mand. Derefter gik det lidt tilbage, men fra midten af 1920'erne gik salget igen frem. I 1930'erne mærkede orgelfabrikken for alvor den økonomiske krise, og da radioen samtidig blev en konkurrent til musikinstrumenter i hjemmene, kunne to medarbejdere klare arbejdet med bygning af harmonier. Rechnagel supplerede nu orgelproduktionen med butiksinventar og radiokabinetter. Arbejdet med orglerne gik dog aldrig helt i stå, selv om det efterhånden mest bestod i reparationer. Fra omkring 1940 blev der solgt flere og flere klaverer, og ofte tog Rechnagel harmonier i bytte.

Haslev Orgel-Harmoniums-Fabrik havde sine kunder over hele landet. Af det totale antal solgte instrumenter på 4054 fra 1911 til 1965 blev 329 afsat i Haslev. En del af disse blev solgt til seminarieelever, der på Haslev Semnarium kunne tage den lille organisteksamen. Det var også muligt for seminarieeleverne at leje et instrument. I øvrigt tegnede lærere og seminarieelever sig for knap en femtedel af det samlede antal solgte instrumenter. Rechnagel havde fra midten af 1920'erne også salg af harmonier til Grønland. Det gik dog næsten i stå igen i 1930'erne, men kom atter i gang efter krigen. Forbindelsen til Grønland var skabt gennem de grønlændere, der havde gået på seminariet i Haslev.

Som et kuriosum kan endelig nævnes firmaets tropeorgler, der fandt afsætning til

Elfrida Christensen ved sin jacquardvæv i værkstedet på Kildegården.
(Lokalhistorisk Arkiv).

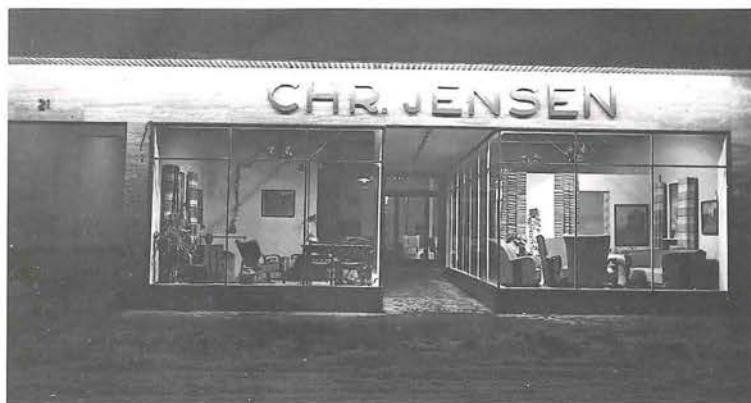
missionsstationer. De skulle bygges på en særlig måde for at kunne klare klimaet - og så skulle de sikres mod slanger!

Leo Rechnagel døde i 1966, og dermed ophørte orgelfabrikken.

Langt op i tiden eksisterede der stadig et par små væverier i byen. De havde deres rod i herregårdsvæveriet på Bregentved, der blev nedlagt ved den sidste vævers død i 1917. Hans enke samt to børn, der begge var uddannet som vævere, flyttede ind til Haslev og etablerede sig i en gammel rejse-lade på Bregentvedvej over for højskolen. Sønneren Alfred Christensen døde i 1956, men hans søster Elfrida fortsatte alene indtil 1967 med damaskvæveriet. En af Alfred Christensens lærlinge var Poul Simonsen, der overtog en decideret nicheproduktion fra sin læremester, nemlig det såkaldte Haslevstof. Det var et specielt ternet stof til brug i skolernes håndarbejdsundervisning.

Poul Simonsen havde etableret sig i 1947. De første år vævede han håndklæder og viskestykker, som han afsatte dels til grossister, dels direkte til landboerne. Han og hans kone kørte selv rundt på cykel og solgte varerne. Senere vævede han også filterklæde til et par københavnske bryggerier. Ægteparret Simonsen var alene om arbejdet på væveriet, der fra begyndelsen af 1950'erne havde til huse på Kildegården ved Moltkesvej. Da efterspørgslen på Haslevstoffet efterhånden ophørte, måtte Poul Simonsen lukke væveriet. Maskinerne blev skrottet i 1978.

De store gamle virksomheder fra omkring århundredskiftet, Haslev Andels Svineslagteri fra 1896, herregårdsmejeriet Trifolium fra 1899 og elselskabet SEAS fra 1914, lå stadig umiddelbart nord for banen. SEAS havde udviklet sig til at blive Haslevs største arbejdsplads med medarbejdere inden for en lang række fag. I 1940'erne arbejdede der godt 200 i Haslev. Her har der gennem årene været brug for kontor-

Chr. Jensens møbelforretning i Vestergade, formentlig i slutningen af 1940'erne. (Lokalhistorisk Arkiv).

folk, ingeniører, forskellige teknikere, håndværkere, arbejdsmænd m.fl.

SEAS har stadig hovedsæde i Haslev, selv om hovedkontoret nu er flyttet fra Tingvej til området nord for banen, hvor den stor kedelcentral blev opført i 1914. Derimod er både mejeriet og slagteriet forsvundet fra Haslev.

På Trifolium havde man fra starten satset på eksport af ost og smør, men der viste sig hurtigt en mere givtig niche i den københavnske mælkeforsyning. Trifolium i Haslev vedblev dog at producere ost, men med udgangen af 1949 var det slut. Hele produktionen blev samlet i København, og de store bygninger i Haslev blev solgt til grosserer Max Svendsen, der selv brugte nogle af lokalerne til fabrikation af sulfosæbe og lejede resten ud. På første sal havde der været værelser til mejeristerne - her kunne seminarieelever og andre unge nu leje sig ind. Fra 1966 blev der produceret plastemballager i de tidligere mejeribygninger, der i dag står tomme.

I lighed med andre slagterier måtte Haslev Andels Svinestagteri give op som selvstændig virksomhed og i 1969 slutte sig sammen med FSA, der nedlagde selve slagteriet, men opretholdt produktion af bl.a. leverpostej til 1983. Med slagteriet forsvandt en af de virksomheder, der som tid-

ligere nævnt for alvor knyttede oplandet til byen. Både ved Trifoliums og slagteriets

lukning forsvandt et halvt hundrede arbejdspladser fra byen.

Op til anden verdenskrig var disse gamle virksomheder stort set de eneste større virksomheder i byen. Der var dog en enkelt undtagelse, nemlig snedkermester Chr. Jensens møbelsnedkeri. Chr. Jensen var nordjyde og kom til Haslev i 1916 som snedkersvend. Han fik arbejde på orgelfabrikken, men allerede to år senere etablerede han egen forretning i Jernbanegade. I 1932 købte han en grund i Vestergade og opførte en stor moderne beboelsesejendom med møbelforretning og bagvedliggende værkstedsbygninger. På værkstederne beskæftigede han 80-90

Snedkermester Chr. Jensen med sine medarbejdere ved værkstedet i Vestergade 1936. Chr. Jensens lille tætte skikkelse skaffede ham tilnavnet "Firkanten". I en notits i Folketidende i anledning af hans 25-års forretningsjubilæum i 1943 hed det om ham, at han var en mand, der havde sine egne meninger og ikke var bange for at sige dem, selv om de ikke faldt sammen med flertallets - hvad de i reglen ikke gjorde! (Lokalhistorisk Arkiv).

Industrikvarteret på Kildebakkegårdens jord med Finlandsgade og Islandsgade. Billedet er taget efter omfartsvejens åbning i 1977. (Lokalhistorisk Arkiv).

mand. Pladsen i Vestergade blev dog hurtigt for trang, og i 1945 pressede han på hos kommunen for at få lov at købe et areal af Stengårdsjorden til en ny fabrik. Sognerådet var ikke indstillet på at ændre planerne om at anvende hele arealet til boligformål, men stillet over for en trussel fra Chr. Jensen om at flytte virksomheden til en anden by gav man efter. Forhandlingerne førte imidlertid alligevel ikke til noget, og Chr. Jensen udvidede i stedet i Vestergade. I 1956 flyttede virksomheden til en nyopført fabrik på Lysholm Alle, inden for det område, som i kommunens dispositionsplaner var udlagt til industri. Efter Chr.

Jensens død i 1960 overtog hans søn virksomheden. Han bibeholdt møbelforretningen og værkstederne i Vestergade indtil 1977. Fabrikken producerede især radio- og TV-kabinetter samt køkkener og møbler, og man tilbød sig som underleverandør til andre virksomheder. Efter en udvidelse i 1970 var der normalt beskæftiget 150 medarbejdere, undertiden op til 180. Ved en konkurs i 1979 blev fabrikken købt af en jysk møbelfabrikant og er nu lukket.

Chr. Jensen var en af de første, der efterspurgte erhvervsgrund til fabriksbyggeri i Haslev, og i samme periode blev kommunen også bebrejdet, at man ikke forlængst

havde sikret sig industrigrunde. Fra slutningen af 1950'erne kom der stadig hyppigere henvendelser fra udenbys erhvervsdrivende, der gerne ville flytte til Haslev. Sådanne henvendelser var ofte ledsaget af et ønske om, at der også kunne skaffes lejligheder til medarbejderne, men her måtte kommunen melde pas. Haslev havde på det tidspunkt tilstrækkeligt med byggegrunde, men overhovedet ingen ledige lejligheder.

Kommunen havde erhvervet området omkring Maglemosevej sammen med den øvrige del af Haslevgården i 1950. Som tidligere nævnt var området allerede i den første dispositionsplan fra 1947 udlagt til industri, men der blev først solgt grunde her i midten af 1950'erne. De blev til gengæld hurtigt afsat, og i 1960 besluttede kommunen at købe yderligere arealer til industri. Året efter erhvervede man Kildebakkegården i Troelstrup, og op gennem 1960'erne voksede her et industrikvarter frem (Finlandsgade og Islandsgade). Der var tale om en blanding af tilflyttede og nyetablerede virksomheder.

Den største af de tilflyttede virksomheder var Nordisk Bogproduktion, et datterselskab af Gyldendal, der i årene fra 1962 byggede på en stor grund mellem Bækvej og Maglemosevej, først bogbinderi, senere trykkeri og boglager.

En anden stor virksomhed, der flyttede ud på Finlandsgade, var Haslev Kraftbox (nu Danapak). Den havde sin rod i et gammelt savskæreri fra begyndelsen af århundredet. Det var ejet af Houmann Lauridsen, der også kom til at lægge navn til Houmannsvej, hvor savskæreriet lå.

Virksomheden, som næsten var sygnet hen, blev i 1941 overtaget af et nyt aktieselskab. Dette selskab, Haslev Træindustri, blev oprettet af en lang række slagterier, der havde brug for træemballage. På grund af krigen mindskedes behovet for emballage hurtigt, og den nystartede virksomhed

Pladsen med generatorbrænde på Haslev Træindustri under krigen. (Foto i privateje).

måtte derfor finde andre nicher. Det blev generatorbrænde og trælegetøj. Efterspørgslen på generatorbrænde ophørte kort efter krigen, men legetøjsproduktionen fortsatte til 1960. Fabrikken producerede gennem en årrække også kantine møbler. I 1957 begyndte man at fremstille æsker i kraftpap ved siden af trækasserne. Papæskeproduktionen blev hurtigt langt større end produktionen af trækasser og blev i 1965 under navnet Haslev Kraftbox

flyttet til en ny, stor fabrik på Finlandsgade. Træafdelingen blev på Houmannsvej og blev suppleret med en afdeling, der producerede plasticvarer til medicinalområdet. Træafdelingen lukkede endeligt i 1970, og herefter havde virksomheden 77 medarbejdere.

En af Haslevs andre store virksomheder har en historie, der minder om det klassiske industrieventyr. Haslevs daværende socialinspektør Gustav Larsen begyndte i midten af 1930'erne at interessere sig for fremstilling af rottegift. I 1936-37 begyndte han en fabrikation af gift hjemme i vaskehuset, og han lejede et udhus på Sofiendalsvej til udvidelse af "fabrikken", som fik navnet "Mortalin". Han fik hurtigt aftaler med kommunerne på egnen om udlægning af rottegift, og snart fandt han også afsætningsmuligheder i Jylland. Navnlig i det missionsk prægede Vestjylland var det en fordel at komme fra Haslev, som alle kendte enten fra eget eller slægtnings højskoleophold - så man mente, at rottegift fra Haslev nok ikke var "så ringe endda".

Mortalins grundlægger Gustav Larsen (f. 1903) foran virksomhedens bygninger på Bråbyvej. (Lokalhistorisk Arkiv).

Gustav Larsen passede sin fabrik sideløbende med stillingen som socialinspektør indtil 1944, da han fik orlov. Han sagde endeligt op pr. 1. februar 1946. Mortalin blev i 1952 flyttet til Stengården, hvis driftsbygninger var blevet tomme, da jorden blev solgt til boligformål. Stengården brændte i 1955, og fabrikken blev genopført på Bråbyvej, hvor Gustav Larsen havde købt en lille landejendom. Rottetgiften var i mellemtiden blevet suppleret med andre former for skadedyrsbekæmpelse, ligesom firmaet udvidede med renovationskørsel.

Sognerådet havde allerede i 1941 forlangt, at Gustav Larsen ikke drev privat virksomhed i sit eget navn, men oprettede et aktieselskab. Samtidig med stiftelsen af Mortalin A/S blev byggefirmaet X-Beton A/S stiftet. Opfinderen af X-B-husene, tømrermester William Strøyer Christophersen, havde masser af ideer, men ingen penge. Gustav Larsen skød penge i byggefirmaet, som blev drevet sideløbende med Mortalin og udviklede sig til et af landets store typehusfirmaer. X-Beton bukkede under i 1976, men Mortalin eksisterer stadig og er i dag blandt landets førende virksomheder inden for skadedyrsbekæmpelse.

Fagskoler

Indre Missions skoler havde skaffet Haslev sit ry som skoleby, og det var sikkert medvirkende til, at også andre placerede undervisningsinstitutioner i byen. Kontrolassistent og laborant på Trifolium Søren Laustsen oprettede i 1914 en kontrolskole, der fik til huse på Ringstedvej. På kontrolskolen uddannedes de kontrolassistenter, der rejste rundt på landet og målte mælkenes fedtindhold og kontrollerede for sygdomme i malkebesætningerne på gårdene. Kurserne var på to-tre måneder, og der var 18-20 elever ad gangen. Skolen eksisterede til 1957.

Elever på Beslagskolen. Smedning af hestesko var det vigtigste undervisningsområde ved skolens start i 1950, men da hestene i stort tal forsvandt fra landbruget, besluttede man allerede i 1957 at lægge undervisningen om, så andre, mere moderne emner kom ind i undervisningsplanen. (Lokalhistorisk Arkiv).

En anden speciel skole lå på Lysholm Alle. Her havde fabrikant Aage Hansen indrettet en svejseskole ved sin virksomhed Dansk Elektroindustri (Sjølund Smed). I 1950 indgik svejseskolen i en ny beslagskole, som Østifternes samvirkende Smedemesterforeninger oprettede. Her kunne grovsmedelæringer få et specialkursus i hestesbeslag, så dette område kunne indgå i deres svendeprøve. Tolv elever ad gangen kom på seks-ugers kursus på beslagskolen, hvor de også boede. Skolen eksisterede kun en kort årrække - da bygningen blev solgt i 1967, var den nedlagt.

Haslev Håndarbejdsskole blev stiftet af håndarbejds lærer Ellen M. Jensen i 1934 og havde til huse i den villa på Sofiendalsvej, hvor der nu er fritidshjem. Her blev der givet undervisning i kjolesyning med til-

skæring, vævning, broderi og knipling. Kurserne var af forskellig længde og sigtede mod at uddanne de unge piger til håndarbejds lærere eller til erhvervsmæssig beskæftigelse inden for området. Der blev også tilbudt kurser, der var mere rettet mod hobbyarbejde. Ellen M. Jensen byggede til skolen i 1953, så der kunne bo 30 elever ad gangen. Hun solgte håndarbejdsskolen i 1966, men allerede seks år senere måtte den nye ejer give op, og skolen blev nedlagt. I hvert fald i den sidste periode drog skolen fordel af en af de andre Haslev-skoler, idet håndarbejdsskolens elever kunne deltage i gymnastikundervisningen på Haslev Udvidede Højskole og derved få en gymnastikleuddannelse. Sammen med diplommet fra håndarbejdsskolen gav det gode beskæftigelsesmuligheder på højskoler m.m.

Haslev Håndarbejdsskole med elevbygningen fra 1953. (Lokalhistorisk Arkiv).

Lokalaviser

Gennem mange år havde hvert af de fire politiske partier deres egen avis i Haslev. Det gav en vældig debat, navnlig op til valgene, når de hver især skulle forsvare egne kandidater. Der blev heller ikke lagt fingre imellem, når det gjaldt om at nedgøre modparten.

De lokale aviser var såkaldte aflægeraviser af regionale dagblade. Det betød, at de fik ændret hovedet, så Haslev indgik i avisens navn, men at indholdet var det samme som i "moderavisen".

De fire gamle aviser med lokalredaktioner var:

Haslev Avis (konservativ) 1885-1947. Først aflægger af Ringsted Avis, fra 1901 af Næstved Avis. Fra 1.9.1947 blev avisen udgivet under navnet Sjællands Stiftstidende. Den lukkede i 1958.

Venstres Folkeblad for Haslev og Omegn (radikal) 1891-1958. Aflægger af Venstres Folkeblad for Ringsted og Omegn, der også gik ind i 1958.

Haslev Folketidende (venstre) 1892-1962. Aflægger af Ringsted Folketidende. Slået sammen med Roskilde Dagblad og Østsjællands Folkeblad til Dagbladet, der stadig udkommer og har lokalredaktion i Haslev.

Haslev Socialdemokrat 1898-1960. Aflægger af Sydsjællands Socialdemokrat, der blev sluttet sammen med andre socialdemokratiske aviser til Sjællands-Posten fra 1961. Sammenlagt med andre til Aktuelt/Det fri Aktuelt, der ikke har lokalstof.

Haslev-Freerslev kommune

Haslev stationsby voksede op som en del af Haslev-Freerslev sognekommune. Kommunen blev styret af et sogneråd, og siden 1880 havde lensgreven på Bregentved, Frederik C. Moltke, været valgt til formand for sognerådet. Først i 1921 genopstillede grev Moltke ikke, og dermed var en epoke i Haslevs historie forbi.

Lensgreve Fr. C. Moltke havde nærmest administreret kommunen som en del af godset med deraf følgende minimale administrationsomkostninger for kommunkassen. Så sent som under første verdenskrig blev der oprettet et sognerådskontor i Haslev - indtil da havde sognerådskontoret været identisk med Bregentved godskontor. Allerede da det første budget efter Moltkes fratræden skulle vedtages, var der da også sognerådsmedlemmer, der undrede sig over, at administrationen nu skulle være 4.000 kr. dyrere. Men det kunne ikke være anderledes, oplyste den nye formand, apoteker Nordentoft - den hidtidige formand havde betalt en stor del af udgifterne af egen lomme, og det hverken ville eller kunne han.

Sognerådets politiske sammensætning

Valgloven havde frem til 1908 favoriseret gårdejerne, der næsten automatisk havde haft flertal i sognerådet. Men med den nye valglov kom sognerådet fra 1909 i højere grad til at afspejle de faktiske forhold i kommunen med den store stationsby. I 1909 og 1913 fik socialdemokraterne således valgt to medlemmer ind, og i 1917, 1921 og 1925 lykkedes det dem at få valgt tre. Sognerådets sammensætning viste nu også, at Haslev efterhånden var blevet et bysamfund med en stærk arbejderbevægelse.

Ved sognerådvalget i 1921 blev der som ved tidligere valg opstillet en fælles borgerlig liste - af modstanderne benævnt Bregentvedpartiet, selv om grev Moltke nu ikke længere opstillede. Midt i valgkampen markerede nogle medlemmer af Indre Mission deres utilfredshed med denne borgerlige liste ved at opstille en separat IM-liste. Den blev undsat fra IM-ledernes side og opnåede da heller ikke valg, men det fik den betydning, at den borgerlige liste måtte tage hensyn til de missionske stemmer. De borgerlige bevarede dog flertallet, og både formand (apoteker Nordentoft) og næstformand (sognefoged Chr. Andersen fra Freerslev) blev valgt blandt de borgerlige medlemmer. I øvrigt mente Folketidendes senere, at Indre Mission havde tre medlemmer af dette sogneråd, selv om de altså var valgt på en venstre/konservativ liste.

Fire år senere opstillede Indre Mission sin egen liste for første og eneste gang. Den opnåede tre mandater, det samme antal som den borgerlige fællesliste. Tilsammen havde de flertal, og missionsfolkene afkrævede den borgerlige formandskandidat, sagfører Ehlers Damgaard fra venstre, en udtalelse om hans holdning til spørgsmålet om beværterbevillinger, før de ville stemme på ham. De fik den ønskede tilkendegivelse, og Damgaard blev formand - men altså helt tydeligt på missionens nåde.

I 1929 fik socialdemokraterne for første gang fire medlemmer valgt ind i sognerådet, og sammen med de to radikale havde de flertal. Venstre og konservative opstillede denne gang hver for sig, hvilket gav et tab på et mandat. De to radikale medlemmer sad nu i en central position, og forhandlingerne endte med, at formandsposten gik til den radikale sagfører Ths. Op-

strup. Belært af denne fiasko opstillede de borgerlige igen sammen i 1933 og vandt magten tilbage.

Det blev imidlertid sidste gang, venstre og konservative sammen havde flertal i Haslev-Freerslev sogneråd. Ved alle følgende valg frem til og med 1962 blev mandatfordelingen fem socialdemokrater, fem borgerlige og en enkelt radikal.

I 1937 blev der opstillet en "erhvervs-politisk" liste med snedkermester Chr. Jensen i spidsen. Den fik ikke stemmer nok til et mandat, men fik fra borgerlig side skylden for, at flertallet gled dem af hænde. I øvrigt fik dette valg et noget kaotisk forløb. Under forhandlingerne, der foregik i fjorten dage mellem valget og det konstituerende møde, opstod der uenighed i den socialdemokratiske gruppe om fordeling af udvalgsposterne. To af de valgte medlemmer nedlagde deres mandat, og gårdejer Chr. Larsen fra Højrisgården i Troelstrup, der var valgt for de radikale, trak sig ligeledes efter nogen tumult i sit eget parti. Han havde desuden haft et tæt samarbejde med den socialdemokratiske gruppe og mente ikke, han kunne arbejde sammen med de nye medlemmer af denne gruppe. Som suppleant for Chr. Larsen kom sagfører Paul Opstrup, søn af den tidligere formand, Ths. Opstrup, ind. Som så ofte i dansk politik udgjorde det radikale medlem tungen på vægtskålen. Paul Opstrup fik forhandlet sig til formandsposten med støtte fra socialdemokraterne, selv om man fra borgerlig side mere end antydede, at han som Borgerforeningens formand burde støtte den borgerlige fløj. Han gjorde dog opmærksom på, at han var opstillet af det radikale parti og ikke af Borgerforeningen. I øvrigt fik hans politiske arbejde ingen negativ indflydelse på hans stilling i Borgerforeningen, hvor han sad som formand helt til 1955.

På grund af besættelsen blev der først

holdt sognerådvalg igen i 1943. Mandatfordelingen blev som i 1937, og Paul Opstrup fortsatte som sognerådsformand, stadig i samarbejde med socialdemokraterne.

Ved valget året efter befrielsen genopstillede Opstrup ikke. De radikale havde seminarielærer Olaf Østerø som spidskandidat, og da Østerø støttede den borgerlige fløj, blev der igen valgt en borgerlig sognerådsformand, nemlig den konservative seminarieforsender N.H. Rasmussen. Kommunisterne opstillede ved dette og det følgende valg, men opnåede ikke at blive repræsenteret i sognerådet.

Efter valget i 1950 sad Østerø igen i nøglepositionen. Af hensyn til ham blev det konstituerende møde endda udsat i næsten to uger. Østerø søgte nemlig forstanderstillingen på Skårup Seminarium, og hvis han fik den, ønskede han ikke at have bundet sin suppleant i sognerådet. Han fik ikke stillingen, og hans forsøg på forhandlinger med begge fløje i sognerådet mislykkedes. Det endte med, at socialdemokraterne og de borgerlige indgik en aftale om, at socialdemokraterne undlod at stemme imod forstander Rasmussen som formand mod til gengæld at få formandsposten i socialudvalget. Østerø stod altså alene tilbage uden nogen indflydelse.

I 1954 gik det på samme måde bortset fra, at venstre nu havde tre mandater mod de konservatives to, og det blev venstremanden, landbrugslærer Niels Borup, der blev formand.

Mandatfordelingen var uændret efter valget i 1958, og denne gang lykkedes det Østerø at få forhandlet sig til formandsposten med støtte fra socialdemokraterne - til de borgerliges store fortrydelse - de havde haft en fremgang på 32 % i forhold til antallet af stemmer i 1954 mod socialdemokraternes 10 %.

I 1962 gik venstre og konservative yderligere frem og var ikke langt fra at

Portrætterne af sognerådsformændene hænger sammen med portrætter af alle de andre medlemmer af sognerådet/byrådet på rådhuset.

Apoteker Jens Nordentoft (1859-1936). Medlem af sognerådet 1904-25, formand 1921-25. Konservativ. 1890-1902 bestyrer af Søtorup Apotek (fra 1894 Haslev Apotek), apoteker 1902-36.

Sagfører og bankdirektør Ehlers Damgaard (1871-1946). Medlem af sognerådet 1925-33, formand 1925-29. Venstre. Sagfører i Haslev fra 1897. Stiftede i 1907 Haandværker- og Landbobanken i Haslev, som han var direktør for til sin død. 1924-46 formand for A/S Carl J. Ulrich & Søn.

Sagfører Thomas Opstrup (1862-1939). Medlem af sognerådet 1907-33, formand 1929-33. Radikal. 1894 fuldmægtig ved Bregentved-Gisselfeld birk, sagfører i Haslev fra 1914. 1914-39 direktør i Østifternes Landshypotekforening. Bestyrelsesmedlem i Haslev Bank fra oprettelsen i 1894 til 1939, fra 1920 formand. Formand for Borgerforeningen 1907-25.

Landsretssagfører Paul Opstrup (1890-1976). Medlem af sognerådet og formand 1937-46. Radikal. Søn af Thomas Opstrup. Sagfører i Haslev fra 1916. Formand for Borgerforeningen 1933-55.

Landbrugslærer Niels Borup (1896-1979). Medlem af sognerådet 1946-58, formand 1954-58. Venstre. Landbrugskandidat. 1927-65 landbrugslærer ved Haslev Højskole, 1927-55 tillige bestyrer af skolens landbrug.

Seminarieforstander N.H. Rasmussen (1882-1955). Medlem af sognerådet 1929-52, formand 1933-37 og 1946-52. Udtrådt p.g.a. sygdom midt i en valgperiode. Konservativ. Cand. theol. Lærer på Haslev Seminarium 1909-19, forstander for seminariet 1919-50.

Direktør Herman Holst (1886-1965). Medlem af sognerådet 1933-54, formand 1952-54. Konservativ. Handelsuddannet. Direktør for A/S Carl J. Ulrich & Søn fra 1925 til sin død. Medstifter af Haslev sociale Boligselskab 1945.

Seminarielærer Olaf Østerø (1909-87). Medlem af sognerådet 1946-62, formand 1958-62. Radikal. Cand. mag., lærer på Haslev Seminarium 1935-75.

Montør L.P. Christiansen (1898-1965). Medlem af sognerådet 1943-65, formand 1962-65. Socialdemokrat. Uddannet smed, derefter ansat på SEAS, hvor han blev montør. 1927-62 kasserer i smede- og maskinarbejdernes fagforening. Desuden talrige andre tillidposter.

Gårdejer Folmer Nielsen (f. 1917). Medlem af Øde Førslev sogneråd 1954-66, formand fra 1958. Medlem af Haslev sogneråd/byråd 1966-74, sognerådsformand 1966-70, borgmester 1970-74. Venstre. Gårdejer i Simmendrup.

Seminarielærer H.R. Christiansen (1910-76). Medlem af sognerådet 1950-66, formand 1965-66 (efter L.P. Christiansens død). Socialdemokrat. Lærer på Haslev kommuneskole 1935, på Haslev Seminarium 1954-76.

have flertallet. Østerø genopstillede ikke, og det nye radikale medlem, gårdejer Erik Andersen fra Troelstrup, støttede den socialdemokratiske spidskandidat, montør L.P. Christiansen, ved formandsvalget. Haslev fik dermed for første gang en socialdemokratisk sognerådsformand.

Det socialdemokratiske styre blev imidlertid af kort varighed - i 1966 skete den første kommunesammenlægning. Terslev, Øde Førslev og Bråby kommuner blev lagt sammen med Haslev-Freerslev kommune til den nye Haslev kommune, og med indlemmelse af tre udprægede landkommuner fik de borgerlige flertal i sognerådet, der ved samme lejlighed blev udvidet fra 11 til 15 medlemmer. Venstremanden, gårdejer Folmer Nielsen fra Simmendrup, blev ny sognerådsformand.

Kvinderne havde fået valgret til de kommunale råd i 1908, og allerede ved valget i

1909 blev de første to kvinder opstillet i Haslev. De stod begge på den radikale liste, men opnåede ikke valg. En enkelt radikal kvinde blev opstillet i 1913, men ved de følgende to valg optrådte der slet ingen kvinder på kandidatlisterne. I 1925 blev redaktør Sørensen's kone fra den radikale avis Venstres Folkeblad opstillet, men stadig uden at opnå valg. I 1929 var de konservative ene om at have en kvinde opstillet. Lærerinde frk. Gerda Claessen stod som nummer seks på listen, men hun fik så godt et valg, at hun blev førstesuppleant, og som den første kvinde blev hun sognerådsmedlem i 1931, da læderhandler Rasch trådte ud. Det medførte nogle rokeringer i udvalg m.m. Rasch havde siddet i vejudvalget og i brandkommissionen - men der kunne man åbenbart ikke placere en kvinde, så et par mandlige partifæller overtog disse hverv. Til gengæld fik frk. Claessen plads i det vigtige kasse- og regnskabsudvalg samt i beværternævnet.

Gerda Claessen (1871-1948). Ansat som lærerinde på Haslev kommuneskole 1902-37. Hun sad i sognerådet 1931-33 som det første kvindelige medlem.

Ved det følgende valg havde alle partier en kvinde opstillet, men der blev stadig ingen valgt. Frk. Claessen genopstillede i øvrigt ikke. En enkelt kvinde var opstillet i 1937, men fra 1943 og frem var der fast en eller flere kvinder på alle partiers lister.

Socialdemokraterne havde aldrig mere end en enkelt kvinde opstillet, men det var alligevel en socialdemokrat, Margrethe Christoffersen, der i 1946 som den første blev valgt ind i sognerådet. Hun opnåede imidlertid ikke genvalg, og man skulle helt frem til 1958, før der igen blev valgt en kvinde, nemlig Agnethe Damgaard, der kom til at sidde i to perioder for venstre. Hendes mand, sagfører Erik Damgaard, havde siddet i sognerådet i de to foregående perioder.

Ved det første valg i den nye Haslev kommune i 1966 fik sognerådet for første gang mere end et enkelt kvindeligt medlem. Tre kvinder opnåede valg: Bodil Møller fra Terslev (konservativ), Jette Jensen fra Ærtebjerggården i Haslev (venstre) og Julie Jensen fra Haslev (socialdemokrat).

Sognerådets arbejdsform

De små sognekommuner blev styret af det samlede sogneråd, der i fællesskab traf afgørelse om stort og småt på sognerådsmøderne. Denne arbejdsform var ikke praktisk mulig i en kommune med en by af Haslevs størrelse, og allerede før århundredskiftet havde sognerådet henlagt behandlingen af visse områder til udvalg. Forretningsordenen fra 1921 nævner følgende stående udvalg: Kasse- og regnskabsudvalg (senere økonomiudvalg), udvalg for fattig- og alderdomsunderstøttelse (senere socialudvalg), vejudvalg, gasværks- og vandværksudvalg, kloak- og torveudvalg, markudvalg samt boligudvalg.

Sammenlignet med vore dages kommunale struktur, er den mest påfaldende for-

skel, at skolevæsenet slet ikke hørte hjemme i et af de stående udvalg. Skolespørgsmål skulle behandles i skolekommissionen, før de blev forelagt sognerådet. Skolekommissionen havde indtil 1933 sognepræsten som født medlem, men sognerådet udpegede også et skiftende antal medlemmer. I øvrigt stod dette område under nøje tilsyn af en amtlig skoledirektion.

En anden iøjnefaldende forskel er de mange udvalg, der skulle behandle spørgsmål om borgernes fysiske omgivelser - vejudvalg, kloak- og torveudvalg, markudvalg samt gas- og vandværksudvalg. Hele dette område behandles i dag i et enkelt udvalg - teknisk udvalg.

I begyndelsen af 1920'erne bestod Haslev-Freerslev kommunes administrative personale kun af kommunesekretær, overretssagfører Niels Heje Jespersen (der i øvrigt sideløbende havde tid til at passe sin private sagførervirksomhed), bogholder frk. Bertha Larsen og fuldmægtig Gustav Larsen.

De følgende 20 år voksede kommunens personale støt, efterhånden som arbejdsopgaverne blev flere. F.eks. blev der ansat medhjælp til at oprette folkeregisteret i 1924, året efter blev der oprettet en assistentstilling, og da socialreformen i 1933 skulle føres ud i livet, overtog Gustav Larsen en nyoprettet stilling som socialin-

Rådhuset blev opført i 1934 efter tegning af arkitekt Frede Halleløv. På rådhuset fik sognerådet for første gang egen mødesal. Tidligere havde møderne været holdt på Jernbanehotellet eller Carstensens Hotel. Der blev ansat en pedel på rådhuset med bolig i en taglejlighed. (Lokalhistorisk Arkiv).

spektør. I 1935 fik Heje Jespersen titel af kontorchef, og det blev aftalt, at han i forbindelse hermed skulle deponere sin sagførerbestalling. Endelig ansatte kommunen i 1936 ingeniør Poul Hagenborg som den første bygningsinspektør/kommuneingeniør. Inden for alle områder blev der også ansat kontorphersonale, og den tid var forbi, da kommunens administration kunne rummes i en førstesals lejlighed i Jernbanegade 38, hvor man hidtil havde haft til huse.

I 1933 besluttede sognerådet, at der skulle bygges et egentligt rådhus, og der blev købt et stykke af præstegårdsjorden ved Frederiksgade lige over for De gamles Hjem. Rådhuset blev bygget i 1934 og officielt indviet den 1. marts 1935.

Kommunesammenlægninger

Det stod efterhånden klart, at de små landkommuner ikke i længden kunne løse opgaverne alene, og mange steder opstod der i 1960'erne frivillige "sammenlægningskommuner". Inden da havde kommunerne samarbejdet på flere områder, f.eks. skolevæsen, brandvæsen, skoletandpleje, sundhedspleje og vandforsyning.

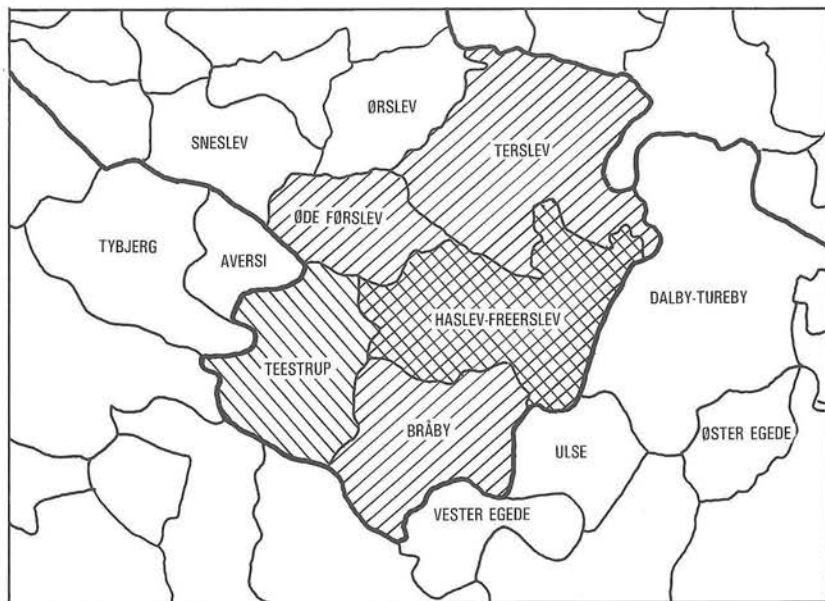
Efter skoleloven af 1958 var alle kommuner forpligtet til at tilbyde børnene skolegang til og med 9. klassetrin. Kommuner med landsbyordnede skoler skulle sende de elever, der ønskede at fortsætte skolegangen efter 7. klasse, til den nærmeste skole, der kunne tilbyde denne undervisning. I 1959 oprettede Haslev-Freerslev kommune i den anledning skoleforbund

med Aversi, Tybjerg, Bråby, Teestrup, Terslev og Øde Førslev kommuner. Overbygningen på Haslevs skolevæsen blev herefter også brugt af omegnskommunerne - det første år kom der under 20 elever, men i 1965/66 ca. 125 elever. Flere andre kommuner havde været med i forhandlingerne - Volderslev-Gørslev, Nordrupøster-Farendløse, Ørslev og Dalby-Tureby. Selv om disse forhandlinger i første omgang var endt uden resultat, endte det dog med, at både Dalby og Kongsted sendte elever til Haslev.

I Haslevområdet blev en sammenlægning mellem Teestrup, Terslev, Bråby, Øde Førslev og Haslev-Freerslev kommuner drøftet i 1964-65 på grundlag af en skitse udarbejdet på amtsplan. I sidste øjeblik sprang Teestrup fra, men de øvrige blev enige om at oprette Haslev kommune pr. 1. april 1966. Året efter blev der forhandlet med Ørslev om at komme med, men der blev ikke opnået enighed.

Sønder Dalby kommune (den gamle Dalby-Tureby kommune samt Øster Egede kommune) ville også gerne med i Haslev kommune og rettede i 1968 henvendelse om forhandlinger. På det tidspunkt var der imidlertid røre om den kommende amtskommunale inddeling, og fra Haslevs side ville man ikke bruge flere kræfter på forhandlinger om yderligere kommunesammenlægninger, før man vidste, hvor Haslev ville ende i amtlig henseende.

Kommunallovskommissionen foreslog, at Haslev kommune blev indlemmet i Storstrøms amt. Kommunalpolitikere ville derimod helst blive sammen med det øvrige gamle Sorø amt, som de havde haft et fortrinligt samarbejde med gennem årene. Fra befolkningens side rejste der sig røster for en orientering mod syd, navnlig på grund af den korte afstand til Centralsygehuset i Næstved sammenlignet med afstanden til Slagelse. Men da et enigt sogneråd

Kommunesammenlægninger

- 1842-1966 Haslev-Freerslev kommune
- 1966 Lagt sammen med Haslev-Freerslev kommune til Haslev kommune
- 1970 Lagt sammen med Haslev kommune

fastholdt ønsket om at blive i Sorø amt, ændrede kommunallovskommissionen mening og bøjede sig for politikernes ønske.

Da det stod klart, at amtsgrænserne ikke ville blive flyttet her på egnen, blev enhver tanke om sammenlægning med Sdr. Dalby kommune i det gamle Præstø amt opgivet. Derimod kom der diktat ovenfra om, at Teestrup kommune skulle med i den nye Haslev kommune fra kommunalreformens ikrafttræden den 1. april 1970. Det huede stadig ikke Teestrup - så sent som i sommeren 1969 stemte Teestrup sogneråd imod sammenlægningen. Det hjalp dog ikke - Haslev storkommune var en realitet fra 1. april 1970.

Sognerådets arbejdsområder

Skolevæsen

Haslevs skolevæsen var blevet købstadordnet i 1918. Det havde medført en bedring af lærernes lønforhold og dermed en højnelse af skolens standard. Skolebygningen fra 1896-97 på Bregentvedvej (nuværende Grøndalsskolen) blev udvidet i 1914, men viste sig alligevel hurtigt at være for lille. I 1926 blev der derfor opført en ny, stor skolebygning i tilknytning til den gamle.

Helt fra stationsbyens første periode havde der været rejst krav om bedre skoleundervisning i kommuneskolen, og selv om Haslev skole nu var en stor skole med tre parallelle spor fra 1. til 7. klasse, forstummede kritikken ikke. Nu ønskede man en kommunal realskole, og et forslag blev fremlagt af det radikale/socialdemokratiske flertal i sognerådet i 1932. Planerne medførte en omfattende og livlig debat i byen - ikke fordi der var modstand mod en

Den ny fløj af kommuneskolen blev opført 1926 med Rasmus Brüel som arkitekt. (Lokalhistorisk Arkiv).

mellem- og realskole, men fordi det private Haslev Gymnasium måtte se i øjnene, at en kommunal overbygning på folkeskolen ville fratage gymnasiet en væsentlig del af eleverne i mellemskolen. Fra flere sider advarede man om, at konsekvensen heraf kunne blive, at gymnasiet flyttede fra byen. Byens foreninger gik ind i debatten, og fra et fællesmøde for Borgerforeningens, Håndværkerforeningens, Handelsstandsforeningens og Grundejerforeningens bestyrelser kom der en henstilling til sognerådet om at forbedre undervisningen på kommuneskolen, men uden at det blev til skade for gymnasiet.

Samtidig foretog skolens nye overlærer, Jens Heltoft, en undersøgelse af elevgrundlaget og kom til det resultat, at der ikke var basis for to mellemskoler i Haslev. Debatten fandt sin afslutning med en form for kompromis: Sognerådsformanden Ths. Opstrup foreslog indført borgerskoleeksamen,

en prøve efter 7. skoleår, der gjorde, at eleverne kunne forlade skolen med et bevis på deres kunnen. Overbygningen med præliminæreksamen måtte han opgive at få gennemført.

Den nye ordning blev indført ved skoleårets begyndelse i april 1933. Herefter blev der foretaget en opdeling af eleverne på 6. og 7. klassetrin. På hvert klassetrin blev de elever, der skulle tage borgerskoleeksamen samlet i én klasse. De øvrige elever, der skulle forlade skolen uden afsluttende eksamen, fik en undervisning, der var mere præget af praktiske fag, og i forbindelse hermed blev der anlagt skolehaver og bygget skolekøkken. Mange af de børn, der tog borgerskoleeksamen, blev optaget i 3. eller 4. mellem på gymnasiet, hvor kommunen betalte en del af skolepengene.

I midten af 1940'erne var tiden endelig moden til at indføre mellem- og realskole i kommunalt regie. Beslutningen blev taget

Den nye Borger- og Realskole på Frøgårdens mark fotograferet i 1967. Lars Halleløv var skolens arkitekt. (Lokalhistorisk Arkiv).

af sognerådet i marts 1945, og ordningen fik virkning fra 1946. Det var ved denne lejlighed, at kommuneskolen fik navnet Haslev Borger- og Realskole. Borgerskoleeksamen blev afskaffet ved lov, og de sidste elever tog denne eksamen i 1947.

Nu havde skolen imidlertid igen pladsproblemer. En stor tilbygning blev projekteret i 1949, men der blev aldrig truffet beslutning om at sætte byggeriet i gang. I mellemtiden måtte kommunen leje sig ind i ledige lokaler på den nærliggende Teknisk Skole, og en overgang blev også Stengårdens stuehus på den anden side af Bregentvedvej brugt til undervisning.

Op gennem 1950'erne diskuterede man, om den eksisterende skole skulle udvides, om der skulle bygges endnu en skole nord for banen, eller om det var bedst at bygge en stor ny skole et helt andet sted.

I juni 1961 traf sognerådet endelig beslutning om at bygge en stor skole på en del af Frøgårdens jord syd for Sofiendalsvej, og i februar året efter blev der givet grønt lys for byggeriet af den nye Haslev Borger- og

Realskole, nu Sofiendalskolen. I januar 1964 tog de små klasser den første del af skolen i brug, to år senere fulgte resten af

børnene fra den gamle skole, og i 1967 var skolen omsider færdigbygget og kunne indvies. Der gik på det tidspunkt 849 elever i skolen, (i 1995 er der 468 elever).

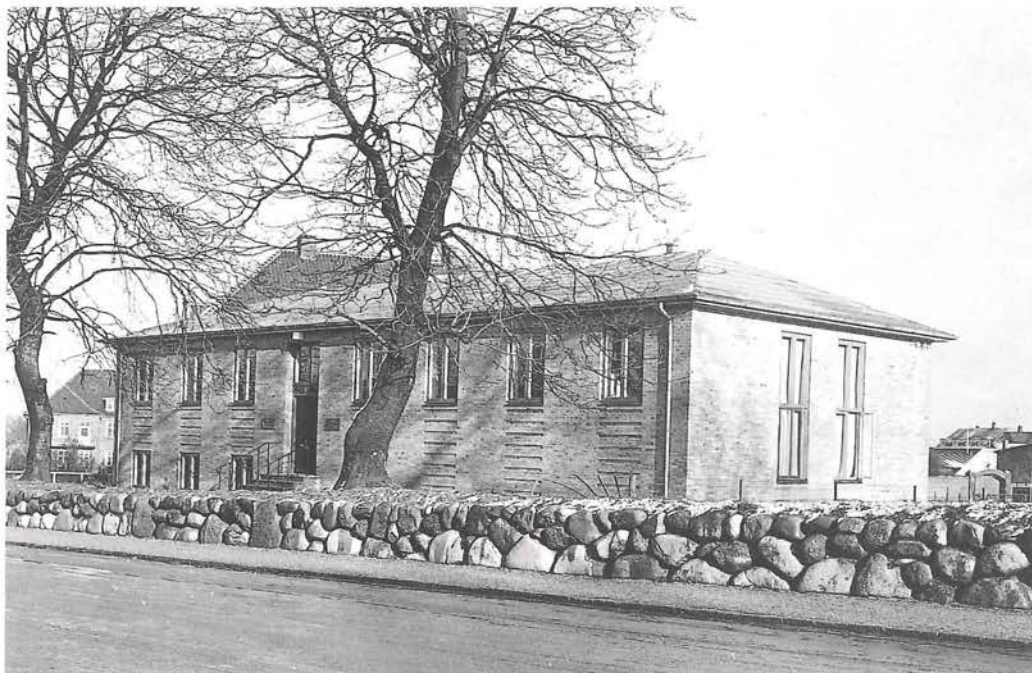
I begyndelsen af 1970'erne medførte den kraftige befolkningsudvikling, at der alligevel blev brug for endnu en skole i byen, og denne gang blev den nordlige bydel tilgodeset med opførelsen af Nordskovskolen, der kunne tages i brug i 1974-75. Den gamle kommuneskole på Bregentvedvej blev anvendt til forskellige formål, men udbygningen i den sydøstlige del af byen medførte, at den igen blev taget i brug som folkeskole i 1976.

Haslev Folkebibliotek

Kommunen engagerede sig kun tøvende i aktiviteter, som den ikke var tvunget til at støtte. I 1919 blev Haslev Biblioteksforening oprettet, men foreningen søgte i 1920 forgæves om et tilskud på 1.000 kr. Efter

Haslev Folkebiblioteks lokaler i en lejlighed i Niels Johannessens ejendom Jernbanegade 59. Biblioteket havde til huse her fra 1923 til 1935. (Lokalhistorisk Arkiv).

Rådhusets arkitekt Frede Halleløv tegnede også den nye biblioteksbygning, der stod færdig i 1935. (Fra Halleløvs fotoalbum, Lokalthistorisk Arkiv).

den gældende bibliotekslov ville det ellers have udløst et lignende statstilskud, og biblioteket havde allerede da været en realitet. Først i 1921/22 blev der bevilget et tilskud på 1.000 kr. til biblioteksforeningen, som i april 1921 kunne åbne Haslev Folkebibliotek i et par lejede lokaler i Nygade. To år senere flyttede biblioteket til en lejlighed i fabrikant Niels Johannessens ejendom Jernbanegade 59. Som en anerkendelse af bibliotekets leder, lærer K.B.Nielsens store indsats fik han i 1924 et kommunalt tilskud på 400 kr. til et kursus på Statens Biblioteksskole. Det kommunale bibliotekstilskud blev forhøjet med 500 kr. om året, til det nåede 2.500 kr. i 1926/27. Men ved næste budgetforhandling mistede biblioteket 900 kr., d.v.s. 36 % af sit tilskud. Den radikale Ths. Opstrup havde forgæves

søgt at begrænse nedgangen. Tilskuddet blev dog forhøjet igen, og i 1931/32 vedtog sognerådet uden afstemning en stigning til 3.500 kr.

Læsesalen i det nye bibliotek 1935. (Fra Halleløvs fotoalbum, Lokalthistorisk Arkiv).

Driften af biblioteket blev efterhånden betragtet som en naturlig del af kommunens virksomhed. Da kommunen i 1934 købte grund til rådhus, skænkede man biblioteksforeningen en del af grunden til opførelse af en biblioteksbygning. Kommunen garanterede for banklån til byggeriet og påtog sig udgifterne til opvarmning og rengøring. Desuden forpligtede man sig til at yde et fast driftstilskud på 3.650 kr. Den 30. august 1935 kunne Haslev Folkebibliotek indvie sin nye, moderne bygning. Biblioteksforeningen stod fortsat for driften, og den ordning vedblev, til en ny bibliotekslov fra 1965 gjorde drift af folkebiblioteker til en lovbundet kommunal opgave i kommuner af en vis størrelse.

Kommunen og idrætten

Sognerådet blev så tidligt som i 1902 stillet over for ønsket om en fodboldbane. Den nystiftede Haslev Boldklub (senere Haslev Idræts Forening) fik stillet et stykke jord til rådighed ved Bregentvedvej, men da det blev inddraget til amtsudstillingen i 1906, blev fodboldspillerne hjemløse. De var henvist til at leje en mark, men fik senere anvist plads på kommunens areal bag sygehuset og kommuneskolen. I 1920'erne blev kommunens engagement i idrættslivet gradvist forøget. Der blev givet tilskud til forbedring af banen, og kommunen stillede jord til rådighed til endnu en fodboldbane.

I 1926 gik sognerådet ind i forhandlinger med Idrætsforeningen om køb af jord til en helt ny idrætsplads, men året efter blev planerne skrinlagt med en bemærkning om, at tiden ikke var til at ofre penge på denne sag. Der hentydes sikkert til de store sociale udgifter, kommunen havde som følge af den herskende arbejdsløshed. Det var i øvrigt samme år, kommunen nedsatte tilskuddet til biblioteket.

Sportshallen og friluftsbadet fra 1938 ved Sofiendalsvej. Otto Brüel var arkitekt på begge dele.

(Lokalhistorisk Arkiv).

Et par år senere ydede kommunen dog 6.000 kr. i tilskud samt lånegaranti på et beløb af samme størrelse til HIF's nye sportsplads, der blev anlagt bag Sofiendalsvej og kunne tages i brug i 1931. Banerne bag skolen blev også stadig brugt af de forskellige idrætsforeninger, og i 1931 fik de overladt materialerne fra en nedrevet husvildebarak, så de kunne bygge omklædningsrum.

Kommunen blev snart efter stillet over for planer om en sportshal og et friluftsbad. Planerne blev realiseret i 1938 med en blanding af kontant støtte og lånegaranti fra kommunen. Det var i en periode, hvor den radikale Paul Opstrup sad som sognerådsformand med støtte fra socialdemokraterne. Disse gik kun tøvende ind for forslaget om kommunal støtte, og et par af socialdemokraterne udtalte direkte, at de kun kunne stemme for, fordi der var arbejdspladser i anlægsarbejderne, men at de egentlig hellere havde set boligbyggeri sat i gang. Sognerådsmedlemmer fra begge fløje udtalte skepsis over for driftsbudgetterne for hallen og svømmebadet, og det viste sig da også meget hurtigt, at budgetterne ikke kunne holde. Begge anlæg måtte

igennem en tvangsauktion og skulle have ny kommunal støtte, før de kom til at køre rentabelt. Herefter måtte kommunen betale et fast årligt tilskud til hallen. Tilskuddet til friluftsbadet blev givet i form af betaling for kommuneskolens brug af det til svømmeundervisning.

Sognerådet erkendte altså - omend

Brandøvelse ved brandstationen på Torvet 1924. Lensgreve Fr. C. Moltke betalte i 1920 en ny brandstation på Torvet til afløsning af sprøjtehuset ved kirken. Brandslukning var en kommunal opgave, der blev løst af deltidsansatte brandfolk. Arkitekt Frede Halle-løv var i mange år brandinspektør. Han blev i 1953 efterfulgt af murer J.N. Pedersen. Falck overtog brandslukningen i 1965, men det er stadig de deltidsansatte brandmænd, der rykker ud. Brandstationen på Torvet blev afløst af en ny brandstation på hjørnet af Themstrupvej og Østergade i 1950.

(Lokalhistorisk Arkiv).

noget modstræbende - i løbet af den her beskrevne periode, at kommunen havde en forpligtelse til at støtte idrætslivet.

Anden form for kulturstøtte var der stort set ikke tale om - kun nogle aften-skoleinitiativer fik et mindre bidrag fra kommunekassen. Ellers synes støtten at være indirekte, idet foreninger og andre, der arrangerede koncerter og lignende som støtte til deres formål, kunne blive fritaget for at betale forlystelsesskat.

Tekniske anlæg

Kloakering og spildevandsrensning hørte til blandt de opgaver, som en kommune med en større bymæssig bebyggelse måtte tage sig af. Jernbanegade var blevet kloakeret allerede omkring 1890, og efterhånden som byen voksede, blev kloaknettet udvidet, men spildevandet - incl. spildevandet fra svineslagteriet og mejerierne - blev ledt direkte ud i Gillesbækken. Fra tid til anden blev der klaget over forureningen af bækken, og i begyndelsen af 1930'erne lod

Vejarbejdere, formentlig i 1930'erne. Kommunen anskaffede en motortromle i 1927, men der var stadig brug for en hestetrukken tromle og mange mænd med skovle, hakker og trillebør. (Lokalhistorisk Arkiv).

kommunen en ingeniør projektare et rensningsanlæg. Det trak dog ud med at få planerne realiseret - først i 1939/40 blev anlægget bygget nord for Lysholm Alle.

Byens vand- og gasforsyning blev drevet af kommunale værker med selvstændigt regnskab. Værkerne havde overskud på driften gennem hele perioden og var altså ikke nogen økonomisk byrde for kommunen. Men i begyndelsen af 1960'erne var dagene talte for Haslev Gasværk, ganske som det var tilfældet for de fleste andre mindre gasværker. Den 15. december 1964 blev der lukket for gashanerne. Kommunens dispositioner havde længe peget i den

retning. Allerede da Stengårdens jord skulle byggemodnes i sidste halvdel af 1940'erne, valgte man ikke at lægge gasledninger, men at sætse på el til køkkenbrug, og det samme var tilfældet på Haslevgården i begyndelsen af 1950'erne.

Vedligeholdelse og anlæg af veje var en stor post på landkommunernes budgetter. I Haslev beslaglagde byens udbygning sin part af udgifterne i den her beskrevne periode. Nye veje blev nu i modsætning til tidligere anlagt som offentlige veje, og mange gamle, private veje blev kommunale.

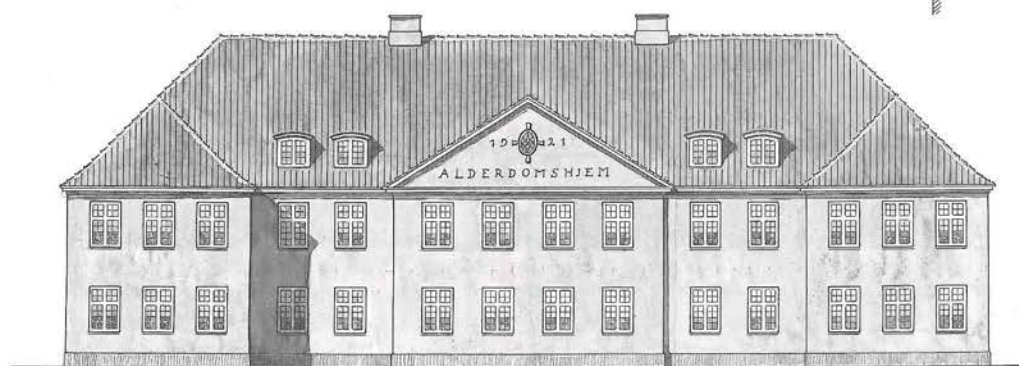
Socialvæsen

Hjælp til medborgere, der ikke var i stand til at klare sig selv, var det allerførste, der blev lagt ud til lokal forvaltning. Det skete allerede i 1803, da pastoraterne blev den administrative enhed. De nye sognekommuner overtog i 1842 forpligtelserne på forsørgelsesområdet, og fattigvæsenet vedblev at udgøre den største enkeltpost på kommunernes regnskaber.

1920'erne var præget af stor arbejdsløshed, og i lighed med andre kommuner satte Haslev-Freerslev kommune talrige nødhjælpsarbejder igang for folk, der havde opbrugt retten til arbejdsløshedsunderstøttelse. Nødhjælpsarbejder var for det meste vejarbejder, og mængder af granitsten blev slået til skærver af arbejdsløse. Der blev også foretaget afgravning af nogle bakker, bl.a. ved Freerslev, ligesom flere kloakanlæg blev udført som nødhjælpsarbejde.

I de perioder, hvor der var særligt mange arbejdsløse, der ikke længere kunne få understøttelse i deres arbejdsløshedskasse, rationerede kommunen nødhjælpsarbejdet. Det skete f.eks. i efteråret 1927, hvor det blev bestemt, at gifte kunne få arbejde fire dage om ugen, dog fem dage, hvis der var mere end tre børn i familien. Ugifte måtte klare sig med indtægten fra to dages arbejde. Et par måneder senere fik entreprenøren, der stod for vejarbejderne, besked på, at ingen måtte beskæftiges mere end to dage om ugen. I februar 1928 blev den daglige arbejdstid sat op fra syv til otte timer, hvilket altså gav en lidt større dagløn. Til gengæld blev der helt lukket for ugiftes adgang til at få nødhjælpsarbejde. I maj samme år kunne de fleste få arbejde i roerne, og det kommunale nødhjælpsarbejde blev stoppet. Det måtte dog sættes i gang igen den følgende vinter, og det fortsatte op gennem 1930'erne, i flere perioder med rationering af arbejdet som i 1920'erne.

Alderdomshjem i Haslev.

Rasmus Brüels facadetegning til De gamles Hjem 1921. Alderdomshjemmet med plads til 39 beboere blev bygget i Frederiksgade. Den palæagtige udformning blev understreget af et strengt symmetrisk haveanlæg foran bygningen. (Lokalhistorisk Arkiv).

I 1938 indførte man den såkaldte karantænebestemmelse, ifølge hvilken man skulle have boet i kommunen i mindst halvdelen af året for at få ret til arbejde iværksat af kommunen som nødhjælp. Både faglærte og ufaglærte blev sendt ud at hakke roer. Det var uvant arbejde for mange, og fra en familie fortælles det, at faderen kun kunne holde en acceptabel dagløn i roerne, når børnene hjalp til.

Før socialreformen i 1933 blev størstedelen af den kommunale hjælp ydet som fattighjælp med deraf følgende tab af valgret m.m. Men ved siden af fattighjælpen fandtes der en såkaldt hjælpekasse, der principielt var kommunens fattigvæsen uvedkommende, men som fik en del af sine midler som kommunalt tilskud. Hjælpekassen blev ledet af en bestyrelse valgt ved direkte valg, der afholdtes sammen med sognerådsvalgene. Snedkermester Wilhelm Hansen var i mange år formand for hjælpekassen. Her kunne man udbetale hjælp

efter behov, uden at det havde fattighjælpsvirkning. I de år, hvor arbejdsløsheden var størst, ydede kommunen jævnligt ekstraordinære tilskud til hjælpekassen. Kassens hjælp kunne også ydes som brændselshjælp. Bestyrelsen købte koks på gasværket og delte dem ud til de trængende.

Kommunen skulle hele tiden administrere i overensstemmelse med love og cirkulærer. Det var f.eks. en ny lov om midlertidig hjælp til arbejdsløse, der i 1931 fik sognerådet til at vedtage, at kontrol af og støtte til de arbejdsløse, der ikke var medlemmer af en arbejdsløshedskasse, skulle foretages gennem hjælpekassen. I sommeren 1932 stillede kommunen sin kasserer Gustav Larsen til rådighed for hjælpekassen, der fik kontor i sognerådsformanden, sagfører Ths. Opstrups ejendom, Jernbanegade 7.

Efter socialreformen fra 1933 var kommunen i kraft af sin størrelse forpligtet til at oprette et egentligt socialkontor med

Uddrag af: Reglement for "De Gamles Hjem" i Haslev. 1921

§ 3.

Ved Optagelse paa Hjemmet bestemmer Udvalget, hvilke af paagældendes Ejendele, der maa medtages paa Hjemmet, og alt maa forinden Indflytningen desinficeres i Hjemmets Desinfektionsrum. Over det saaledes medbragte optages ved Udvalgets Foranstaltning en Fortegnelse.

...

§ 4.

Hjemmets Beboere maa rette sig efter Hjemmets Husorden, og de maa følge de Paalæg og Forskrifter, der gives dem af Bestyrerinden eller Tilsynet. I deres indbyrdes Omgang maa de vise Sømmelighed og Fredsommelighed, ligesom det ansatte Personale maa omgaas dem med Venlighed og Velvilje.

Beboerne maa ikke uden Bestyrerindens Tilladelse have spirituøse Drikke i Hjemmet, og de maa udvise den største Forsigtighed med Lys og Ild.

§ 6.

Ægtefæller, som begge optages i Hjemmet, skal, saafremt ikke særlige Forhold taler derimod, bo sammen.

Hjemmets Beboere maa ikke uden Bestyrerindens Tilladelse forlade Hjemmet, førend de har udført deres Morgengerning, og de skal være hjemme inden Kl. 10 Aften, medmindre de har Bestyrerindens Samtykke til at være ude efter denne Tid.

Aldersrenteboligen fra 1938-39 i Allegade 40-42. De et- og toværelses lejligheder blev anvist kommunens aldersrentenydere. Kommuneingeniør P. Hagenborg tegnede ejendommen. (Lokalhistorisk Arkiv).

daglig åbningstid. Gustav Larsen blev leder af det nye kontor med titel af socialinspektør. Socialkontoret fik til huse samme sted som hjælpekontoret, indtil det kunne rykke med ind i det nye rådhus i 1935.

Kommunen havde pligt til at finde bolig til husvilde. Også på det område var årene efter første verdenskrig vanskelige. I 1921 byggede man en træbarak med plads til to familier bag kommuneskolen, og fire år senere blev der samme sted opført endnu en barak med to lejligheder. Den første barak blev revet ned igen i 1931, men den fra 1925 nåede at blive 40 år. I 1924 måtte kommunen leje sig ind på Teknisk Skole for at skaffe plads til familier, der ikke havde noget sted at bo. De billige kommunale huse på Nordborgvej og Moltkesvej, der er omtalt tidligere, er også fra denne periode.

Fra kommunens side prøvede man også

at begrænse tilgangen af nye husvilde. Tilflyttere fik simpelthen ikke lov til at bosætte sig i kommunen, hvis de skulle leje en lejlighed - ledige lejligheder var forbeholdt kommunens egne indbyggere. I 1924 vedtog sognerådet endda at skrive til de husejere, der lejede ud til udensogns, at de skulle skille sig af med disse lejere og tage lejere fra kommunen ind i stedet. I 1925 fik en familie forbud mod at lade konens mor, der flyttede hertil fra Jylland, bo i den ene lejlighed i deres hus på Nordborgvej - den skulle udlejes til en, der boede i kommunen i forvejen.

Under anden verdenskrig opstod der igen akut bolignød. I 1940 var der indlogeret husvilde i udlængerne til den gamle præstegård, og i 1944 flyttede syv familier ind på Borgerskolen. Kommunen satte boligbyggeri i gang, men presset var næsten

uoverskueligt, og i 1947 boede der igen husvilde på skolen. De blev sammen med andre indlogeret i den tidligere omtalte barak på Maglemosevej.

Også i slutningen af 1940'erne indførte kommunen en form for karenstid for godkendelse af tilflyttere som lejere. De skulle have boet i kommunen i mindst to år for at kunne leje en lejlighed.

Købstad?

Den selvfølelse, der kom til udtryk i redaktør Baggers jubilæumsskrift fra 1920, som blev citeret i indledningen, dukker op ved talrige lejligheder. Der blev ikke lagt skjul på, at Haslev var en by, der regnede sig selv som en "rigtig by" på linie med købstæderne på trods af den nære fortid som landsby.

I en turistbrochure udgivet i 1915 af Hotel Axelhus' ejer, F. Andersen, skrives om "denne prægtige nye Stad, der ligesom er skudt frem af Jorden i ganske kort Tid." Efter en omtale af skolerne, Trifolium, SEAS, forretningslivet og de kommunale institutioner konkluderes, at der her bydes på "mangt og meget af Interesse for Nutidsmennesker. Haslev By er som saadan Typen paa Nutidens Provinsby." Til slut omtales "den skønne skovrige Omegn" med Bregentved og Gisselfeld, der naturligvis også virker dragende på mange mennesker, men det er selve byen, der står i centrum i denne brochure.

Den samme selvfølelse kom til udtryk, da byen skulle have et rådhus. Da byggeriet blev besluttet i 1933, blev der stadig kun talt om "nye lokaler", eller også blev den mere neutrale benævnelse "administrationsbygning" brugt. Ved grundstensnedlægningsen den 26. juni 1934, var bygningen blevet til et "rådhus", og det kom der også til at stå over indgangsdøren. Et rådhus giver associationer til en købstad, ikke til en by på landet.

Disse associationer blev yderligere forstærket, da sognerådet også besluttede, at kommunen skulle have et byvåben. På det tidspunkt var det faktisk kun købstæder, der formelt havde ret til at føre våben. Sognerådet rettede henvendelse til den lokale kunstmaler Herman Petersen, som udførte et byvåben ladet med symboler. I forbindelse med byens fødselsdag den 4. okto-

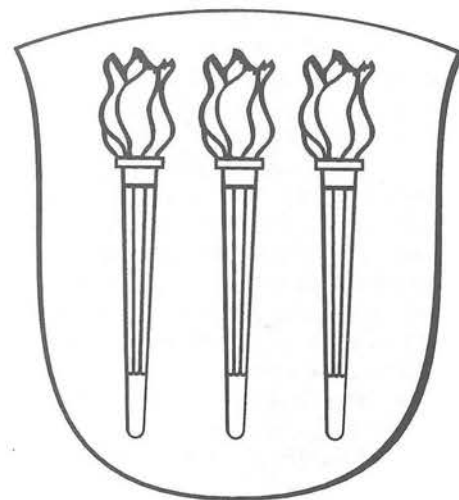

Byvåben fra 1935 tegnet af Herman Petersen. Dette våben var ladet med symboler: ugle på bøgerne symboliserer skolerne, korset står for det kirkelige liv, kornakset for omegnens landbrug, trekløvet for Trifolium og lynet for SEAS. Her gengivet efter et postkort. (Lokalhistorisk Arkiv).

ber 1935 blev det nye byvåben præsenteret for offentligheden. Senere blev der fremstillet to eksemplarer i metal, der kom til at flankere rådhusets altan.

Sognerådet søgte om at få byvåbenet registreret, da det i 1936 blev muligt, men statens heraldiske konsulent fandt det ikke tilfredsstillende, og først i 1947 blev der gjort et nyt forsøg på at få et godkendt byvåben. Herman Petersen tegnede et våben med tre fakler, som blev officielt registreret den 9. april 1949.

I både Herman Petersens første byvåben og det senere byvåben med faklerne er

Byvåbenet, der blev officielt registreret i 1949. Byvåbenet er rentegnet af våbenmaler Åge Wulff efter tegning af Herman Petersen, der havde vundet en konkurrence udskrevet i 1947 af sognerådet. De tre fakler symboliserer oplysningen i skolebyen.

byens særpræg som skoleby fremhævet. Det var også som skoleby, byen blev markedsført i den tids turistbrochurer. Turistforeningen for Haslev og Omegn udgav i 1944 en brochure med titlen "Haslev - skolenes by". Her omtales skolerne, Trifolium og SEAS. I øvrigt understreges det grønne - byen ligger smukt umiddelbart op til skove og store herregårdsmarker, og i selve byen er de fleste beboelseshuse villaer med velholdte haver - kun hovedgaden har købstadpræg. Størstedelen af teksten er helliget den "usædvanlig smukke og romantisk prægede Omegn".

1944-brochuren havde et fotografi af Jernbanegade på forsiden. I senere brochurer har Bregentved eller Gisselfeld været brugt som blikfang. Byen er naturligvis omtalt, men først og fremmest omegnen skulle tiltrække turisterne.

Haslev by var jo en del af en sognekommune og blev aldrig købstad, selv om byens størrelse egentlig kunne berettigede til det. Forskellen på de to kommuneformer lå dels på det administrative og lovmæssige plan, dels på det psykologiske plan.

Sognekommunernes styreform havde sin rod i midten af 1800-tallet, da kommunerne fik selvstyre. De fleste af disse landkommuner var ganske små, og sognerådsmedlemmerne havde for størstedelens vedkommende ingen erfaring med hensyn til at administrere kommunale anliggender. Derfor blev amterne indsat som overordnet styrende organ og fik tilmed en vidtstrakt tilsynsfunktion i forhold til landkommunerne. Sognerådene kunne således ikke afholde større udgifter eller optage lån uden amtets samtykke. Ansættelse af f.eks. skolelærere, selv vikarer skulle godkendes i amtet, og det samme gjaldt naturligvis kommunens budget og regnskab.

Hele denne kontrolfunktion kunne være på sin plads i forhold til et sogneråd, der ikke havde ansat kvalificeret personale til at varetage de administrative funktioner, men i en kommune som Haslev må det efterhånden have virket som unødigt bureaukrati, at så mange afgørelser først skulle op at vende i amtet, inden de kunne føres ud i livet. Men efter alt at dømme har man i Haslevs administration affundet sig med forholdene, og da Sorø amt stort set aldrig havde noget at indvende mod kommunens beslutninger, følte man ikke noget mindre-værd i den forbindelse.

Købstæderne stod uden for amtsinddelingen og kunne i langt højere grad handle

selvstændigt. Købstæderne havde f.eks. deres eget sygehusvæsen, medens sygehuset i en by som Haslev var oprettet af og blev drevet af amtet. Også på en lang række andre områder var der forskel på landkommuner og købstæder. Nogle forskelle havde deres årsag i den faktiske forskel på by og land, som f.eks. organisering af snekastningen. Men at repræsentanter for udenlandske firmaer kun måtte besøge forretningsdrivende i købstæder og ikke i landkommuner, følte som grov diskrimination i større byer på landet som f.eks. Haslev. Netop denne ordning blev der mulighed for at få dispensation fra, noget sognerådet i Haslev også benyttede sig af i 1927. Der var endvidere forskel på den måde, skatterne blev udskrevet i henholdsvis købstæder og sognekommuner, en forskel der havde sin oprindelse i erhvervsstrukturen. Amtsskatterne, der kun blev udskrevet i sognekommunerne, blev f.eks. udelukkende lignet som ejendomsskatter, og i det hele taget udgjorde ejendomsskatterne en større del af skattegrundlaget i sognekommunerne end i købstæderne.

På det psykologiske plan var der en udpræget fornemmelse af, at en købstad var "finere" end en stationsby, selv om mange købstæder var mindre end Haslev. Købstadnavnet kunne navnlig have betydning for en stationsbys erhvervsliv, og det var som regel også derfra, at der kom forslag om overgang til købstadstatus.

Ved Borgerforeningens generalforsamling i 1939 blev spørgsmålet for første gang rejst i Haslev. Forslaget om, at byen blev købstad, kom fra snedkermester Chr. Jensen i forbindelse med den stadigt tilbagevendende diskussion om snerydningen i Jernbanegade. Den landkommunale snekastningslov fordelte meget fornuftigt byrden efter folkehold - det afgørende var jo at få mandskab til arbejdet. Det følte imidlertid uretfærdigt for en af byens store

Haslev Museum

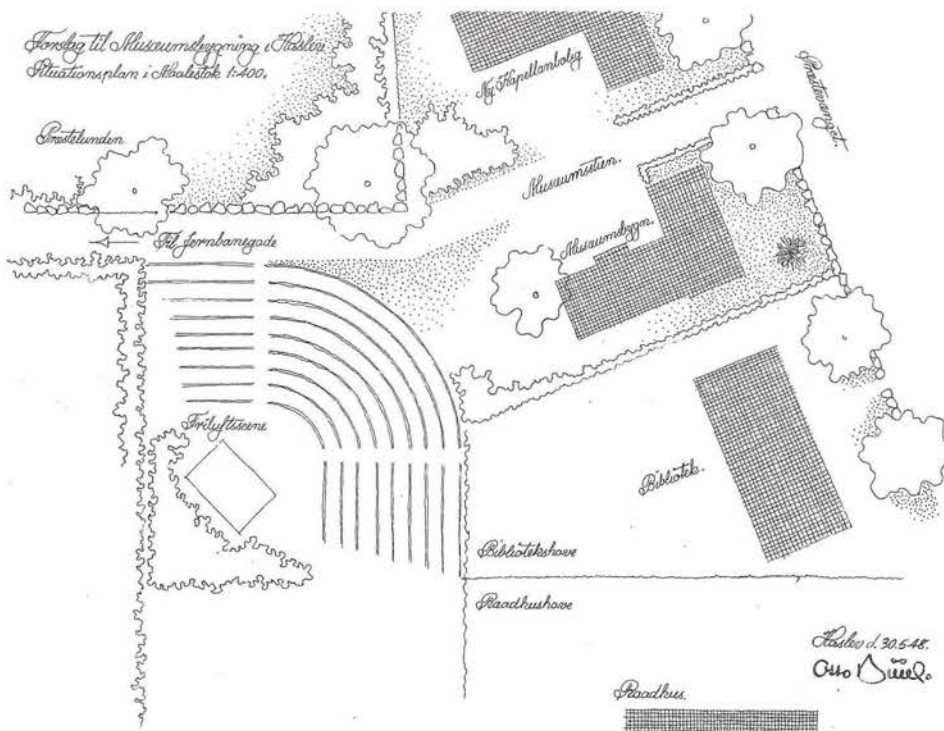
En rigtig by skulle også have et museum. I forbindelse med håndværkerfesten i 1919 blev der samlet genstande ind til et kommende museum, men sagen døde hen og blev først bragt frem igen i 1921. Det skete på Håndværkerforeningens generalforsamling. På det tidspunkt var der ingen, der tænkte på, at museet skulle fortælle om Haslevs udvikling fra landsby til stationsby - den historie stod haslevborgerne jo midt i, og den var endnu ikke "museumsrelevant". Derimod skulle museet fremhæve kontrasten til den moderne by. Det skulle være "et Sted, hvor der kan skabes Indtryk af gamle Tiders Sæder, Skikke og Leve-måde, af, hvordan det daglige Liv har formet sig i gamle henrundne Dage", som det hed i en artikel på forsiden af Venstres Folkeblad den 8. marts 1921. Museet skulle være et egnsmuseum, hvilket også ville være med til at understrege Haslevs status som oplandscenter. Der blev nedsat et udvalg til at arbejde med sagen, men planerne løb ud i sandet.

I 1935 begyndte overlærer Heltoft at samle genstande til et museum, der kunne bruges i kommuneskolens historieundervisning. Samlingen blev udstillet i skolens gymnastiksal i 1937 og igen i 1940, hvor man havde fået rådighed over skolens tidligere pedelejlighed. Det var stadig det gamle bondesamfund, der var i fokus.

En nystiftet museumsforening arbejdede fra 1940 på at skaffe museet egen bygning, som helst skulle være en bindingsværksbygning, så der kunne

skabes en passende ramme om samlingerne. Da præstegården ved pladsen for en moderne præstebolig, blev en længe af den gamle præstegård målt op og magasineret med henblik på senere anvendelse som museumsbygning. I 1948 udarbejdede arkitekt Otto Brüel et projekt for Præstelunden med både kapellanbolig, museum og friluftsscene, men interessen for museumsplanerne døde igen hen.

Først i 1974 fik Haslev Museum faste udstillingslokaler i det tidligere elektricitetsværk i Frederiksgade. På det tidspunkt var også stationsbyens historie blevet interessant for et museum at beskæftige sig med, og siden er denne del af lokalhistorien kommet til at stå mere og mere i centrum for museets arbejde. Byen har for længst lagt købstadambitionerne bag sig, og museet er med til at styrke identiteten som stationsby med det særpræg af skoleby, der kendetegner Haslev.

Arkitekt Otto Brüel udarbejdede i 1948 endnu en plan for Præstelunden, denne gang med museumsbygning, kapellanbolig og friluftsscene. (Haslev Museum).

arbejdsgivere, og desuden mente Chr. Jensen, at byens erhvervsliv som sådant ville være bedre tjent med købstadstatus.

Borgerforeningens formand Paul Opstrup - der på det tidspunkt også var sognerådsformand - var derimod ikke så sikker på, at det ville være en fordel for byen, men han lovede, at bestyrelsen ville foranstalte nogle beregninger over fordele og ulemper. Bestyrelsen kom til det resultat, at der alt i alt ikke ville være nogen fordel ved at få købstadstatus. Chr. Jensen rejste spørgsmålet igen på de følgende generalforsamlinger, og hvert år gik Opstrup imod. Opstrups argumenter gik på de økonomiske konsekvenser af en ændring,

og herunder nævnte han også forholdet til et eventuelt landsogn. Det var efter hans opfattelse ikke sandsynligt, at de nuværende kommunegrænser kunne opretholdes, og blev landområderne skilt ud som en selvstændig sognekommune eller eventuelt lagt til nabokommunerne, ville Haslev gå glip af grev Moltke som skatteyder. Ifølge skattebogen for 1929-30 betalte grev Moltke 11.939 kr. i formue- og indkomstskat. I hele Haslev by var der kun 23 skatteydere, der betalte over 1.000 kr. og heraf var der kun 3, der betalte mere end 1.500 kr. I øvrigt mente Opstrup, at nogle af de urimeligheder, der forekom i skattereglerne, sagtens kunne fjernes uden, at kommunen

ændrede status, og han var heller ikke sikker på, at det ville være nogen behagelighed som købstad at være underlagt indenrigsministeriet i stedet for som nu amtet.

Under debatten på Borgerforeningens generalforsamlinger blev der også ført et argument frem, der i højere grad gik på byens omdømme. Et af medlemmerne påpegede, at uden købstadstatus ville Haslev stadig kun være en lille sort prik på landkortet. En større rød købstadsignatur mente han ville gavne turismen og dermed byens erhvervsliv.

Der skete dog intet før 1951. Da vedtog sognerådet på baggrund af en henvendelse fra Fællesorganisationen af Landkommuner med bymæssig Bebyggelse, at nu måtte man hellere få regnet på, hvad forskellen ville være i økonomisk henseende ved overgang til købstadstatus. Det vides ikke, om beregningerne blev udført, og resultatet kendes i hvert fald ikke. Spørgsmålet dukkede ikke op på sognerådets dagsorden før to år senere. Da havde Haslev fået et erhvervsråd, og herfra kom der en opfordring til sognerådet om at overveje spørgsmålet grundigt. Der var nu stadig ikke den større entusiasme i sognerådet - ingen troede her på fordelene ved en købstadordning, og spørgsmålet blev ikke siden taget op politisk. Midt i 1950'erne blev det igen nævnt på Borgerforeningens generalforsamlinger, men på det tidspunkt havde man åbenbart helt opgivet at foretage nogle fornuftige beregninger, for formanden, postmester Jacobsen, konstaterede blot, at det var umuligt at overskue de økonomiske konsekvenser af købstadbetegnelsen.

Haslev blev altså aldrig købstad. Da kommunalreformen blev gennemført i 1970, bortfaldt sondringen mellem landkommuner og købstadkommuner helt, og spørgsmålet var ikke længere aktuelt.

Kilder

Litteratur

Alkjær, Ejler: Om stationsbyernes erhvervsstruktur og oplandsforhold. (Det danske marked. 1943, side 217-51).

Alstrup, Axel: Sjællandsk fodbold gennem tiderne. 1954. (om Haslev Idrætsforening side 328-37).

Andersen, Jens C.: Haslev som skoleby. 1-6. (artikler i: Haslev Seminariums Elevforenings årsskrift 1956-1961).

Bagger, C.: Jubilæumsdagen for Haslev by. 1870 - 4. oktober - 1920. 1920.

Bartholdy, C.: Ved vejs ende. Erindringer nedskrevet i mit 70. år. 1958.

Bramsen, Bo: Trifolium gennem næsten 75 år. 1972.

Brondbjerg, K.F.: Indre Missions betydning for Haslev i kirkelig, kulturel og økonomisk henseende. (i: Haslev Seminariums Elevforenings årsskrift. 1986)

Byernes opland. En inddeling af landet i handelsområder med oplysning om areal, antal husstande og folketal. Danmarks Statistik. Statistiske Undersøgelser, nr. 4. 1964.

De bymæssige kommuner. Betænkning afgivet af det af indenrigsministeriet under 21. oktober 1952 nedsatte udvalg med den opgave at foretage en undersøgelse af de bymæssigt bebyggede sognekommuners særlige forhold. Betænkning nr. 161. 1956.

Bækhave, Preben: Træk af Haslevs historie. Haslev Museum 1977-78.

Baad Pedersen, Margit: Haslev fra landsby til stationsby. 1993.

Christensen, Bente, Knud Jacobsen, Peter Maaløe og Erik Stengaard: Haslev Gymnasium - en skole i udvikling. 1914-89. 1989.

Danmarks Statistik. Statistiske Meddelelser / Statistisk Tabelværk. Folketællingerne 1911-81.

Festskrift ved 50-års jubilæet i Østifternes samvirkende Smedemesterforeninger. 1911-61. [1961] (om Haslev Beslag- og Svejseskole side 51-56).

Fink, Jørgen: Butik og værksted. Erhvervs- livet i stationsbyerne 1840-1940. Selskabet for Stationsbyforskning 1992.

Folkestyre i by og på land. Danske kommuner gennem 150 år. Red. Per Boje, Birgitte Dedenroth-Schou, Knud J.V. Jespersen og Jørgen Thomsen. 1991.

Hansen, Birgit M. (red.): Wilh. Hansen og Sønner. 1894 - 1. april - 1969. [1969].

Haslev fylder 75 Aar. Ekstranummer af Venstres Folkeblad. [1945].

Holm, Helle: Stationsbyhaver. Haver til nytte og pynt i Haslev. Haslev Museum 1995.

Holm, Torben: SEAS 75 år. 1987.

Kirkeblad for Haslev og Frerslev sogne. 1942- . (fra 1962 udgivet under titlen: Kirkenyt).

Knudsen, Sv. (red.): Haslev Træindustri. Haslev Kraftbox. 1. april 1941-66. [1966].

Landsforeningen Bedre Byggeskik. Bebyggelsesplaner for Landkommuner. 1918.

Larsen, Hans: Haslev Andelssvineslagteri. 1896-1946. 1946.

List, Karl-Martin: Ekskursionslokalitet, Stationsbyen Haslev. (Geografisk Orientering, 1987, 3, side 95-103).

Magelund, Johannes (red.): En bog om Christian Bartholdy. 80 år. 1969.

Majvang, Arne: Haslev og Freerslev sognes historie. Bind 1. 1967.

Markussen, Ingrid: Folkeskolens tilsyn gennem 150 år - en orientering. (Årbog for Dansk Skolehistorie, 1971, side 29-43).

Nielsen, Jens A.: [om Haslev Folkebiblioteks historie]. I: bibliotekets beretning 1985.

Nielsen, Syvend: H.F. Nielsens maskinfabrik, Haslev. (Årbog for Historisk Samfund for Sorø Amt, 1989, side 58-81).

Pedersen, J.N.: Haslev-Frerslev Kommunes Brandkorps. 1919 - 1. December - 1944. [1944].

Pedersen, P.N.: (red.): Haslev og Omegns Landboforening gennem et hundrede Aar. 1844-1944. [1944].

SEAS. [jubilæumsskrift 1962].

Simonsen, Lasse (red.): Haandværkerhøjskolen - en historisk beretning. 1989.

Skattebog for Haslev-Frerslev kommune. 1929-30.

Spanning, S.: Aktieselskabet Carl J. Ulrich & Søn, Haslev. 1898-1948. 1948.

Stilling, Niels Peter: De nye byer. Stationsbyernes befolkningsforhold og funktion 1840-1940. Selskabet for Stationsbyforskning 1987.

Sydøstsjællands Elektricitets Aktieselskab. 1912 - 19. December - 1937. [1937].

Sørensen, Kurt: Barndommens gade. Tidsbillede fra en by i Danmark i 1940'erne. 1987. [om Bregentvedvej].

Telefon=Tavle for Haslev og Opland. 1922-23. Udgivet af Sophus A. Hansen, Frederikssund.

Vejvisere for Haslev.

Vesth Nielsen, Tine: Det største træ har været frø. Haslev Højskole - Idrætsefterskole 1891-1991. 1991.

Wåhlin, Vagn (red.): Skolevirke og trosliv. Bevægelse, vækkelse, oplysning, uddannelse gennem 100 år. Bind 1. Historie og virke for ungdoms- og voksenskoler med baggrund i Indre Mission, KFUM og KFUK, FDF/FPF m.fl. [1991].

Arkivalier

Landsarkivet for Sjælland m.m.:

Haslev-Frerslev sogneråd. Forhandlingsprotokoller 1920-46.

Haslev kommune

Haslev-Frerslev sogneråd. Forhandlingsprotokoller 1946-66.

Haslev sogneråd. Forhandlingsprotokoller 1966-70.

Haslev Museum:

Frode Søndergaard: Om en lykkelig barn-dom i Haslev i årene mellem de to verdenskrige. [1994]. Manuskript på Haslev Museum og Lokalhistorisk Arkiv.

Haslev sogn. Menighedsrådet. Axel Hansens udskrift vedr. menighedsrådets sammensætning 1904-88. (Menighedsrådets arkiv er afleveret til Landsarkivet for Sjælland m.m.)

Haugland, Olav: Haslev Orgel Harmoniums Fabrik. 1994. Utrykt opgave, der bygger på orgelfabrikkens arkiv på Haslev Museum.

Kunstakademiets Arkitektskole. Bygningsregistrering, Haslev. 1975. (kopi).

Diverse interviews og notater.

Haslev lokalhistoriske Arkiv:

Forretningsorden for Haslev-Frerslev Sogneraad. 1921. (ligger i Majvangs arkiv, 83/62, kasse 22/1).

Teknisk forvaltnings arkiv. Forarbejderne til dispositionsplanerne 1947, 1956 og 1968 samt selve planerne. (89/37 og 89/71).

Teknisk Forvaltnings arkiv. Bl.a. kasse med materiale om kolonihaver. (89/37).

Reglement for "De Gamles Hjem" i Haslev. 1921, revideret 1938. (A 1004).

Haslev Borgerforening. Forhandlingsprotokoller og medlemslister. (A 126).

Haandværkerforeningen for Haslev og Omegn. Forhandlingsprotokoller m.m. (bl.a. om friluftsspillet Hjortens flugt i 1932). (A 165).

Haslev Handelsstandsforening. Forhandlingsprotokoller. (A 216).

Haslev Grundejerforening. Forhandlingsprotokol. (A 338).

Børnehaveforeningen. Avisudklip om starten i 1940. (A 1040).

Haandværkersvendenes Syge- og Hjælpeforening for Haslev og Omegn. Forhandlingsprotokoller, regnskaber, revytekster. (A 121).

Sangkoret Gefion. Diverse medlemslister, regnskaber og notater. (A 136) samt optegnelser på Haslev Museum, 28/87 og 37/87.

Haslev Foretagsforening. Medlemstal, oversigter over foredragsemner m.m. (A 361).

Haslev Ungdomsforening. Forhandlingsprotokol. (A 215).

Haslev Erhvervsråd. Scrapbog fra 1953 til 1955. (A 1005).

Nygades Ferm-vaskekreds. Købekontrakt og brochurer. (90/21).

Oversigt over Haslev Idrætsforenings høst-festoptog 1947-57.

Arkitektfirmaet Brüel (Rasmus og Otto Brüel). Erhvervsarkiv. (A 6).

Arkitektfirmaet Halleløv (Frede og Lars Halleløv). Erhvervsarkiv. (A 13).

Diverse oplysninger om virksomheder i byen. (Majvangs arkiv, 83/62, kasse 21).

Turistbrochurer.

Diverse om byvåbenet.

Lokalhistorisk Arkivs systematisk ordnede avisudklipssamling.

Andre:

Samling af annoncer for Harald Østerbye og Verner Olsen. Tilhører Verner Olsen.

Haslev sociale Boligselskab. Forhandlingsprotokol 1945- . Hos boligselskabet.

Mortalin. Utrykt firmahistorie. Tilhører Gustav Larsen.

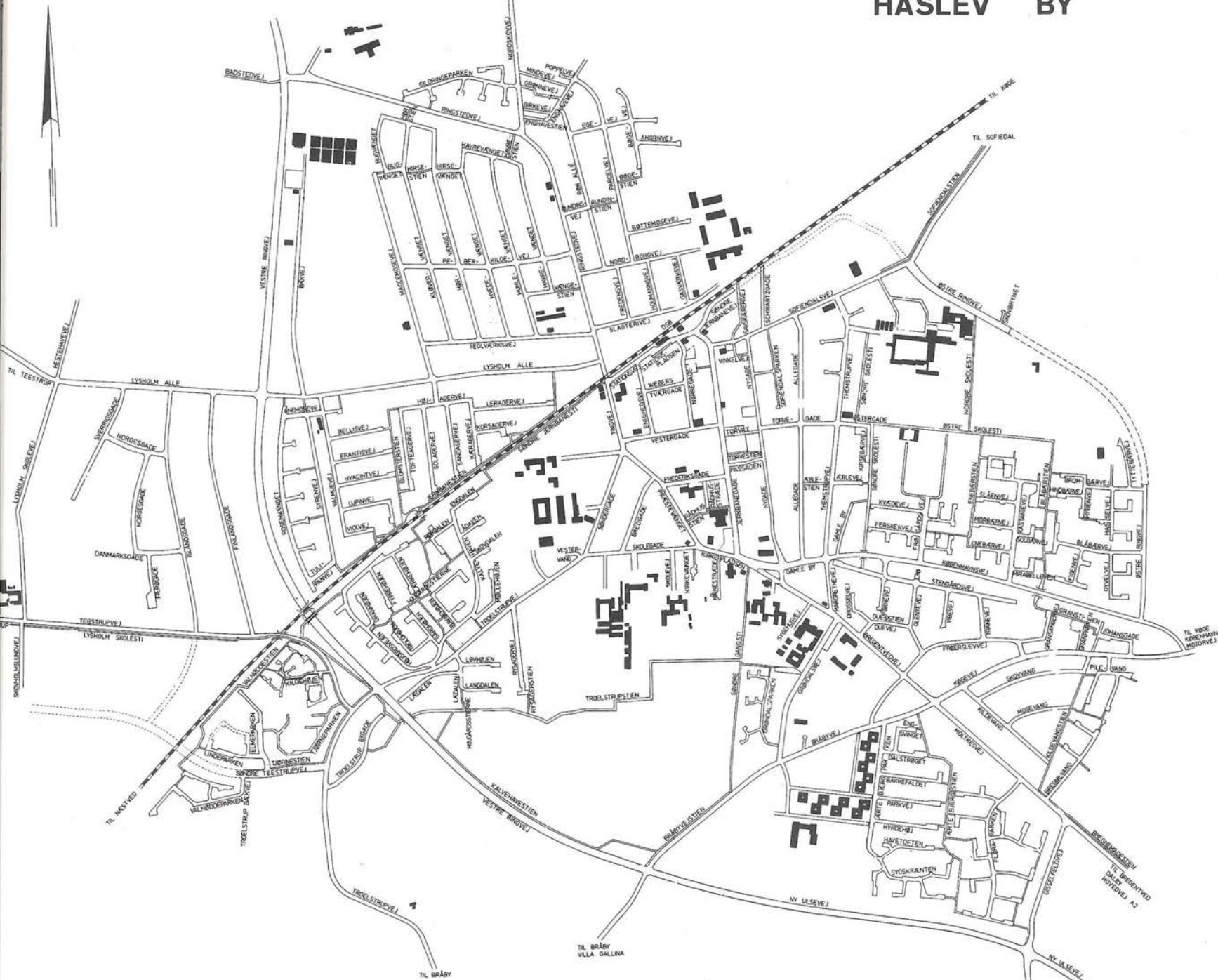
Aviser:

Lokale aviser, jfr. oversigt side 60.

TIL RINGSTED
HOVEDVEJ A1

TIL TERSLEV

HASLEV BY

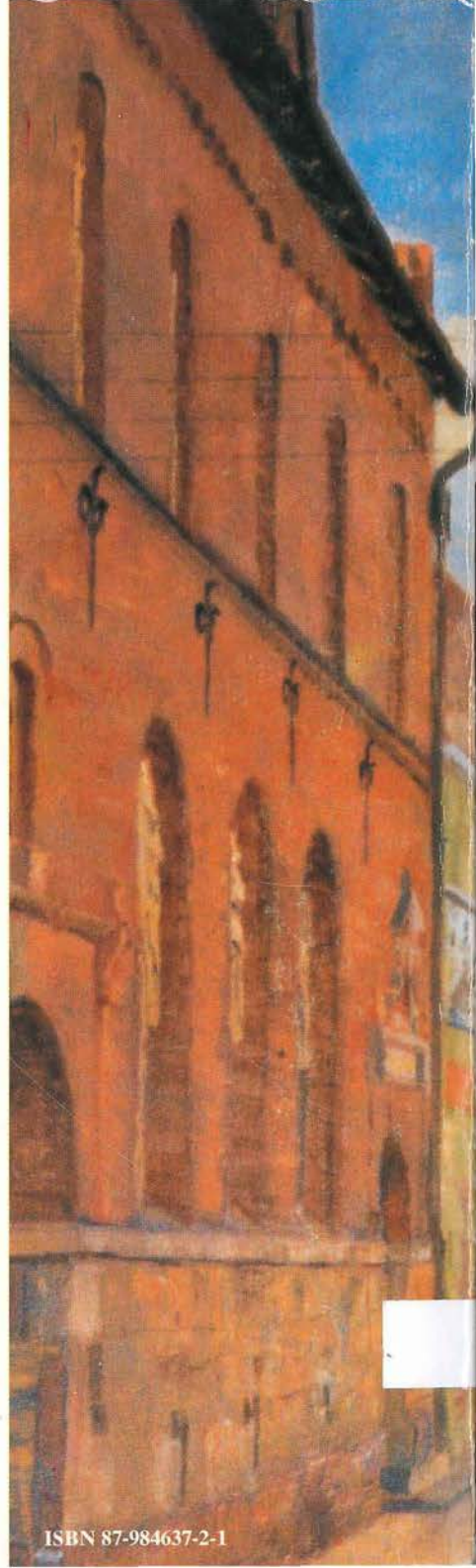

Kort udarbejdet af Teknisk Forvaltning, Haslev Kommune

0 500 m 1000 m

TIL GISELVELD
NASTVED

TIL RINGSTED
DALS
HOVEDVEJ A2

ISBN 87-984637-2-1